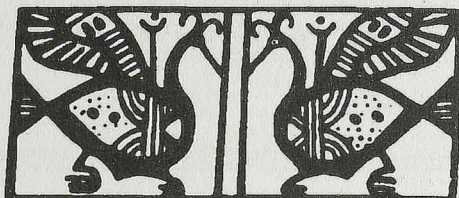

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ - ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ,
ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΦΟΙΒΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ, ΣΑΒΒΑΣ
ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ (ΧΑΛΛΟΥΜΑΣ), ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΤΕΛΛΑΣ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗ-
ΠΑΝΑΓΗ, ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ, ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΑΝΤ. ΔΕΛΩΝΗΣ, ΜΙΜΗΣ
ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΑΘΗΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ, ΣΑΒΒΑΣ ΑΧΙΛΛΕΩΣ, Δρ.
ΡΙΤΑ Κ. ΣΕΒΕΡΗ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΥΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΕΛΕΝΑ ΛΑΖΑΡ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟ-
ΦΩΤΟΥ, ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, ΝΙΚΗ ΛΑΔΑΚΗ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΚΑΛΛΕ-
ΓΙΑΣ, ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,
MICHELE IANNELLI

399

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
Ανδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία ή Ταχ. Θυρ. 27355, 1644 Λευκωσία
Τηλ. 22764900

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: Ανδρούλα Ήλιοφώτου, Μαρούλα Βιολάρη-Ίακωβίδου,
Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, Κίρια Όλυμπίου, Νίκος Παναγιώτου, Γιώργος Ν. Χατζηκωστής,
Παύλος Κ. Χατζημάρκος

Έτησια συνδρομή	Κ£5.00
Έτησια συνδρομή Ελλάδος	20 ΕΥΡΩ
Έτησια συνδρομή ξωτερικού	\$25 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ£2.00
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	Κ£8.00
Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Ανάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.	

Για τους συνδρομητές Ελλάδος:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.
Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»
και να αποστέλλεται στο περιοδικό η απόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σαράντος Παυλέας: Άγαπούσαμε	137
Άντώνης Πιλλάς: Στόν Παύλον Λιασίδην	138
Μαρούλα Βιολάρη - Ίακωβίδου: Στα τέσσερα χρόνια σου	138
Νίκος Κρασιδιάτης: Στο νησί του Παπαδιαμάντη	140
Κύπρος Χρυσάνθης: Ένάρετο, Ό δυτικός άνεμος τής Λευκωσίας, Άπλό έρωτικό	140
Φοΐβος Κληρίδης: Άνία	141
Σάββας Προκοπίου (Χαλλούμας): Τρεμετουσιά	142
Άνδρέας Κουρτέλλας: Ό χρόνος, Σκέψη 1, 2, 3	144
Χρυσόθεμης Χατζηπαναγιή: Λύκειο Έλληνίδων	144
Άντώνης Πιλλάς: Νά 'μουν, Ό ροδικιά	146-147
Βέρα Κορφαϊώτη: Μιά επικίνδυνη εύλογία, Άς τό διερευνούμε	146-147
Γιώργος Ι. Χριστογιάννης: Άδελφές ψυχές	148
Άντώνης Δελώνης: Τό εΐδωλο του λαού	155
Μίμης Ίακωβίδης: Γνώρισε πολλούς, Κι άν είναι	159
Άθηνά Νικολάου: «Βασιλιτζιά»	160
Άντωνάκης Εγγενίου: Τά πουλιά	162
Σάββας Άχιλλέως: Ένας γέρο-μπερμπάντης	166
Δρ. Ρίτα Κ. Σεβέρη: Έντυπώσεις από τή Λευκωσία τής δεκαετίας 1830	172
Γιάννης Μουγογιάννης: Ό περιπέτεια του βιβλίου ή ή δοκιμασία του συγγραφέα	190
Έλενα Λαζάρ: «Βιβλιοθήκη Κυπριακής Λογοτεχνίας»	192

(Συνέχεια στη σελ. 226)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΜΑ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2001

ΑΡ. 399

ΑΓΑΠΟΥΣΑΜΕ

«... Άνοιξε ή μέρα τὰ
φτερά της κι έγινε
τραγουδι...»

Κύπρος Χρυσάνθης

Άγαπούσαμε ένα δέντρο
και τὸ βλέπαμε σὰ νὰ ἴμασταν
κι ἐμεῖς ένα δέντρο μαζί του ταυτιζόμενοι,
κι ἐκεῖνο σὰ νὰ μᾶς καταλάβαινε
και κάθε μέρα ψήλωνε, ψήλωνε
στὸν οὐρανὸ του· δὲν ἦταν ποτὲ τὸ ἴδιο·
κάθε μέρα ἦταν ἄλλο, ἄλλαζε, ὄλα ἄλλαζαν,
καθόμασταν σὲ μιὰ ὄχτη ποταμοῦ
μικροῦ κι ἀκούγαμε τὸ τραγούδι του,
συνέχεια τὴ ροή τοῦ τραγουδιοῦ του,
τὴν καλὴ σμίλη τῶν χαλικιῶν του.

Κι' ὄλα γύρω μας ὁμορφα κι ὄλα τ' ἀγαπούσαμε,
γιατὶ ὄλα ἦταν θεϊκά, γιατὶ ὄλα ἦταν
ἓνα μὲ τὰ μύρια συμπαντικὰ
τραγούδια τοῦ Θεοῦ.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

★ ★ ★

ΣΤΟΝ ΠΑΥΛΟΝ ΛΙΑΣΙΔΗΝ

Ποῦ 'μουν προχτὲς στὴν Σκάλαν ἀθθυμήθηκα
τζί' ἐσὲν ποὺ τούν' τὴν γῆν τὸ πέρασμάν σου,
Λιασίδη, τζί' ἦτουν ὅπως νὰ μυρίστηκα
τζειῖνα τ' ἀθάνατα τὰ «φκιόρα τῆς καρκιάς σου».

Ἀγάπας τούν' τὴν γῆν μὰ ἐν ἐπρόφτασες
νὰ πᾶς τζιαὶ νὰ πεθάνεις στὸ χωρκόν σου
τζιαὶ μὲ τῆς Λύσης τὸν καμὸν ἐθάφτητζες
ξένος μέσα στὸν τόπον τὸν δικόν σου.

Ἐν ἤμουν μὲς τοὺς φίλους σου τζιαὶ γνώριμους
οὔτ' ἔξερα τὴν πόρταν τοῦ σπιθκιοῦ σου,
ὁμως σγοιὰν νᾶ 'τουν 'ποὺ τζαιρόν νὰ σ' ἔξερα
'ποὺ τὴν γλυτζειὰν φωνὴν τοῦ τραουδκιοῦ σου.

Ἐθώρουν οὔλον τζιύμματα τὴ θάλασσαν
τζί' ἐλάουν πὼς τζί' οἱ γρόνοι ἐν σγοιὰν τὸ τζιύμμαν
'πῶ 'ρκεται τζιαὶ σκουλλίξει μας τζιαὶ παίρνει μας
ἄλλοῦ πῶν' νὰ μᾶς βάλουν μὲς στὸ μνήμαν.

Ἐθώρουν οὔλον τζιύμματα τὴ θάλασσαν,
τζί' ἐλάουν πὼς τ' ἀθρώπου τούτ' ἠζήση
ἐν σγοιὰν τὸ τζιύμμαν ποὺ βουρᾶ τζιαὶ γλήορις
πάνω στὸν ἄμμον ἔρκεται νὰ σβήσει.

Μᾶ 'τουν καλόν, πολλὰ καλόν τζιαὶ τίμιον,
Παῦλο, 'ποὺ τούν' τὴν γῆν τὸ πέρασμάν σου
πῶν ἔβλαψες κανένα, μόνον ἄφηκες
σ' οὔλλους κληρονομιὰν τὰ ποιήματά σου.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΣΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΟΥ

Δεν μπορῶ νὰ πιστέψω πόσο ἀλλάξες
καὶ ἡ θύμηση τρέχει
για νὰ κάμει τὴ σύγκριση
μὲ τὸ πρῶτο χαμόγελο
καὶ τὶς πρῶτες σου λέξεις
τὴ γλυκύτερη μελωδία τοῦ κόσμου
μὲ συνθέτη εσένα
ερμηνευτὴ εσένα κι ακροατήριο ἐμᾶς
Αχιλλέα - Αλέξανδρε.

Τα μικρά τρυφερά σου χεράκια
Περιδέραιο ατίμητο
στο λαιμό μου
και τα μάγουλά σου
το πιο όμορφο χάδι στα δικά μου.

Πρώτα βήματα, εξερεύνηση.

Επικοινωνία με λειψές, παραποιημένες λέξεις
και μικρές προτάσεις
με ασύγκριτο, αξεπέραστο κάλλος
στο λεξιλόγιο της αγάπης.

Με κατάπληξη τώρα σ' ακούω
να ρωτάς, ν' αφηγείσαι, να διαλέγεσαι.

Δεν μπορώ να πιστέψω
πως σ' εκείνο το ξανθό κεφαλάκι
πλέκεις τώρα κι εσύ το δικό σου παραμύθι
και με τόση πειθώ νανουρίζεις εμένα...

Να μπορούσα ν' ακούω το γλυκό παραμύθι σου
κάθε ώρα και στιγμή της ζωής μου
νάμαι πάντα κοντά σου
συνοδεία ακούραστη στα ταξίδια του νου σου
ν' αγναντεύουμε μαζί
τους καινούργιους σου κόσμους
να πετούμε μαζί στους γαλάζιους αιθέρες
των ωραίων ονείρων...

Όπου είσαι, καλέ μου,
είν' εκεί κι η ψυχή μας.

Σε φωνές παιδικές
στα δικά μας αυτιά είναι μόνο η δική σου.
Σε μορφές παιδικές
και απ' όλα τα χρώματα, ξεχωρίζει η δική σου
στα δικά μας τα μάτια
και ο νους μας μετρά μόνο τέσσερα χρόνια
Αχιλλέα - Αλέξανδρε.

ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ.

Πλάϊ στις ερπυδρινές κρυφές
του νοσταλγού τῆ ομορφιάς Παπαδιαμάντη,
μια κόρη κρύβει γούλα τῶρα
στὰ ρέδινα ακρογιάλια τῆ Σκιάθου.

Ὁνειρο στο κύμα ἡ γυνὴ ομορφιά τῆ
λάτρε στη θάλασσα τοῦ γαλανοῦ Αἰγαίου,
οἴπου, « μετ' ἔρωτος, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνδρῶτα,
θα εἰδοτροφεῖτε
ὄχι ἴπια μόνο τὴν κραιπὴ τῆ νήσου φύση »
ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαιρετὴ ομορφιά τῆ κόρης.
Νίκος Κρανηδιώτης

ΕΝΑΡΕΤΟ

Ὁ χρόνος ἄστραφτε στὸν τεντωμένο ὀρίζοντα·
εἶχε φορέσει τ' αὐγινό του πρόσωπο.
Ἄν τοῦτο ἀποτελεῖ μιὰ κορυφαία στιγμή στὸ ὑπέροχό σου σῶμα,
θέα τῆς ἀνεπανάληπτης μας μέρας,
ἦσουν ἢ μόνη ἐνάρετη δημιουργία τοῦ ἔρωτα
στὴν ἀπροσκύνητη ἐποχὴ μας.

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΑΝΕΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Ἡ Λευκωσία μας μούσκεμα κυκλοφορεῖ τὰ καλοκαίρια
στὴν πράσινη Κυριακὴ τῶν σύντομων αὐλῶν τῆς
ἔχει μιὰ δύσκολη τὴ μέρα ἀναπνοή, μὲ κόμπους,
συχνὰ περπατεῖ στοὺς λίγους ἴσκιους
λιγοθυμῶ.

Καὶ ξαφνικὰ προβάλλει ὁ δυτικός μας ἄνεμος
μ' ἓνα γαρούφαλλο στὸ πέτο του φρεσκοπλυμένος μὲς τ' ἀρώματα

τῶν δειλινῶν ἐρώτων, φτερουγᾶ στὰ βλέφαρά μας,
 χτυπᾶ στοὺς περιδέριαι μέτωπό μας μὲ τὸ πάθος κοριτσιοῦ,
 κυκλοφορεῖ στὰ στήθη μας σὰν κύμα τὸν Ἰούλιο μῆνα πέρα

στὴν Ἀμμόχωστο...

Θεέ μου, μᾶς πήρε τὰ μυαλὰ καὶ τ' ἀνεμίζει μὲς τοὺς χαρταετοὺς
 καὶ μὲς τὰ περιστέρια κι' εἶναι θαῦμα ὁ οὐρανὸς
 θαῦμα τὰ διπλωμένα στὴν ἀγκάλη μας στενά,
 κι' ἀκόμα τὰ περιχώρα στὸν πιὸ παλιὸ ἑαυτό μας
 φωτογραφίες τῶν λιτῶν καιρῶν, γεμάτα ἀνθρώπους,
 φιλίες στὶς γειτονιές καὶ βραδυνές συνομιλίες τοῦ φεγγαριοῦ
 καὶ τῆς τριανταφυλλιᾶς,
 χρυσή μου Λευκωσία, πῶς κυματίζεις τώρα μοιρασμένη μ' ἓνα πράσινο
 στὰ λόγια τεῖχος - ἐρημιὰ κι' ἐρείπια καὶ πληγωμένες ἀπαντήσεις
 κλειστὲς προσόψεις κι' ἀπουσίες ἀνθρώπων καὶ χαιρετισμῶν...!

ΑΠΛΟ ΕΡΩΤΙΚΟ

Ἄπ' τὰ παντζούρια ἡ νύχτα κοίταξε τὸν ἔρωτά μας
 ἐρωτευμένη μ' ἓνα ἀσύλληπτο φεγγάρι
 καὶ ξαφνικὰ μᾶς πήρε ὁ χρόνος
 κι' ἔγινες παρελθόν,
 ἓνα ποτήρι κι' ἓνα γράμμα ἐρωτικό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΝΙΑ

Εἶναι στιγμές, που ὅλα μέσα μου πενθοῦν
 τοῦ κόσμου μου οἱ γνώριμες φωνές κι' οἱ καημοὶ
 στὴς καρδιάς μου το κρησφύγετο ἀπόηχοι ἀντηχοῦν
 εἶν' τῆς ψυχῆς μου οἱ ἀναρθρες κραυγές κι' οἱ στεναγμοί.

Ὅσο ὅμως κι' ἀν ἀγγελικὲς μορφές το δάκρυ μου ἀπαλύνουν
 κι ἀν σκόρπιο ἓνα χαμόγελο τὴν ψυχὴ μου χαϊδεύει,
 σκιές φευγάτες κι' ἀν τὸν πόνο μου ἀπαμβλύνουν
 ὅμως ἡ ἀνία τῆς δόλιας μου ζωῆς θὰ με παιδεύει.

Ὡρες στυγνές, μέρες στεγνές, τοῦ βίου μου, ποθούμενες
 βυθίζονται στο πέλαγο, ναυάγια μίας ζωῆς,
 τ' ἀνάλαφρα μου ὄνειρα κι' οἱ ἐλπίδες μου πλεούμενες,

φυλλορροοῦν καὶ σβήνονται, φευγάτες σπτασίες.
 Σέρνω τὸ βῆμα μου, σκυφτός, τὸ τέλος μίας ἀρχῆς
 στο διάβα μου, ἀκροβατῶ, με τῆς μοίρας μου τὶς κακουχίες.

ΦΟΙΒΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΤΡΕΜΕΤΟΥΣΙΑ

Του Νίκου

Τις νυχτερινές ώρες
 συναθροίζω
 τα όνειρά μου
 απ' τα στενοκάντουνα
 της Τρεμετουσιάς
 καθώς η ηλικιωμένη Θεία
 έπλεκε το παραμύθι
 αποσπερής
 έχοντας στα γόνατα
 «το πλουμί»
 και το χάδι - ζεστό φιλί -
 στα μαλιά μου.

β'

Το μοναστήρι τ' Αγίου
 φωλιάζει
 ψηλά στη μνήμη του παιδιού.
 Πωρικοπούληδες,πραματευτάδες,
 ταφτάδες
 κάθε τ' άη-Σπυρίδωνα.
 Και μετά συντηρητάδες εικόνων
 με τα γιατρικά
 και τη βραχνή φωνή.

Κι ο γέρο-Κκάσιαλος
 ζωντανός
 με το σκουφί και τη βράκα
 αριστερά, πρώτος απ' τη μεγάλη
 τη ξυλόπορτα
 - που δεν την είδα νά 'κλεισε
 ποτές -
 να διαλαλεί χρωματιστά πουλιά
 και φράγκικες εικόνες.

γ'

Και παρακεί η «μάννα» μάνα μου,
να βολοδέρνεται
να παραταΐσει τ' ανθρωπομάνι,
τους ξένους μας.

δ'

Κι εγώ
έξω
και
μέσα
στο πανηγύρι
στ' αλώνια
με το καθεχρονικό τουφεκάκι
να τουφεκίζω του αέρα-πουλιά.
Και τώρα
τα κόκκαλα του πατέρα
στο «Βορρά»
(εμείς ξέραμε, το Βορρά για
σημείο τ' Ορίζοντα,
όχι κομμάτι της πατρίδας)
και της μάνας στο «Νότο»
(Ήταν πάντα τόσο βοηθητικός
στ' ανέμισμα ο Νότος).

ζ'

Σκίζεται ο νους
– θάδινε και τη ζωή του–
να ξεδιαλύνει
στην αχλύ του μέλλοντος χρόνου,
αν ποτέ θα ξανασιμίσουν αυτές
οι ξεχασμένες ρίζες.
να τουφεκιάω του αέρα-πουλιά.

ΣΑΒΒΑΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ (ΧΑΛΛΟΥΜΑΣ)

Ο ΧΡΟΝΟΣ

Τα χρόνια
σαν φύλλα φθινοπώρου
πέφτουν στο χώμα
και συ εξακολουθείς νάσαι
σε εμπόλεμη κατάσταση
με το θάνατο.

ΣΚΕΨΗ 1

Απλωσες τις μνήμες
στον ήλιο
και δεν ενδιαφέρθηκες
για τη μεταποίηση
βρήκες πάλι την εύκολη λύση.

ΣΚΕΨΗ 2

Τα άγουρα δάκρυα
δεν μπορούν να πετύχουν
τις αναμενόμενες αποχρώσεις
της ψυχής.

ΣΚΕΨΗ 3

Οι σοβαρές σκέψεις καταχωρούνται
στο εγκόλπιο της ζωής
έτσι για αποταμίευση
να τις έχουμε σε ώρα ανάγκης.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΤΕΛΛΑΣ

ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Του Λυκείου Ελληνίδων τη σκυτάλη
 κρατάμε εμείς της Αμμοχώστου
 οι Γυναίκες
 να συνεχίσουμε τη σπράτα.
 Τι κι αν ο δρόμος κλειστός
 μένει ακόμα
 Φλόγα ζεστή καίει τα σπλάχνα
 που άναψε πριν χρόνια
 μια Μούσα Ελληνίδα
 μ' ολοπόρφυρο πυρσό στο χέρι
 Ολούθε μια φωνή ακούμε
 να σχίζει τον αέρα πέρα ως πέρα
 Του λυτρωμού μας έφτασε η ώρα
 Κι ένα φως γαλάζιο γοργά ανεβαίνει
 απ' του Λυκείου Ελληνίδων
 τον ανέσπερο βωμό
 Ολόρθες της Αμμοχώστου
 οι Γυναίκες
 της Λευτεριάς μας ανεμίζουμε σημαία
 στα χρώματα της θάλασσάς της
 Θα ξαναπάρουμε τη γενέθλιά μας Πόλη
 όπου ένας Θεός μας περιμένει
 κρούοντας τη λύρα
 μες του Λυκείου Ελληνίδων
 τον καλλιμάραρο ναό
 Με του Απόλλωνα πανάρχαιο τραγούδι
 της Αμμοχώστου οι γυναίκες
 τώρα ελάτε όλες
 να στήσουμε λεβέντικο χορό.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΝΑ 'ΜΟΥΝ

Νᾶ 'μουν τέθοκιαν ὥραν στὸ χωρχόν μου
 τζιαί νὰ ψιλοβρέσειε μες στ' ἄλώνια
 τζ' ἡ καλή μου νᾶν' τζιαί τζείνη στὸ πλευρόν μου·
 ἔκαμνα, Θεέ μου, σίλια χρόνια.

Ἄλαβρὲς πατημασιῆς τζιαὶ λόγια λλία,
χαμηλὰ νὰ μοῦ χαδεύκουσιν τ' αὐτιά μου
ποὺ τὰ σπύθκια τὰ φτωχὰ τὰ διπλανὰ μου,
πὸν ἴτης προκοπῆς κρυφὰ σκολεῖα.

Τζι' ἄμαν πάλε ὁ τζιαιρὸς ἀννοίει
τζιαὶ ξεφτίσουσιν τὰ νέφη τζιαὶ χαθοῦσιν,
οὐῖλλα ἕναν φῶς γλυτζίν νὰ τὰ τυλίει
τζι' οὐῖλλοι οἱ δρόμοι ἀννοιχτοὶ νὰ μὲ καλιοῦσιν...

Η ΡΟΔΚΙΑ

Ροδκιά τοῦ κήπου ταπεινὴ
σὲ μιὰ γωνιούαν σιανὴ
οὐῖλλον τὸν χρόνον ἤσουν!
Μ' ἀντὰν νὰ κοτσινίσουν
τὰ ρόδκια σου μιὰν ἀνκινὴν
μοιάζεις ὅπως τὴν κορασιὰν
πὸν ἴνα σαστεῖ τὴν Τζιερχατζήν
νὰ πάει εἰς τὴν ἐκκλησιάν...

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΕΥΛΟΓΙΑ

Πόσο ἐπικίνδυνο
νὰ ἐνδυθεῖς τὸ ρόλο
ἄνθρωπος.

Συγκαλυμμένες μὲ ἀσάφεια
εἶναι οἱ αἰτίες
τῆς ἀνάγκης
γιὰ ὄλο καὶ πιὸ πάνω
μὲ τὸν ἰδρωτὰ τοῦ μετώπου
γιὰ ὄλο καὶ πιὸ μπροστὰ
ἐν τῷ μέσῳ πόνων καὶ φόβου.

Τι εὐλογία
ὁ ρόλος ἄνθρωπος.

Ἄκούει τὸ κάλεσμα τῆς φωνῆς
ποῦ δὲν ἀκούγεται ἀπ' τὸ πλῆθος
καὶ σχεδὸν χωρὶς νὰ ἔχει
καμιὰ ἐπιλογή
τ' ἀκολουθεῖ.

Ὁ Θεὸς κατέχει

Μᾶς ἔδωσε νὰ κυβερνήσουμε
δύσκολη κι ἐπικίνδυνη
περιοχή.

ΑΣ ΤΟ ΔΙΕΡΕΥΝΟΥΜΕ

Εἶναι τῆς ἄγνοιας
κατάρρα
νὰ μὴν ἐννοοῦμε
μᾶλλον
πὼς οἱ ἀγαθοεργίες
εἶν' ἓνα πράγμα
ἀλλὰ τὸ νὰ εἶσαι εἰλικρινῆς
εἶν' ἄλλο.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

ΑΔΕΛΦΕΣ ΨΥΧΕΣ

Τους είχα γνωρίσει την εποχή που υπηρετούσα στη Νότιο Αφρική. Ο Γιώργος και η Λίζα έμεναν στο Γιοχάνεσμπουργκ, μια περίπου ώρα με το αυτοκίνητο από το σπίτι μου στην Πρετόρια. Ζούσαν σ' ένα άνετο, κομψό διαμέρισμα στο Κιλλάρνεϋ, περιοχή με αριστοκρατικές πολυκατοικίες και μονοκατοικίες παραδοσιακής ολλανδικής αρχιτεκτονικής, χτισμένες μέσα σε κατάφυτους κήπους με πισίνες και γήπεδα τένις.

Πρωτοσυναντηθήκαμε σε μια φιλική συγκέντρωση και μου έκανε ξεχωριστή εντύπωση ο γιατρός, λιγομίλητος, φιλοσοφημένος, αρχοντάνθρωπος. Μετρημένος στα λόγια και στις κινήσεις, διεισδυτικός στα σχόλια και ακριβολόγος. Η Λίζα, όπως συμβαίνει με τα περισσότερα ζευγάρια, βρισκόταν στην αντίπερα όχθη ιδιοσυγκρασίας: κινητική, ομιλητική, κυκλοθυμική. Τη μια στιγμή γελούσε και την άλλη κλεινόταν στον εαυτό της. Πάντα καλοντυμένη, μ' έκλεπтусμένο γούστο και κοινωνική άνεση. Ήθελε να ξεχωρίζει στον κύκλο, όπου βρισκόταν και γι' αυτό μερικές φορές έπαιρνε θέσεις, που προκαλούσαν αντίλογο και υπονοούμενα για σνομπισμό. Εξαιρετικά ευαίσθητος κι εύθικτος άνθρωπος. Περνούσε τη μεστή ωριμότητα, αν και διατηρούσε αναλλοίωτα ίχνη λεπτής γυναικείας ομορφιάς.

Η διαφορά χαρακτήρων στο ανδρόγυνο μου προκαλούσε όχι μόνο ψυχολογικό ενδιαφέρον, αλλά και ανεξήγητη ευχαρίστηση. Εργένης, πλησιάζοντας τα σαράντα, περνούσα μια μελαγχολική περίοδο της ζωής μου. Έφτασα στη Νότιο Αφρική, ύστερα από τρία έντονα χρόνια στην Κύπρο, γεμάτα από υπηρεσιακή δραστηριότητα, ψυχικές εξάρσεις και απογοητεύσεις. Στην Πρετόρια, τη μονότονη και βαρύνουσα πρωτεύουσα των Ολλανδών αποίκων, που την έχτισαν στα μέτρα και στην ατμόσφαιρα του πουριτανικού χαρακτήρα τους, περιέπεσα σε τέλμα αδράνειας και κατάθλιψης. Παγώσαν τα «λάδια» της ανθρώπινης μηχανής μου! Ήταν αδύνατο να προσαρμοστώ σ' ένα αλλιώτικο κλίμα, σ' ένα τελείως διαφορετικό τρόπο ζωής και νοοτροπίας. Κι' ήταν πραγματικά ένα τεράστιο άλμα από την επαρχιακή κοινωνία της Κύπρου με τις ψευδοκοσμικές επιδείξεις, την ιδεολογική σύγχυση, τις πολιτικές ίντριγκες και τα ψυχικά σκαμπανεβάσματα, να βρεθώ ξαφνικά σε μια ανέμελη τότε πόλη, που απλωνόταν νωχελικά σ' ατέλειωτα ανθοκήπια, φυλακισμένος σε μια παλιά βίλλα με τεράστια δωμάτια και βεράντες πνιγμένες σ' αναρριχητικά φυτά. Τα μελαγχολικά πρόσωπα των μαύρων υπηρετών με τα κουρνιασμένα χαμόγελα και τις προσπολιτές ευγένειες μου προκαλούσαν μόνο οίκτο. Καθώς δεν είχα ενδιαφέρον για νέες γνωριμίες με τους εσωστρεφείς και ψυχικά αυτόρχεις νοτιοαφρικανούς, περιόρισα τις επαφές μου σε λίγους φίλους έλληνες και ξένους συναδέλφους.

Από την πρώτη κιόλας επίσκεψη συμπάθησα πολύ το διαμέρισμα του γιατρού και της Λίζας. Ίσως γιατί είχε τη θαλπωρή και τις ανθρώπινες διαστάσεις, που δεν έβρισκα στο δικό μου άψυχο πύργο. Ήταν ένα ευχάριστο διαμέρισμα, που συνδύαζε σύγχρονη άνεση και παραδοσιακό γούστο. Μια απλωτή τζαμόπορτα, που οδηγούσε σ' ευρύχωρη βεράντα, πλαισιωμένη από ανάλαφρες κουρτίνες και αναρριχητικά φυτά,

άφηνε το φως να διαχέεται στο χώρο της υποδοχής. Η κυρία αίθουσα σε σχήμα Γ, με το μεγαλύτερο σκέλος για σαλόνι και το μικρότερο για τραπεζαρία. Αγγλικά έπιπλα, από μαχόγκανι ή ροζ-γουντ, τραπέζι και καρέκλες Τσίπενταϊλ, βιτρίνες τοίχου με απαλό φωτισμό να σκορπίζεται πάνω σε διακοσμητικά αγγεία, μπιμπλώ και αγαλματάκια από ελεφαντόδοντο ή πορσελάνη. Μια μεγάλη βιβλιοθήκη στυλ Τυδώρ ποικιλιμένη με χρυσόδετους τόμους. Απαλόχρωμα περσικά χαλιά και πίνακες ευρωπαϊών και νοτιο-αφρικανών ζωγράφων, κρεμασμένους σε χρυσαφιά ταπετσαρία. Διάχυτη γύρω η οικονομική άνεση με το εκλεπτυσμένο γούστο.

Περνούσα ευχάριστες, λυτρωτικές ώρες σ' αυτό το σπίτι με τη συντροφιά του γιατρού και της γυναίκας του. Ο Γιώργος άγγιζε τα εβδομήντα· η Λίζα – δεν ήθελε, βέβαια, να μαντεύουν την ηλικία της – πρέπει να ήταν δέκα χρόνια νεότερη. Τους επισκεφτόμουν συχνά, μια και δυό φορές την εβδομάδα και πολλά σαββατοκύριακα. Με δέχονταν πάντα με αγάπη, αναζητώντας κι' οι ίδιοι τη συντροφιά μου. Οι κινήσεις μου και η συμπεριφορά μου σ' αυτό το σπίτι είχαν μια αυθόρμητη άνεση και οικειότητα, που με γλύτωνε από περιττές προσπάθειες και κουραστικές τυπικότητες και με λύτρωνε από το καταθλιπτικό σύνδρομο της ξενιτειάς. Σωριαζόμουν στις αναπαυτικές πολυθρόνες, κοντά στο Γιώργο και στη Λίζα. Την παρέα μας συμπλήρωνε ένα κακομαθημένο κατάμαυρο πούντλ, ο Κάρλος, που είχε χαλάσει από τα πολλά χάδια, αφού το ζεύγος δεν είχε παιδιά. Για μια ανομολόγητη αιτία δεν τον πολυσυμπαθούσα, ίσως γιατί ήταν παραχαϊδεμένο ή το πιθανότερο γιατί πάνω του ξεσπούσε πληθωρική η στοργή της άτεκνης Λίζας. Για χάρη της έκανα πως τον χάιδευα, κάπου-κάπου, ή ότι θαύμαζα τη μοναδική επιδεξιότητά του να κλείνει με τη μουσούδα του ένα κουτί σοκολατάκια, αφού πρώτα έπαιρνε για βραβείο ένα απ' αυτά. Σκεφτόμουν ότι ήταν προκλητική η μεταχείρισή του, αναλογιζόμενος τις στερήσεις και τις κακουχίες των παιδιών στις άθλιες συνοικίες των μαύρων.

Στην καλόβολη αυτή γωνιά, με ούισκυ και κράκερς με ταραμοσαλάτα, που ήξερε να ετοιμάζει η μαύρη υπηρέτρια, ένιωθα να χαλαρώνει το νευρικό μου σύστημα, που περνούσε εκείνα τα χρόνια έντονη δοκιμασία. Η ιδιοσυγκρασία μου και ο ψυχικός μου κόσμος έβρισκε, φαίνεται, λυτρωτική ισορροπία ανάμεσα στους αντίθετους χαρακτήρες του γιατρού και της γυναίκας του. Στη Λίζα χαιρόμουν τη φιλαρέσκεια, τη χαϊδευτική γκρίνια για όλους και όλα, την εξευγενισμένη ιδιοτροπία, την απ' υψηλού διάθεση στην καθημερινή πρόκληση. Μου άρεσε όταν με πείραζε – ένα πείραγμα μεταξύ χιούμορ και φλερτ· όταν μου έλεγε ότι έπρεπε να παντρευτώ, γιατί παρουσίαζα συμπτώματα «οξείας εργενίτιδας»· όταν μερικές «υποψήφιος νύφες» τις αποκαλούσε «τσουβάλια με πατάτες» κι άλλες «κούκλες άψυχες»· όταν αναπολούσε μαζί μου τα μελένια δειλινά στην Κύπρο ή τις βελούδινες νύχτες στην Αθήνα. Η Λίζα είχε γεννηθεί στο νησί, όπου πέρασε τα εφηβικά της χρόνια και πήρε μαθήματα φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα. Εκεί είχε γνωρίσει και το Γιώργο, νεαρό γιατρό και παντρευτήκαν. Με τον πόλεμο ο Γιώργος, που έκανε τη θητεία του ως έφεδρος αξιωματικός, έφυγε για την Αίγυπτο κι' ύστερα με ένα στρατιωτικό κλιμάκιο για τη Νότια Αφρική. Η Λίζα τον ακολούθησε ανάμεσα σε πλήθος περιπέτειες. Όταν τέλειωσε ο πόλεμος, ο Γιώργος, παρά τη μικρή γκρίνια της συζύγου του, προτίμησε να μείνει στο Γιοχάνεσμπουργκ. Οι προοπτικές για άνετη ζωή και επαγγελματική εξέλιξη ήταν πολύ πιο ελκυστικές από όσο στη ρημαγμένη Ελλάδα. Είχε μάλιστα και μια δελεαστική πρόταση

από το νοσοκομείο που εργαζόταν. Έτσι ρίζωσαν στον ξένο τόπο. Ο Γιώργος είχε μια θεαματική επιστημονική και κοινωνική άνοδο. Έγινε πασίγνωστος στην καλή κοινωνία της νέας χώρας και με μεγάλο κύρος στους ιατρικούς κύκλους, όπου απόκτησε φήμη διάσημου χειρουργού. Δοκιμασμένος σκληρά στα χρόνια του πολέμου, είχε βρει στη Νότιο Αφρική ό,τι είχε στερηθεί στην Ελλάδα της οδύνης και του σπαραγμού: μια εξελιγμένη κοινωνία με ανέσεις, που δεν την άγγιξε άμεσα η μάστιγα της συμφοράς, μια πλούσια και ήρεμη χώρα, όμορφη φύση, εύκρατο κλίμα, τη σιγουριά και ικανοποίηση από τη δουλειά του και απροβλημάτιστους συνανθρώπους – οι μαύροι ήταν βυθισμένοι στην άγνοια και τη δουλεία – χωρίς η ρατσιστική πολιτική να έχει πάρει διαστάσεις οξύτητας. Σε τέτοιο περιβάλλον ήταν άνετες και ευχάριστες οι κοινωνικές συναναστροφές, το σπορ, τα ταξίδια και προπαντός το αγαπημένο του κυνήγι. Για πολλές μέρες χανόταν αντάμα με άλλους φίλους και κυνηγετικά σκυλιά σε απέραντα αγροκτήματα ή σε ημιάγριες ζούγκλες και αχανή οροπέδια, όπου κυνηγούσαν λαγούς, ελάφια, αγριόκοτες, φασιανούς, ακόμη και χοντρό κυνήγι, αγριόχοιρου, αγριβούβαλου.

Στο Γιώργο έβρισκα τη ψύχραιμη και φιλοσοφική αντιμετώπιση των βιοτικών δυσκολιών κι' αντιξοοτήτων, τον ώριμο στοχασμό, τα πειθαρχημένα αισθήματα, την ψυχρή γνώση της επιστήμης, σιγουριά και σταθερότητα που δίνει η επιτυχία, μαζί με έμφυτη ευγένεια και καλωσύνη. Στο χαρακτήρα της Λίτσας ανακάλυπτα πτυχές και ψήγματα του δικού μου χαρακτήρα: ανήσυχη, ευαίσθητη, ανικανοποίητη, ευμετάβλητη, ρομαντική, ανεδαφική... Στο Γιώργο θαύμαζα ιδιότητες του χαρακτήρα και αρετές που θα ήθελα να στεριώνουν και τη δική μου προσωπικότητα. Ταυτόχρονα η επιστημονική του γνώση και ιατρική πείρα του ήταν για μένα ένα βάλαμο σε περίοδο έντονων ψυχικών διακυμάνσεων. Χρειαζόμουν όμως και το αυθόρμητο γέλιο της Λίτσας, τη γκρινια της που την μοιραζόμαστε, την ασίγαστη αναζήτηση του νόστου και της απαντοχής. Και προπαντός, την κουβεντούλα της ακόμα και για λεπτεπίλεπτες καταστάσεις, που ο Γιώργος τις μυκτρήριζε.

Πολλές Κυριακές και αργίες έφευγα το μεσημέρι από την καταθλιπτική Πρετόρια για να τους επισκεφθώ στο Γιοχάνεσμπουργκ. Μερικές φορές γενυματίζαμε στο Κουάλαμι Ραντς, όμιλο του γκολφ, που ο Γιώργος ήταν μέλος. Περνούσαμε ευχάριστες ώρες στη φωτισμένη, καλοβαλμένη τραπεζαρία με τα πλατιά παράθυρα που ξάνοιγαν στους κυματιστούς καταπράσινους λοφίσκους, με φόντο ένα καταγάλανο ουρανό και παιγνιδιάρικα σύννεφα του Τράνβααλ. Νοσταλγικές εικόνες έχουν χαραχθεί στη μνήμη μου από όμορφες αμαζόνες, που μόλις είχαν αφιππεύσει από τα περήφανα άτια τους κι' ερχόνταν να πάρουν το πιάτο τους από το κατάφορτο με εδέσματα και φρούτα κεντρικό τραπέζι· ή από κομπές νοτιοαφρικάνες που πίναν τον καφέ τους με ηδυπάθεια στα αναπαυτικά καθίσματα των χωριστών σαλονιών. Η αρμονική επίπλωση και διακόσμηση με σκευή κυνηγιού και τρόπαια στους τοίχους, τα άψογα περιποιητικά γκαρσόν και οι επιμελημένες «εμφανίσεις» ήταν στερνές αναλαμπές από TABLEAUX DE CHASSE της «χρυσής εποχής» της αποικιοκρατίας. Και τις ένιωσα για λίγο αποσπόντα!

Άλλες φορές, όταν έπιαναν τα ξαφνικά μπουρίνια ή το χειμώνα με τους ψυχρούς άνεμους του οροπεδίου, μέναμε στο σπίτι τους και μας περιποιόνταν οι δυό μαύροι που είχαν μάθει την ελληνική κουζίνα.

Ο Γιώργος περνούσε την ώρα του φτιάχνοντας εικόνες με μωσαϊκά. Έσπαγε χρωματιστές πέτρες ή γυαλιά και κολλούσε τα κομματάκια με επιμέλεια και καλαισθησία σε μικρά ξύλινα τετράγωνα, όπου είχε χαράξει το σκίτσο μιας μορφής αγίου. Έτσι είχε τελειώσει αρκετές εικόνες βυζαντινής τεχνοτροπίας. Αυτό τον χαλάρωνε από την ένταση της δουλειάς και του έδινε τη χαρά της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η Λίζα κουβέντιαζε για τ' ατέλειωτα, μακρόσυρτα χρόνια στη Νότιο Αφρική και την αβάστακτη νοσταλγία για την Κύπρο και την Αθήνα. Παραδεχόταν ότι πέρασαν άνετα χρόνια στα ξένα, δεν τους έλειπαν αγαθά και κοινωνικές διακρίσεις. Ο άνδρας της είχε την ικανοποίηση μιας πετυχημένης σταδιοδρομίας κι' ευρύτερης αναγνώρισης. Είχαν κουρασθεί από τα γέυματα, τις δεξιώσεις και τα ταξίδια. Όσο όμως φεύγαν τα χρόνια, τόσο ένιωθε ότι της έλειπε η ζωή της Μεσογείου, το κλίμα της, ο πολιτισμός της. Αναπολούσε τα τελευταία προπολεμικά χρόνια στην Αθήνα με τις ανέμελες συντροφίες, το κέφι των ανθρώπων, τα τραγούδια, προπαντός την καθημερινή ανεπιτήδευτη κουβεντούλα. Θυμόταν αγαπητά πρόσωπα, που μιλούσαν όμορφα τη μητρική της γλώσσα, είχαν τα ίδια όνειρα και τα ίδια προβλήματα, χαίρονταν αβίαστα και έντονα τις μικροχαρές της ζωής, την αγαπούσαν και την φλέρταραν. Η κοινωνία των λευκών της Νότιας Αφρικής έρριχνε στην ψυχή της μια αξεδιάλυτη σκιά καταπίεσης, εσωστρέφειας και κονφορμισμού. Τέτοια ήταν η νοοτροπία και η παράδοση των ολλανδών εμπόρων και αγροτών – των Μπόερς – και των Άγγλων αποίκων. Ιδιαίτερα οι πρώτοι χαρακτηρίζονταν από σκληρότητα, μισαλλοδοξία, κτηνώδη αφοσίωση στη δουλειά, πείσμα για οικονομική επιτυχία, συναίσθηση ρατσιστικής υπεροχής και στυγνή, βάρβαρη εκμετάλλευση των μαύρων. Τα παιδιά τους καταδυναστεύονταν ακόμα από την πεισματική προσκόλληση σε πουριτανικές δοξασίες, που χρόνια είχαν ξεπεραστεί στην Ευρώπη, και από τα άτεγκτα δόγματα της Λουθηρανικής Εκκλησίας, που ταυτίζονταν με τη φυλετική τους επιβίωση και την ηθική τους δικαίωση. Ο αμείλικτος αυτός πουριτανισμός είχε διαμορφώσει μια κοινωνία, που θεωρούσε αμαρτία και ποινικό αδίκημα τον έρωτα λευκών και μαύρων, που απαιτούσε να κλείνουν τα κέντρα διασκέδασως ακριβώς τα μεσάνυχτα και έκρινε τη συμπεριφορά από τον τακτικό εκκλησιασμό. Κι' ήταν ένα αλλοπρόσαλλο και μισητό κράμα απολιθωμένης ηθικής και ξεδιάντροπης υποκρισίας, προκαταλήψεων και ρατσισμού. Έτσι η Λίζα σπανίως χαιρόταν το διάλογο με τους ντόπιους. Δεν έβρισκε τίποτε το κοινό μαζί τους. Η ίδια λαχταρούσε να μιλάει για την ήρεμη φύση της Αττικής, την ιστορία του τόπου της, τον πολιτισμό του, τις φιλελεύθερες αρχές του, το πνεύμα της επιείκειας – που χαρακτήριζε ακόμα και την ορθόδοξη εκκλησία – τη λογοτεχνία του, την τέχνη του, τον κεφάτο τρόπο ζωής. Οι συνομιλητές της ενδιαφέρονταν για τις προοπτικές των λευκών στη χώρα της συντριπτικής πλειοψηφίας των μαύρων – ενδόμυχα είχαν αρχίσει να βασανίζονται από σκιές αβεβαιότητας για το μέλλον τους – για τις μίνες των διαμαντιών και την τιμή του χρυσού, για τις συγκινήσεις του σαφάρι και της ιστιοπλοΐας, για την επίδειξη οικονομικής ατάρκειας. Ο κόσμος αυτός δεν φαινόταν να ενοχλεί το Γιώργο, τον είχε συνηθίσει και μέχρι ενός βαθμού τον αποδεχόταν. Ίσως νοσταλγούσε την Ελλάδα, μα δεν το έδειχνε. Το είχε πάρει απόφαση ότι ήταν εγκατεστημένος μόνιμα στη Ν. Αφρική, όπου ήταν ο τόπος του. Στην Ελλάδα και στην Κύπρο πήγαιναν για μερικές μέρες το καλοκαίρι μετά δυο – τρεις εβδομάδες στην Ευρώπη. Η Λίζα όμως δεν είχε ποτέ συμφιλιωθεί με την ιδέα της οριστικής εγκατάστασης στο Γιοχάνεσμπουργκ. Τα πρώτα χρόνια το είχε δεχτεί σαν κατάσταση ανάγκης, χωρίς ποτέ να παύσει να ελπίζει ότι κάποια

μέρα θα επιστρέψουν για να εγκατασταθούν στην Αθήνα. Η υπομονή όμως που έδειχνε στα νιάτα της είχε σιγά-σιγά διαβρωθεί από το φόβο ότι θα τους έφταναν τα γεράματα στα ξένα. Τον τελευταίο καιρό ολοένα και περισσότερο εκδήλωνε την ανυπομονησία και νευρικότητά της και μιλούσε πια απερίφραστα για τον πόθο της και την απόφασή της να γυρίσει στην Αθήνα. Και στο σημείο αυτό ένας ακήρυκτος ψυχρός πόλεμος επικρατούσε ανάμεσα στο αντρόγυνο. Ο Γιώργος σιωπούσε και προσποιόταν ότι δεν άκουγε τα παράπονα της γυναίκας του. Κι αυτή η σιωπή και η φαινομενική αδιαφορία του έκανε τη Λίζα να θυμώνει, να εξάπτεται, να βρίζει τη Νότιο Αφρική και τους ανθρώπους της, όπου η κακή της μοίρα την έφερε για να σπαταλήσει τα καλύτερα χρόνια της, χωρίς ούτε τη γλώσσα τους – τα βάρβαρα αφρικάνας – να θελήσει να μάθει. Όταν πια η φωνή της παλλόταν σε υψηλές σκάλες και τα μάτια της βουρκώναν από τα δάκρυα, ο Γιώργος την κοίταζε για λίγο έντονα με τα γαλανά μάτια του, που εκπέμπανε ένα αποφασιστικό και τελεσίδικο βλέμμα, γέμιζε τα ποτήρια με ούισκυ και έπινε «στην υγεία μας». Τίποτε άλλο. Ύστερα έσκυβε πάλι στο μωσαϊκό του. Και η Λίζα βυθιζόταν σε βαθιές σκέψεις...

Θαρρείς πως ζούσα κι' εγώ προσωπικά αυτή τη σύγκρουση, που έκρουε τις εσώτερες χορδές της ψυχής μου. Δεν είχα κι' εγώ συμφιλιωθεί απόλυτα με την αποδοχή της αποδημίας. Νοσταλγούσα κι' εγώ την πατρίδα μου, μου έλειπε πολύ το σπίτι μου και το περιβάλλον μου. Ένιωθα ξεριζωμένος και διχοτομημένος. Έτσι καταλάβαινα πολύ τη Λίζα και τη συμπονούσα, λες και ξεσπούσα εγώ ο ίδιος με τη δική της φωνή και το κλάμα της. Από την άλλη μεριά ζύγιζα δίκια την ήρεμη και συγκρατημένη αυτοπεποίθηση του Γιώργου, θαύμαζα την αποφασιστικότητά του, που σφυρηλατήθηκε στη στεγνή πραγματικότητα της ζωής, την εξοικείωσή του μ' ένα χειροπιαστό παρόν, χωρίς τις απατηλές προσδοκίες από το μέλλον. Αυτή την υπομονή και επιμονή, την αυτοπειθαρχία και στωική αρμονία λες να ήθελε ν' αποτυπώσει και στο μωσαϊκό του. Ο Γιώργος και η Λίζα συμβολίζαν στο υποσυνείδητό μου την προσωπική μου πάλη ανάμεσα στο συναίσθημα και στη λογική, σ' ένα ωραιοποιημένο παρελθόν και σ' ένα απωθούμενο παρόν. Όταν έφευγα από το σπίτι τους ένιωθα ότι τα ψυχικά μου σκαμπανεβάσματα και τα εναγώνια ερωτηματικά που βασάνιζαν το πνεύμα μου είχαν δοκιμαστεί στο κονταροχτύπημα των φίλων μου, βρήκαν λυτρωτική διέξοδο από καταπιεσμένα ψυχικά στρώματα που τ'α'χε διαπεράσει η αγωνία και η αμφιταλάντευση αδελφών ψυχών. Η εξομολόγηση της Λίζας κι η σιωπηρή συγκατάβαση του Γιώργου έρχιχαν βάλαμο στη δική μου ψυχή και γαλήνευαν τις αισθήσεις μου. Έτσι βγαίνοντας από το σπίτι τους, χαϊρόμουν ομορφιές της ξένης γης σαν πρωτόγνωρες: την εκρηκτική της βλάστηση, τα αιωνόβια δέντρα με τα σμάρια των καλλικέλαδων πουλιών, τα εξωτικά άνθη της, όπως οι πρωτέες, τις περιποιημένες αυλές και τις όμορφες κατοικίες με τις καμάρες της ολλανδικής αρχιτεκτονικής. Τα ινδικά γιασεμιά, οι θρασεμένες γαρδένιες και η πλούσια ποικιλία λουλουδιών της νότιας αφρικανικής γης στόλαζαν απολαυστικό άρωμα στα πνευμόνια μου κι' αισιοδοξία στην καρδιά μου. Σε τέτοιες στιγμές εξομολογώ στον εαυτό μου πως «Ακόμα και στην Αττική μαραίνονται τα γιασεμιά...»

* * *

Με βαθιά συγκίνηση αποχαιρέτησα το ζευγάρι των καλών φίλων, όταν ύστερα από δύο χρόνια έφευγα για την πατρίδα. Όπως πάντα, μου συμπαραστάθηκαν στις δύο

σκολες στιγμές της αναχώρησης, που σημαδεύτηκαν από τον πόνο για τον ξαφνικό θάνατο του πατέρα μου. Τους θυμάμαι στο αεροδρόμιο τη στιγμή που αναχωρούσα. Το Γιώργο να μου σφίγγει το χέρι με δύναμη και αγάπη για να μου μεταγγίζει θάρρος και αυτοπεποίθηση: «Θαρσείν χρή. Όλα είναι για τους ανθρώπους. Θα περάσουν». Και τη Λίζα να με σφίγγει στην αγκαλιά της και να ψιθυρίζει ανάμεσα στα κλάματα, «Ο Θεός μαζί σου. Θα συναντηθούμε στην Αθήνα για καλά...»

Δεν άργησα να πάρω γράμμα της – πιστή καταγραφή των συζητήσεων και προβληματισμών μας στο Πιοχάνεσμποουργκ. Η Λίζα, τώρα που ήμουν μακριά τους, αισθανόταν ακόμα περισσότερο την ανάγκη να συνεχίσει μια εκμυστήρευση, που την ανακούφιζε ψυχικά, μ' έναν εξίσου προβληματισμένο και δοκιμασμένο φίλο, μια αδελφή ψυχή. Ο άντρας της ήταν το σταθερό αποκούμπι της, ο μόνιμος ασφαλής λιμένας, το καταφύγιο στις μεγάλες θύελλες. Η ίδια όμως αναζητούσε και συνταξιδιώτη στην περιπλάνηση της ψυχής, κάποιον που θα κατανοούσε, γιατί θα αισθανόταν σαν δική του την ανάγκη να ξεφύγει από το ψυχοφθόρο παρόν, όπου η μια μέρα αντέγραφε την άλλη με τη μηχανικότητα του χαμόγελου των μαύρων υπηρετών. Έγραφε: «... Σε σκέφτομαι έντονα. Σε καλοτυχίζω που γύρισες στην πατρίδα, αν και νιώθω το βαθύ πόνο από την απώλεια του πατέρα σου. Προσπάθησε να δίνεις κουράγιο στη μάνα σου. Και μην αμελήσεις να βρεις ένα κορίτσι, που να σε καταλαβαίνει και να την αγαπήσεις, μαν άλλη αδελφή -ψυχή. Εδώ η ζωή είναι όπως την άφησες. Οι μέρες είναι σαν τα μωβ τζακαράντας, μονότονες και πληκτικές, δεν αφήνουν διάκενα για ελπίδες. Με το Γιώργο περνούμε ώρες δίπλα-δίπλα, χωρίς να μιλούμε. Είναι φανερό πως του έλειψες κι' αυτού, γιατί σ' αγαπούσε με τον τρόπο του και σ' είχε σαν ασπίδα στα βέλη του. Εσύ, σα νεότερος και λιγότερο κουρασμένος, είχες μεγαλύτερα από μένα περιθώρια για την άτεγκτη λογική του. Οι δυό σας είσατε συμπληρωματικές ψυχές. Τώρα ολοένα και περισσότερο είναι σκυμμένος στα μωσαϊκά του κι' εγώ στις ονειροπολήσεις μου. Ανυπομονώ να φτάσουν οι γιορτές για να κατέβουμε στη θάλασσα, στο Πλάτενμπεργκ μπέυ. Να βλέπω από το παράθυρο του ξενοδοχείου την απεραντοσύνη του Ινδικού ωκεανού, που αφήνει ελεύθερα τα φτερουγίσματα της ψυχής μου, σαν τα φτερά των γλάρων. Ν' ακούω τα γιγάντια κύματα να σκάνε στην ακτή σαν ανεκπλήρωτες προσδοκίες...»

Ο Γιώργος μού έστειλε ένα δέμα με τους τόμους της Παγκόσμιας Ιστορίας του Άρνολντ Τούνμπυ, μ' ένα σύντομο σημείωμα: «Έφυγες βιαστικά και δεν πρόλαβα να σου το δώσω για τη γιορτή σου. Εσύ έχεις καιρό να μελετήσεις το παρελθόν για να βγάλεις χρήσιμα συμπεράσματα για το παρόν και το μέλλον. Σε ασπάζομαι. Γιώργος».

Τον πρώτο καιρό έγραφα τακτικά και στους δυό, απαντώντας στα γράμματα της Λίζας. Ύστερα η αλληλογραφία μας αραιώνει. Είχα γνωρίσει μια γλυκιά Αθηναία και γύρισα καινούργια σελίδα στο βιβλίο της ζωής μου, κάτω από τον ελπιδοφόρο τίτλο «Έγγαμος βίος». Οι φροντίδες και προετοιμασίες του γάμου, οι νέοι συγγενείς και προπαντός οι δυνατές συγκινήσεις με τον συντροφο της ζωής, μού απορροφούσαν τον περισσότερο χρόνο μου. Η Λίζα μου έγραψε ένα σύντομο γράμμα όταν τους ανήγγελα τους γάμους μου. «Σου εύχομαι ολόψυχα να ευτυχήσεις, όπως σου αξίζει. Όταν θα έλθουμε το καλοκαίρι στην Ελλάδα θα χαρούμε να γνωρίσουμε τη γυναίκα σου. Μέσα σ' όλα τ' άλλα, μη μας ξεχνάς». Μου έκανε εντύπωση η λακωνικότητά της για το γάμο

μου, που τόσο τον είχαμε συζητήσει στο παρελθόν. Τώρα που γινόταν πραγματικότητα περίμενα την ευαισθησία της να ξεχειλίσει. Είμαστε αδελφές ψυχές μόνο στη δυστυχία; Ένα δεύτερο γράμμα της, λίγο αργότερα, μου έδινε κάποια εξήγηση. Ήταν πολύ πονεμένο: «... Ο Γιώργος είναι στο νοσοκομείο σοβαρά άρρωστος. Τρέμω να το αναλογιστώ και ακόμα περισσότερο να το ανομολογήσω, αλλά νομίζω ότι έρχεται το ανεπανόρθωτο. Μην αφήσεις να σκιάσει, έστω και λίγο, την ευτυχία σου η τραγική μοίρα των μακρυνών φίλων σου...»

Από κοινό μας φίλο, που ήλθε στην Αθήνα, πληροφορήθηκα ότι ο Γιώργος έπασχε από κίρρωση του ήπατος, που είχε ραγδαία επιδείνωση. Η νηφαλιότητα, που κυριαρχούσε στη ζωή του καλού μου φίλου, δεν ήταν μόνο εξωτερική του ταμπεραμέντου του, αλλά και αποτέλεσμα χρόνιας εξοικείωσης με το ποτό, γιατί ο Γιώργος φαίνεται ότι έπινε περισσότερο απ' ό,τι έδειχνε. Οι ρίζες που βίαια ξεριζώνονται από το πάτριο χώμα, ποτίζονται στην ξενιτειά με δάκρυα ή οινόπνευμα, που αργά ή γρήγορα μαραΐνουν το φυτό.

Ένα νέο γράμμα με πένθιμο περιθώριο από τη Λίζα μ' έκανε να μαντέψω την πικρή αλήθεια. Το άνοιξα τρέμοντας και πρόλαβα να διαβάσω: «... Υπέφερε πολύ, αλλά στάθηκε, όπως πάντα, αλύγιστος μέχρι τέλους. Αισθάνομαι τραγικά μόνη...»

* * *

Ένα πρωί μου τηλεφώνησε και τη συνάντησα στο χωλ του ξενοδοχείου. Έφευγε για την Κύπρο. Ήταν με την αδελφή της που ήλθε να την παραλάβει στην Αθήνα. Ντυμένη μ' ένα κομψό μαύρο ταγιέρ. Στο πρόσωπό της έντονα τα ίχνη του πόνου και της κούρασης, που προσπαθούσε να κρύψει μ' έντονο μακιγιάζ. Μ' αγκάλιασε τρυφερά και ταραγμένα όπως τη μέρα που έφευγα από το Γιοχάνεσμπουργκ. Λιγομίλητη και συγκρατημένη. Ήταν φανερό ότι πάσχιζε να αποκρύψει τη δυστυχία της. Φεύγω για την πατρίδα μου να ζήσω μαζί με την αδελφή μου. Έχασε κι' αυτή τον άντρα της πριν λίγα χρόνια. Ξέρεις καλά, όνειρό μου ήταν να επιστρέψω με το Γιώργο και να εγκατασταθούμε στην Αθήνα. Λίγο πριν μου αποκαλύψει ότι ήταν άρρωστος, είχα διαισθανθεί ότι άρχισε κι' αυτός να σκέφτεται την επιστροφή. Ίσως ήταν το προαίσθημα ότι πλησιάζει το τέλος, ίσως γιατί ήθελε να μου κάνει το χατήρι. Φοβούμαι ότι τον κούρασα κι' εγώ με την γκρίνια μου. Σκεφτόμουν μόνο τον εαυτό μου. Δεν είχα συνειδητοποιήσει την ευτυχία μου κοντά του. Ήταν δυνατός χαρακτήρας και δεν φαντάστηκα ότι μπορούσε να φύγει πριν από μένα... Κι' άρρωστος ακόμα, σε θυμόταν. Είχε την έγνοια σου αν θα ευτυχήσεις. Θυμάσαι, λέγαμε ότι είναι ατσάλινος χαρακτήρας, όμως κάτω από τη σιδερένια μάσκα έκρυβε καρδιά παιδιού. Τώρα νιώθω τι έχασα...»

Μου έδωσε ένα μικρό δέμα: «Κάτι απ' το Γιώργο για σένα». Μια εικόνα της Παναγίας σε μωσαϊκό, που είχε ποικίλει την εποχή που κάναμε παρέα. Αύριο φεύγουμε για το νησί. Όταν ησυχάσω θα σου γράψω».

Καθώς την έβλεπα να μ' αποχαιρετάει πίσω από την τζαμαρία του ξενοδοχείου, με το σκυλάκι της σφιχτά στην αγκαλιά της, σκούρα σιλουέττα βουβή και τραγική, φάνταζε λίγο στα μάτια μου σαν κάτι δικό μου από το παρελθόν, που αποχωριζόμουν για πάντα, μια οπτασία από μελαγχολικό σύθαμπο της ζωής μου, μια αδελφή ψυχή, που έσμιξε, για μια στιγμή με τη δική μου, σε μια μακρυνή γωνιά της γης, ενώ κι' οι

δυό ψυχανεμίζονταν και παράδερναν στις ανεμοθύελλες της ανθρώπινης ζωής. Κι' ακουμπήσαμε κι' οι δυό σ' ένα αγκυροβόλι, που μας φαινόταν απρόσβλητο, κι' όμως το τριγύριζαν καταλυτικά κύματα. Για μένα πια ροδοχάραζε καλύτερη μέρα, ενώ η Λίζα ξανοιγόταν μόνη σε θαμπά πελάγη, που χρόνια τα πρόσμενε οικεία και φωτεινά...

Σε δυό μήνες από την επιστροφή της στην Κύπρο, ο Ατίλας έπεσε σα θεομηνία πάνω στο νησί. Μόλις η Λίζα και η αδελφή της θά 'χαν εγκατατασταθεί στο καινούργιο παραθαλάσσιο διαμέρισμά τους στην Αμμόχωστο...

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΕΙΔΩΛΟ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Τιθασεμένη θάλασσα τὸ πλῆθος, λούφαζε κάτω στὴν πλατεία, τὴ μεγαλύτερη τῆς ἐπαρχιακῆς πόλης Λ. Γέμιζε ἀπὸ κείνη τὴν αἴσθηση «τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι» καὶ ποὺ μοιάζει νὰ 'ναι ὁ φανατισμός. Περνοῦσε, χωρὶς κἄν νὰ προφταίνει νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ, ἀπὸ τὴν πραγματικότητα στὸ ὄνειρο, σ' ἕνα κόσμο ἐξωπραγματικό. Χιλιάδες μάτια πλημμύριζαν ὄνειρα καὶ ἀνίχνευαν, ἐκεῖ ψηλά, γιὰ νὰ βροῦν μιὰ λύση. Σ' ἐκείνη τὴ φωνὴ ποὺ 'ρχόταν ἀπὸ κεῖ πάνω, ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ ξενοδοχείου, πολλαπλασιασμένη ἀπὸ τὰ μεγάφωνα, σ' ἐκείνη τὴ γεμάτη κραδασμούς φωνή, ἔβρισκαν διέξοδο ὅσοι μποροῦσαν νὰ βροῦν ἕνα ὄραμα ζωῆς. Παρασυρμένοι ὁ λαὸς ἀπὸ τὴ γοητεία τοῦ λόγου, παραδινόταν κι ἀκολουθοῦσε πιστά.

Ὁραῖος ἐκείνος. Μὲ μάτια ποὺ σπῖθιζαν γαλαξίες ἐλπίδων. Μὲ μάτια ποὺ ὑπόσχονταν τὰ πάντα. Μὲ δυὸ χέρια ποὺ ἄπλωναν... ποὺ ἄπλωναν κι ἔδιναν μιὰ ἄλλη διάσταση στὰ λόγια του. Μ' ἐκείνη τὴ φωνὴ ποὺ φοροῦσε ὅλο τὸ φάσμα τῶν δραματικῶν κραδασμῶν, ἀνέμιζε ψηλά τὸ φλάμπουρο τῆς ἐλπίδας καὶ πουλοῦσε ὄνειρα σὲ τιμὴ εὐκαιρίας.

— Ἀγωνιζόμαστε, λαέ της Λ., γιὰ ἕνα καλύτερο κόσμο. Ὁραματιζόμαστε ἕναν κόσμο ἀλήθειας κι εὐαγγελιζόμαστε ἕνα μέλλον γιὰ τὴ χώρα μας, μεγάλων πολιτιστικῶν κι ἀνθρωπιστικῶν κατακτήσεων, κοιτάξτε τὰ χέρια μου. Στὶς παλάμες μου λάμπει ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ποίηση τῶν μεγάλων πράξεων. Ἐλάτε... ἐλάτε μαζί μου... ἀκολουθήστε με σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα γιὰ τὸ Καλό, γιὰ τὸ Ἀληθινό, γιὰ τὸ Δίκιο τοῦ λαοῦ... Τὸ δικό σας Δίκιο θέλω... γι' αὐτὸ παλεύω ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς μου... Ἐλάτε...

Φρικίαση μυστικὴ κυκλοφόρησε μέσα στις φλέβες του κόσμου. Τὰ πουλιὰ τῶν ἐλπίδων του φτεροκόπησαν μέσα του κι ἔκαναν τρελοὺς σχηματισμοὺς στὸ κενό. Χειροκροτοῦσε κι ἔκλαιγε. Γελοῦσε καὶ πίστευε. Παραληροῦσε κι ἐλπίζε περισσότερο. Φώναζαν τώρα χιλιάδες στόματα. «Εἶ-μα-στε μα-ζί σου, εἶ-μα-στε μα-ζί σου...» καὶ τ' ἀνθρώπινο κοπάδι τανυόταν νὰ φτάσει μέχρι σ' αὐτόν. Ν' ἀγγίσει κάτι ἀπὸ τὸ εἶδωλό του.

Ἐκείνος χαμογελοῦσε κι' ἔστελνε φιλιὰ. Πόση ἀπλοχεριά. Πόση χάρη. Ὅλα μοιάζαν τόσο καλοβαλμένα. Οἱ γύρω τοῦ ἔδιναν συγχαρητήρια, φιλιὰ κι' ἐκείνος ἔμοιαζε νὰ 'ναι ἕνα κομμάτι εὐτυχία, ξεχασμένο κάπου μέσα στὸν κόσμο. Ἐμοιαζε νὰ 'ναι ἕνα κομμάτι τοῦ κόσμου αὐτοῦ ποὺ παραληροῦσε...

Στὸ βάθος ἤξερε. Κατανοοῦσε ἀπόλυτα ποιᾶς ποιότητας λάσπη κρυβόταν πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη του. Ὅμως καταλάβαινε πολὺ καλὰ καὶ κάτι ἄλλο: πῶς οἱ νόμοι τοῦ παιγνιδιοῦ ἦταν αὐστηρὰ προκαθορισμένοι καὶ ἡ κάθε κίνηση σοφὰ μελετημένη. Ἦξε-ρε θαυμάσια ποιὸς κόσμος ἦταν αὐτὸς ποὺ εὐαγγελιζόταν ἢ παρὰταξή του. Μὰ ἡ μοίρα του ἦταν καὶ αὐτὴ ἓνα πιόνι ποὺ τὸ κινοῦσε, κατὰ πῶς ἤθελε, ἢ θέληση τῶν «ἄλλων».

Ἄκουγε τὰ συνθήματα κάτω καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ στέλνει ἀσπασμοὺς στὰ πλήθη καὶ ἤξερε πῶς σὲ λίγες ὥρες, ὅταν θὰ βρισκόταν μονάχος στὸ γραφεῖο του, χωρὶς ταφτιασίδια τῆς στιγμῆς, θὰ ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίσει τὸν ἄλλον ἑαυτό του. Αὐτὲς οἱ σκοτεινὲς νύχτες ἦταν μιὰ νέμεση ποὺ ἀνίγλα τὸν τεμάχιζε καὶ λεηλατοῦσε ὁ,τι ὄρθιο μέσα του.

.....
... θυμήθηκε.

Θυμήθηκε τὴν περσμένη του ζωὴ. Ἐνας ἀσήμαντος δικηγοράκος ἦταν, χαμένος σὲ μιὰ τρύπα-γραφεῖο κάποιας πόλης Ψ, βορειότερα, χωρὶς καμιὰ τύχη. Ξαφνικά τὸν ἐπισήμαναν. Ἦταν τότε ποὺ ἐρωμένη του ἦταν ἡ γυναίκα κάποιου βιομήχανου, – πάντα ἦταν ὁ ἀγαπημένος τῶν γυναικῶν.

... ξαφνικά...

Ξαφνικά τὸν διάλεξαν. Τὸν ἔβαλαν μέσα στοὺς νόμους τοῦ παιγνιδιοῦ. «Μέσα στὸ σύστημα εἶσαι», τοῦ εἶχε πεῖ κάποτε ὁ Πρῶτος, «μὴν ἔχεις αὐταπάτες». Ἐντελῶς ἀναπάντεχα τὸν βάφτισαν «Τὸ εἶδωλο τοῦ λαοῦ». Κι ὕστερα ὅλα πῆραν τὸ δρόμο τους.

... καὶ ὕστερα...

Κι ὕστερα ἡ μακριὰ πορεία ἄρχισε. Μερόνυχτα τὸν μάθαιναν νὰ μιλάει καθαρὰ, νὰ παίρνει τὶς κατάλληλες πόζες, νὰ χαμογελάει, νὰ παθιάζεται, ν' ἀντιδρᾷ σωστὰ σὲ κάθε περίπτωση. Πόση ἀγωνία γιὰ ὅλ' αὐτὰ. Ἀτέλειωτες δοκιμὲς μπροστὰ στὴν ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν «ὑψηλὰ ἱστάμενα οἰκονομικὰ πρόσωπα», κρυμμένα στὴν ἀσφαλὴ ἀνωνυμία τους. Τοὺς ἔλεγαν ἀπλὰ «ὁ πρῶτος», «ὁ δεῦτερος», «ὁ τρίτος», «ὁ συντάιρος». Ἀπὸ καιρὸ σχεδιαζόταν ἡ μεγαλύτερη πολιτικὴ ἀπάτη σὲ τοῦτον τὸν τόπο καὶ αὐτὸς ἡ ἐξωραϊσμένη βιτρίνα της.

... πόσες φορές...

Πόσες φορές θέλησε νὰ σπάσει τοῦτο τὸ φράγμα. Νὰ βρεῖ τὴ χαμένη του ἀνθρωπιά. Τὸ χαμένο του ἑαυτό. Ἦταν πιά πολὺ ἀργά. Ἐνα «εἶδωλο τοῦ λαοῦ» εἶχε γεννηθεῖ. Εἶχε στοιχίσει πολὺ ἀκριβὰ ἡ κατασκευὴ του. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἐπένδυση συμφερόντων ποὺ ἔγινε ποτὲ σὲ ἄνθρωπο. Ἦταν μιὰ κατασκευὴ τῆς θέλησης τῶν «ἄλλων».

.....
Συνήρθε. Πίσω του ἔνιωθε καλὰ τι γινόταν. Τὴν ὥρα ποὺ αὐτὸς μιλοῦσε στὸ λαό, οἱ «ἄλλοι» μέσα, σχεδίαζαν τὴν ἐπόμενη κίνηση τοῦ παιγνιδιοῦ. Ὁ «Πρῶτος» δὲν ἦταν καθόλου εὐχαριστημένος καὶ δὲν τὸ ἔκρυβε καθόλου. Εἶχε ἀνάψει ἓνα τεράστιο ποῦρο, στὸ διπλανὸ δωμάτιο, καὶ συλλογιόταν.

—Σᾶς τὸ εἶπα. Δὲν ἔχω ἰδιαίτερη ἐκτίμηση σ' αὐτὸ τὸν μορφονιό.

—Μὰ ὁ κόσμος τὸν λατρεύει, μίλησε ὁ «Δεύτερος». Κι ἔχει μεγάλο ρεῦμα μὲ τὶς γυναῖκες.

—... καὶ στοὺς νέους καὶ στοὺς ἐργάτες, συμπλήρωσε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

—Ἔχω ἕνα σχέδιο, εἶπε ὁ «Πρῶτος» καὶ τὰ μάτια τοῦ γιόμισαν σπίθες ἀπὸ ἰκανοποίηση.

—Δηλαδή;

—Ἐνα μεγαλοφυῆς σχέδιο ποὺ θὰ μᾶς δώσει σίγουρα τὴ νίκη, συμπλήρωσε ὁ «Πρῶτος» καὶ τὸ ὕφος του εἶχε σιγουριά.

Πάντως, ἀπόψε κάτι δὲν πήγαινε καλά. Ὅλοι γκρίνιαζαν μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν ἀναλάβει νὰ ὀργανώσουν τὴ συγκέντρωση καὶ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἀνάλογη ἀτμόσφαιρα. Δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖνος ὁ παλμὸς ποὺ ἔζησαν δυὸ μέρες πρὶν στὴν πόλη Τ. Ἐκεῖ ὁ κόσμος εἶχε κυριολεκτικὰ ὑπνωτιστεῖ καὶ στὸ τέλος εἶχε ἀφηνιάσει ἀπὸ χαρὰ κι ἐλπίδα.

—Ναί, μὰ ἐκεῖ μὴ ξεχνᾶμε πὼς ὁ πληθυσμὸς εἶναι στὴν πλειοψηφία του ἐργατικός, ἔχει πάντα προβλήματα καὶ ἄρα περισσότερες ἀπαιτήσεις κι ἐλπίδες ἀπὸ τ' ἄλλα κοινωνικὰ στρώματα.

—Ἐδῶ, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι ὑπάλληλοι, ἔμποροι καὶ μικροαστοί. Ἐχουν ἕνα αὐστηρότερο πολιτικὸ κριτήριο. Εἶναι σκεπτικιστές. Συντηρητικοί.

—Στὸ κάτω κάτω ὑπάρχει πολὺς κόσμος, εὐχαριστημένοι πρέπει νὰ ἴμαστε.

Ὁ «Πρῶτος» δὲ μιλοῦσε. Μόνο σκεπτόταν ἐντατικὰ κι αὐτὲς οἱ ἀστραπὲς στὰ μάτια του ὀλοένα πλήθαιναν. Μέσα στὸ μυαλό του τὸ περίφημο «σχέδιο» του ἔπαιρνε ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένη μορφή.

Ὁλ' αὐτὰ τὰ ξέρει αὐτός. Ἐκεῖ ψηλά, τυφλωμένος ἀπὸ τὰ φλᾶς κι ἀπὸ τοὺς προβολεῖς τῆς τηλεόρασης, ἔνωθε πολὺ μόνος. Κάτω, τὸ πλῆθος, ὀδηγημένο ἀπὸ σκοτεινὲς δυνάμεις κι ἀπὸ τὶς ἀρίφνητες ἐλπίδες του, ἀλάλαζε. Αὐτός, ἐκεῖ ψηλά, χαμογελοῦσε εὐτυχισμένα καὶ προσπαθοῦσε νὰ πείσει. Ἦθελε νὰ κλάψει κι ὁμως γελοῦσε. Λυπόταν αὐτὸν τὸν λαὸ ποὺ νανοριζόταν μὲ ὄνειρα κι ἐλπίδες καὶ ἤξερε, τὸ ἔξερε καλά, πὼς «αὐτὸς ὁ κόσμος ὁ καλύτερος» ποὺ εὐαγγελιζόταν, στὸ βάθος ὀδηγοῦσε σὲ μιὰ πλάνη χειρότερη. Κι ὅσο γιὰ τὸ Καλό, γιὰ τὴν Ἀλήθεια, γιὰ τὸ Δίκιο, καλύτερα νὰ μὴ γίνεται λόγος.

Τὸ «εἶδωλο τοῦ λαοῦ» ἔδωσε ἕνα τελευταῖο φιλὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ μπήκε μέσα στὴν κατάφωτην αἴθουσα. Ἀπάντησε μ' εὐστροφία καὶ πεποίθηση στοὺς δημοσιογράφους, — ἐρωτήσεις κι ἀπαντήσεις ἦταν κι αὐτὲς προκατασκευασμένες ἄριστα—, χαμογέλασε μ' αὐτὸ τὸ ὑπέροχο χαμόγελο ποὺ ξετρέλαινε τὶς γυναῖκες, ἔσφιξε μερικὰ χέρια καὶ προσπαθοῦσε, τὴν ἴδια στιγμή καὶ μὲ πλάγιες ματιές, νὰ μαντέψει τὶς ἀντιδράσεις τῶν «ἄλλων».

Τὸ μάτι του πῆρε τὸν «πρῶτο» ποὺ εἶχε μιὰ φανερὴ ἔκφραση δυσφορίας. Ὁ «δεύτερος» κι ὁ «τρίτος» κοίταζαν τὸν «πρῶτο» κι ἦταν σὰ νὰ ἠθελαν νὰ ἀποφύγουν ἀπόψε κάποια ἐυθύνη.

Σε μιάν ἄκρη, διακριτικά καθισμένος, ὁ ἐπίσημος ἀντικαταστάτης του, τὸ «εἶδω-
λο τοῦ λαοῦ», νοῦμερο δύο. Δὲν τὸν πρόβαλλαν πολύ. Τουλάχιστον ὄχι ἀκόμα. Ἦταν
ἄλλος ἐκεῖνος. Ἦμοιαζε μὲ ταλαιπωρημένον ἀστό, εἶχε ἓνα πρόσωπο καθημερινό,
οἰκείο, ζεστό. Πολλὲς φορὲς ὁ «πρῶτος» εἶχε πει πῶς, ἴσως, νὰ χρειαζόταν «νὰ δώ-
σουμε στὸ λαὸ ἓνα πρόσωπο μέσα ἀπὸ τὸ λαό». Τελικά, σκέφτηκε, «ὁ λαὸς εἶναι ὁ μό-
νος πού δὲν ἀποφασίζει, ἀλλὰ ἀφήνεται νὰ πιστεῦει πῶς ἀποφασίζει. Στὴν πραγματι-
κότητα τὰ κέντρα τῶν ἀποφάσεων εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ λαό, κατασκευάζονται κάπου
ἄλλου». Πικρὲς σκέψεις μὰ ὡστόσο τόσο ἀληθινές, πού τὸν ἔκαναν ν' ἀνατριχιάσει.

Τελικά, κατάφερε νὰ γλιστρήσει ἀπὸ τούτη τὴ βαβούρα καὶ νὰ φύγει. Ἀπόψε ἔνω-
θε πολὺ μόνος. Ἀόριστα μάντευε πῶς κάτι δὲν πήγαινε καλά. Τί ὅμως; Ἡ ἀποστολὴ
του ἀπόψε εἶχε τελειώσει. Ὑστερα ἀπὸ λίγη ὥρα, βρέθηκε στὸ μεγάλο γραφεῖο του.
Ἔκανε τὸν ἀπολογισμό τῆς ἡμέρας. Τί εἶχε κάνει; τί εἶχε πει; Ὅμως...

... ξαφνικά, κατάλαβε πῶς δὲν ἦταν μόνος στὸ γραφεῖο. Οἱ κουρτίνες ἀναδεύο-
νταν. Ἄκουσε ἓνα... δύο... τρία... τὰπ καί... τὴν ἴδια στιγμή ἔνωσε στὸ στῆθος του, στὸ
μέρος τῆς καρδιάς, κάτιτσιμπήματα ὀδυνηρά. Πρόφτασε ν' ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι του
στὸ γραφεῖο κι ἀκόμα νὰ κάνει μιὰ σκέψη, τὸ ἴδιο ὀδυνηρὸ ὅσο κι οἱ σφαῖρες στὴν καρ-
διά του: «Ἀγωνιζόμαστε γιὰ ἓναν καλύτερο κόσμο...». Χαμογέλασε πικρὰ μὲ τὸ ὄρατο
του χαμόγελο. Γιὰ τελευταία φορὰ κατάλαβε πόσο πικρὸ ἦταν τὸ τίμημα νὰ 'ναι κά-
ποιος τὸ «εἶδωλο τοῦ λαοῦ»...

Οἱ προσκείμενες ἐφημερίδες οὔρλιαζαν τ' ἄλλο πρῶι μὲ γιγάντιους τίτλους: «Δο-
λοφονήθηκε τὸ Εἶδωλο τοῦ Λαοῦ»... «Οἱ προδότες κι οἱ δολοφόνοι τοῦ Λαοῦ στὸ ἐδώ-
λιο»... Ἡ Δημοκρατία θὰ νικήσει τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Λαοῦ... κι ἄλλα ἠχερά. Δειλά, σὲ
μιάν ἄκρη, ἀλλὰ στὴν πρώτη σελίδα, πρόβαλλαν κιόλας «τὴ μοναδικὴ ἐλπίδα τοῦ τό-
που», ὅπως ἔλεγαν. Κατάληξαν: «Ὅμως τὸ Δίκηο, ἢ Ἀλήθεια καὶ τὸ Καλὸ θὰ νική-
σουν μιὰ γιὰ πάντα, παρὰ τὴ θέληση τῆς Ὀλιγαρχίας πού σκοτώνει τὰ εἶδωλα τοῦ Λα-
οῦ».

Στὴν κατάφωτην αἴθουσα, ὁ «πρῶτος» ἐμπιστευόταν στοὺς ἄλλους τοὺς ἀπώτε-
ρους σκοποὺς τοῦ σχεδίου του:

—Ἐπρεπε κάτι νὰ γίνει. Θὰ εἶχατε καταλάβει καὶ σεῖς ὅτι τώρα τελευταία κάτι
δὲν πήγαινε καλά. Ἡ ὅλη στάση του δὲ μ' ἄρεσε. Νομίζω πῶς εἶχε καβαλήσει τὸ καλά-
μι. Τέτοιοι ἄνθρωποι εἶναι ἐπικίνδunami, δὲ συμφωνεῖτε;

Κανένας δὲ μίλησε. Αὐτὸς συνέχισε:

—Ἐξάλλου, λόγοι ὑψηλῆς πολιτικῆς σκοπιμότητας ἐπέβαλλαν αὐτὴ τὴ λύση.
Ἀντιλαμβάνεστε τὰ ὀφέλη γιὰ τὴν παράταξή μας, ὕστερα ἀπὸ τὴ δολοφονία αὐτῆ; Θ'
αὐξήσουμε τίς ψήφους τουλάχιστον ἓνα τρίτο πάνω. Ξέρετε, οἱ ἀριθμοὶ εἶναι πού παί-
ζουν ρόλο σὲ τέτοιες περιστάσεις, ὄχι τὰ προσωπικά μας συναισθήματα. Κοιτάξτε...
κοιτάξτε τον... δὲ μοιάζει σὰν ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ λαό; κοιτάξτε τὸ πρόσωπό του... Κι
ἔχει μάθει κι αὐτὸς καλὰ τὸ μάθημά του.

Σε μιάν ἄκρη τῆς αἴθουσας οἱ δημοσιογράφοι εἶχαν κυκλώσει τὸ νέο εἶδωλο τοῦ
λαοῦ. Τὰ φλάς ἀναβόσθησαν. Αὐτὸς ἔπαιξε τέλεια τὸ ρόλο του, δασκαλεμένου γιὰ

καιρό από τους «άλλους». Έκεινοι, «οί άλλοι», παρατηρούσαν προσεκτικά κάθε κίνησή του. Σχεδιάζαν κιόλας την επόμενη κίνηση του παιχνιδιού. Τό μεγάφωνο, στην πλατεία, έσκουζε: «Και σὺ λαὲ βασανισμένε...». Κι ὁ λαὸς πάντα ἔλπιζε, «πάντοτε εὐκολοπίστευτος καὶ πάντα προδομένος»....

ΑΝΤ. ΔΕΛΩΝΗΣ

* Ὁ Ἄντ. Δελώνης εἶναι Ἑλλαδίτης ἐκπαιδευτικός (τ. Ἐπιθεωρητὴς Δ.Ε. καὶ συγγραφέας. Ἔχει τιμηθεῖ μὲ Βραβεῖα γιὰ Διηγήματα, Ποίηση καὶ Θέατρο (Α΄ Κρατικό, 1989). Ἀρχετὰ ἀπὸ τὰ βιβλία του γιὰ ἐφήβους καὶ νέους εἶναι best seller. Διευθυντὴς τοῦ περ. Σπουδές, μὲ πολλὰ θεωρητικὰ βιβλία γιὰ τὴν Παιδικὴ Λογοτεχνία.

ΓΝΩΡΙΣΕ ΠΟΛΛΟΥΣ

*Γνώρισε πολλούς κατακτητές
Από Φράγκους, Τούρκους, Άγγλους
Και συνεχίζει....*

*Κίονες δωρικοί, κίονες ιωνικοί
Κίονες κορινθιακοί - ρυθμοί
(επιτεύγματα άφθαστης τέχνης)
Στάθηκαν εμπόδιο στους ποικιλώνυμους
βάρβαρους ληστές καταστροφείς της*

*Αντιστάθηκε με γενναιότητα - όλους
τους πολέμησε κι άφησε άφθαστο
το σώμα της κι ανέγγιχτη την ψυχή της*

*Σ' αυτό τον τόπο ποτέ δεν δύει ο ήλιος
Το φως δεν κουράστηκε εκατοντάδες χρόνια
να εμπνέει και να δημιουργεί.*

ΚΙ ΑΝ ΕΙΝΑΙ

*Κι αν είναι μικρή κι αν είναι φτωχή
η Πατρίδα κι αν είμαστε λίγοι και γι' αυτό*

*Πάντα θα γεννάει Λεωνίδες
Κωνσταντίνους, Αθανάσιους, Γρηγόρηδες*

*Ένα κομπολόι ηρωισμούς και θυσίες
Αλλά και οδύνες και θρήνους
όλη η ζωή του Γένους
Έτσι επιβίωσε.*

ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

«ΒΑΣΙΛΙΤΖΙΑ»

Πραγματικά ξαφνιάστηκα σαν αντίκρισα πρώτη φορά – έστω και στην πιο απόμωρη γωνιά του κήπου σου – το βασιλικό. Ένωσα μάλιστα και θυμό. Ποιός τόλμησε να κάνει κάτι τέτοιο σ' εμένα;! Απέκλεισα – βλέπεις το ενδεχόμενο – να είχες η ίδια φυτέψει αυτό το συγκεκριμένο φυτό στην αυλή σου.

—«Δεν την μπορώ την βασιλιτζιάν. Δεν μπορώ. Μ' ενοχλεί...» Ήταν φορές που οι φράσεις αυτές ακούγονταν σαν απολογία. Άλλοτε πάλιν απλώς σαν αντίδραση. Κι αν ποτέ κάποιος το θεώρησε σαν παραξενιά, ήταν επειδή δεν γνώριζε... Όμως εγώ ήξερα.

Σ' έβλεπα να ταράζεσαι στη θέα κι ενός μικρού κλωναριού βασιλικού. Να γυρνάς το κεφάλι στο πλάι, να φέρνεις το χέρι στο πρόσωπο και να φράζεις μύτη και στόμα. Να σφαιλίζεις τα μάτια, ν' ανασηκώνεις τους ώμους, να μαζεύεσαι. Όλα αυτά σε μια προσπάθεια ν' αποτρέψεις το ζωντάνεμα της μνήμης.

Μονάχα που η μνήμη παίζει το δικό της παιχνίδι. Ξετυλίγει τα κουβάρια της, που το νήμα τους είναι οι στιγμές της δικής σου ζωής. Οι στιγμές που ξεμακραίνουν καθώς ο χρόνος τραβά το δρόμο του, ανενόχλητος κι απ' εκείνα που μας συνεπαίρνουν κι απ' εκείνα που μας συνταράζουν. Η μνήμη σου υποβάλλει ότι είσαι ο δεύτερος παίχτης στο παιχνίδι της. Συμμετέχεις λοιπόν, συμμαζεύοντας ό,τι προλάβεις από το νήμα των κουβαριών της. Αναγκάζεσαι να ξαναζήσεις τα περασμένα. Να ξαναδείς, να ξανακούσεις. Να ξαναπονέσεις.

—«Να φανταστείς, παλιά, είχαμεν τόσες βασιλιτζιές... Ολόκληρο το πέραςμα στην αυλή μας, που το ξωπόρτιν ως την πόρτα του ηλιακού, ήταν κατάφυτο με βασιλιτζιές... τζιαι στες θκυο μερκές». Σωπαίνεις όσο να καταπιείς ένα λυγμό. «Μετά που θάψαμεν τον Αρτέμην μας...» Είναι γεγονότα που χωρίζουν τη ζωή μας. Πριν... Μετά...

Είχατε πια γυρίσει από το κοιμητήριο. Κάθησες στο χαλί κι' ακούμπησες την πλάτη στην πόρτα του ηλιακού. Κάρφωσες τα μάτια στη ξάθυρα. Να! τώρα θ' ανοίξει το ξωπόρτι και θα προβάλει ο μεγάλος αδελφός. Γεροδεμένο παλικάρι. Καστανόξανθα σγουρά μαλλιά. Καταγάλανα μάτια. Θά 'χε απλωμένο το χέρι στο πλάι – όπως συνήθιζε πάντα – και θα χάιδευε, έτσι καθώς θα προχωρούσε προς τον ηλιακό, όλη τη σειρά των «βασιλιτζιών» σου. Εκείνες λυγερές κι ολόδροσες, θα σείονταν και θ' ανταπέδιδαν το χάδι – χαιρετισμό του, με το δικό τους μυρωμένο καλωσόρισμα. Έτσι υποδέχονταν κάθε φορά την ομορφιά του παλικαριού, τη λεβεντιά, τη νιότη του, την τρυφερόδα της ψυχής του. Ύστερα θα 'λεγε σε σένα πειρακτικά:

—«Κόρη Παναγιώτα, πάλε δαμέ είσαι;»

Μα, εσύ, ήξερες ότι αγαπούσε τις βασιλιτζιές σου. Πόσο γλύκαινε το γαλάζιο των ματιών του κάθε φορά που πέρναγε ανάμεσά τους! Ας μην εκφραζόταν πολύ με λόγια. Είχες μάθει να τον μελετάς και να τον καταλαβαίνεις.

Ο Αρτέμης δεν θα ξανάρθει ποτέ. ΠΟΤΕ! Λέξη σκληρά οριστική – αμετάκλητη. Χτυπημένη απ' το μαστίγιο της πραγματικότητας πετάχτηκες πάνω. Πέρασες μέσα στον ηλιακό. Εκεί όπου προηγουμένως είχαν τοποθετήσει το φέρετρό του. Είχε περά-

σει από κει μέσα... κόσμος και κόσμος. Καθένας με κλωνάρια από μυριστικά της δικής του αυλής: Λασμαρί, κιούλι, μαντζουράνα, βασιλικό. Βασιλικός! Πλανιόταν ακόμα το άρωμά του στο σπίτι και δεν τ' άντεχες άλλο. Να, ο βασιλικός... νεκρολούλουδο;

Αλαφιασμένη όρμησες έξω στις «βασιλιτζιές» σου. Μέσα στην αλλοφροσύνη που 'φερνε η συνειδητοποίηση του τί είχε γίνει, άρχισες να βγάζεις σύρριζες τις βασιλιτζιές και να τις πετάς. Μάτωσαν τα χέρια απ' τα σπασμένα κλωνάρια, μα πόνο δεν ένιωθες. Τόσο μεγάλος ήταν ο σπαραγμός στην ψυχή σου. Είχαν τόσο ματώσει τα σωθικά σου απ' τ' άδικο...

Τόσο απλή κι όμορφη η ζωή! Πώς μερδεύονται έτσι οι άνθρωποι και σέρνουν την ανθρωπότητα σε δρόμους ονειδους και οδύνης;

Χρόνια και χρόνια μια πατρίδα κι ένας λαός στη σκλαβιά. Να πωλούνται και ν' αγοράζονται στο παζάρι του κόσμου. Κι η εξουσία, να μεταμορφώνει – όσους την υπηρετούν – σε τέρατα. Αγγλοκρατία.

Άνθρωποι αγνοί του τόπου μας. Μορφωμένοι με τις αξίες της φυλής μας. Οδηγήθηκαν στην ανάγκη ν' αγωνιστούν, να θυσιάσουν ακόμα, ώστε ν' αποκτήσουν, ή – κι εδώ είναι το μεγαλείο του αγώνα τους – να προσφέρουν στους συνανθρώπους τους αγαθά που θάπρεπε τουλάχιστο να θεωρούνται αυτόδηλα.

Έφυγε ο Αρτέμης στα εικοσιπέντε του. Είχε τολμήσει ν' αγωνιστεί για τα πιστεύω του. Να επικρατήσει η δικαιοσύνη στον κόσμο. Αλλιώς τί ποιότητα μπορεί να έχει η ζωή;

Σαράντα τέσσερα χρόνια από τότε. Ο πόνος εκεί πόνος. Ήταν φορές που σώψυχα ευχόμουν να γινόταν να βρισκόταν κοντά μας και πάλι. Μια συμβουλή, ένας χαιρετισμός... Απλώς και μόνο η παρουσία του... Κι άλλοτε ένιωθες νάσαι τόσο ζωντανός σιμά σου...

Καθώς περνούσα από το σπίτι σου λίγες μέρες πριν, σε είδα στην αυλή σου. Σε χαιρέτησα. Ήθελα να 'ρωτούσα για το βασιλικό της γωνιάς, μα δεν τόλμησα. Στις αμέσως επόμενες μέρες, σε ξανασυνάντησα. Μιλήσαμε κιόλας, για τα λουλούδια τ' ανοιξιάτικα. Τα ζωηρά σε χρώμα κι ευωδιά. Είχα ευκαιρίες να ικανοποιήσω την περιέργειά μου, κι' όμως δεν έκανα ούτε νύξη για το βασιλικό.

Σήμερα επιτέλους, συγκέντρωσα δυνάμεις και βιαστικά, μη μετανιώσω και πάλι, σε ρώτησα. Ήρεμα δήθεν κι ατάραχα.

—«Μα θεία, ποιός εφύτευε τη βασιλιτζιά;»

—«Εγώ την εφύτεψα. Έδωσέν μου την η Ζωή...» Δεν ξέρω τι έκφραση είδες στο πρόσωπό μου και συνέχισες εξηγώντας μου: «... η μάμια σου...»

Ό,τι κατόρθωσα να αρθρώσω, ήταν ένα ξεψυχισμένο επιφώνημα: «Α!» ... ενώ ταυτόχρονα πάσκιζα να μαζέψω την έκπληξη απ' τα μάτια μου.

—«Επεράσαν τόσα χρόνια...»

Τόσα χρόνια! Κι εσύ προσπαθείς να συμφιλιωθείς μ' ένα φυτό που αγαπούσες, μα η ζωή, τά 'φερε να δεθεί με μαύρες μνήμες. Μνήμες που δεν θα πάψουν να υπάρχουν, και που ποτέ δεν θα πάψουν να σε πονούν.

ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Σήμερα ήταν τα γενέθλιά της. Έκλεινε τα δεκαπέντε της χρόνια. Ήταν αριστούχα στο σχολείο. Ψηλή, φαινόταν μεγαλύτερη απ' την ηλικία της. Όμορφη. Στο σπίτι έμενε με τους γονείς της και τον μικρότερο αδελφό της. Το σπίτι ήταν παλιό, μικρό, ετοιμόρροπο. Ήταν ευχαριστημένη. Ένοιωθε πως γινόταν γυναίκα. Την καλούσαν σε πάρτις. Πήγαινε σπάνια. Σε αρχοντόσπιτα. Ήξερε πως ποτέ δεν θα μπορούσε να τα ανταποδώσει. Η μάνα της ξενοδουλεύτρα, ο πατέρας της εργάτης στο κοντινό αρχοντικό με τον απέραντο κήπο. Ήταν πρόσφυγες. Αυτή γεννήθηκε εδώ και ο αδελφός της. Δεν ήταν πάντοτε έτσι. Από διηγήσεις της μάνας της μάθαινε πως τα κτήματά τους ήταν απέραντα. Αυτή δεν τα γνώρισε. Ο πατέρας της έπινε, το τσιγάρο δεν το έβγαζε απ' το στόμα του. Ο αιώνιος καυγάς με τη μάνα της, να κόψει το ποτό, να κόψει το τσιγάρο. Ωσπου σιώπησε κι αυτή. Συμβιβάστηκε. Η μάνα της διαχειριζόταν τα οικονομικά τους. Ο μισθός του πατέρα τους ήταν στα χέρια της, εκτός όσα ήθελε για τσιγάρο και ποτό. Την έστελλε στο ωδείο. Παρακολουθούσε πιάνο.

Το διπλανό αρχοντικό ήταν έρημο. Εκτός από το υπηρετικό προσωπικό. Που δεν ήταν λίγοι. Μάθαιναν πως ο νεαρός κύριος έκανε το στρατιωτικό του. Οι γονείς του ήταν στην Αφρική. Κάποτε θα γύριζαν στην Κύπρο. Πότε, άγνωστο. Μια μέρα στο ωδείο, συνάντησε ένα νέο, σχεδόν παιδί. Πιάσαν κουβέντα.

— Έχετε ταλέντο. Η μουσική χρειάζεται πολλή δουλειά. Διαβάζετε στο σπίτι;

— Όχι.

— Χωρίς να διαβάζετε στο σπίτι πώς μπορεί... Συγγνώμη που σας ρωτώ, δεν διαθέτετε πιάνο;

— Δεν έχω.

Έτσι άρχισε η γνωριμία τους. Μια μέρα της είπε:

— Να 'ρχεσθε στο σπίτι μου όποτε θέλετε. Το πιάνο είναι στη διάθεσή σας.

— Μα δεν μπορεί.

— Πώς δεν μπορεί;

— Πού μένετε;

Της έδειξε το αρχοντικό. Της είπε, ποιες μέρες, ποιες ώρες θα μπορούσε να έρχεται.

Εκείνο το βράδυ δεν κοιμήθηκε. Τι θα έκανε; Τα είπε της μάνας της. Η κυρία Μαριγώ ενθουσιάστηκε.

— Να πας χρυσή μου, να πας. Να έχεις μόνο το νου σου.

Θα έπρεπε να το πούνε και του πατέρα της.

Δεν μπορούσε να του το κρατήσουν μυστικό.

— Να μη ξανακούσω τέτοια κουβέντα. Την τιμή σου να την έχεις ψηλά. Να μην πατήσεις εκεί μέσα. Αν θέλει φιλενάδα ο κύριος Δημήτρης, δεν είμαστε εμείς για τις ορέξεις του κάθε μπαγαπόντη.

—Πολύ όψιμο το ενδιαφέρον σου. Αν νοιαζόσουν για την τιμή της κόρης σου, δεν θα κατάληγες αλκοολικός.

Προμηνύετο καυγιάς τρικούβερος.

—Μην πας Ελένη μου και το ποτό θα το κόψω.

Ο γέρος το ποτό δεν το έκοψε και η Ελένη πήγε.

Ήταν όλα διευθετημένα. Η καμαριέρα θα της άνοιγε την πόρτα της κουζίνας τις καθορισμένες ημέρες και ώρες. Την πρώτη μέρα την υποδέχτηκε ο Δημήτρης. Την οδήγησε στο πιάνο. Ένα τεράστιο με ουρά. Τι σπίτι, τι επίπλωση! Τέτοιο δεν έβλεπες ούτε στο σινεμά. Κατόπιν δεν τον έβλεπε. Ήξερε ότι είχε τελειώσει το στρατιωτικό. Πού χάθηκε; Δεν θά 'μενε με σταυρωμένα τα χέρια. Μέσα σε κείνο το ανάκτορο, αν ήταν εδώ θα τον εύρισκε. Κι η μάνα της να την ρωτά. Να έχει πάντα το νου της. Ήθελε νεότερα. Υπήρχε ειδύλλιο; Μια μέρα έδωσε απάνω του.

—Κύριε Δημήτρη, θέλω τη βοήθειά σας. Δυσκολεύομαι με την παρτιτούρα. Έχετε την καλοσύνη να μου το παίξετε μια φορά.

—Ευχαρίστως. Το διάβασε μια φορά κι ύστερα άρχισε να παίζει.

Κάθησε τελείως κοντά του. Ήταν αρκετά τολμηρό το ντεκολτέ της. Αυτός βυθίστηκε στη μελωδία και φαινοταν πως ούτε καν την πρόσεχε. Όταν τέλειωσε της είπε:

—Μην επηρεάζεσαι απ' τη δική μου απόδοση. Εγώ το παίζω όπως μου κατεβεί. Εσύ να μένεις στο πνεύμα του συνθέτη.

—Μήπως σας ενοχλώ;

—Όχι... και σηκώθηκε να φύγει.

Πάει τέλειωσε, είτε δεν του άρεσε, είτε δεν ήξερε μαζί του τι συνέβαινε. Κι η μάνα της όλο τη ρωτούσε. Ήξερε πως ήταν από ενδιαφέρον, μ' αυτό την κούραζε. Άλλη φορά δεν θα έλεγε τίποτε στη μάνα της. Κι οι εβδομάδες περνούσαν. Μια μέρα κάθησε πλάι της. Περίμενε να της πάρει το χέρι. Τίποτε. Μπορούσε να 'ταν ανίκανος. Μπορούσε να ήταν και τοιούτος. Στη σκέψη ανατρίχιασε.

Ελεηνολογούσε τον εαυτό της. Πρόδωσε τον πατέρα του. Ο πατέρας του ενοικίαζε μεγάλες εκτάσεις δάσους και εκμεταλλεύετο τη ξυλεία. Κινδύνευε τη ζωή του καθημερινά. Κι αυτός αντί να σταθεί στο πόδι του ήρθε εδώ. Έκανε το στρατιωτικό. Ήταν επιθυμία του πατέρα του. Μια μέρα θα γύριζαν πίσω. Το όνειρό του ήταν να γυρίσουν πίσω. Η αδελφή του θα έμενε. Θα συνέχιζε το εργοστάσιο. Σπούδασε στη Γαλλία. Πιο μεγάλη απ' αυτόν, παντρεμένη, είχε δυο παιδιά. Έμαθε πως το σπίτι ήταν γραμμένο απάνω του, ήταν δικό του. Θα σπούδαζε κλασική φιλολογία. Ο πατέρας του δεν του 'πε ποτέ όχι.

—Εσύ τι σκοπεύεις να κάνεις;

—Θα προσπαθήσω για δασκάλα. Κι αν πάρω το πτυχίο του πιάνου μπορεί να εύρω θέση και σε κανένα ωδείο.

—Πρέπει νά 'ρχεσαι περισσότερες ώρες εδώ. Θέλεις πολλή δουλειά. Πρέπει ως το τέλος της πέμπτης τάξης να τελειώνεις με το πιάνο αν θέλεις να 'χεις ελπίδες, απερίσπαστη να ριχτείς στη μάχη για το πανεπιστήμιο.

Κι ύστερα την κοίταξε. Ωραία που ήταν τα μάτια του.

—Είσαι αδύνατη. Πρέπει να προσέχεις τον εαυτό σου. Αν έχεις οικονομικά προβλήματα να μου το πεις.

—Όχι, όχι.

Έμαθε πως ήταν κόρη του Παναγή, του εργάτη.

Προσπάθησε να πείσει τον πατέρα σου να λιγοστέψει το τσιγάρο, είναι κρίμα...

Το είχε κι' αυτός προσέξει.

—Νά 'χεις κουράγιο, χρειάζεται συνεχής πάλη. Αλλιώς δεν γίνεται τίποτε.

Κι ύστερα της πήρε το χέρι, για μια στιγμή. Μετά τ' άφηκε. Μια μελαγχολία απλώθηκε στα μάτια του.

Ρωτούσε από μέσα της: «Τι σου συμβαίνει Δημήτρη», δεν είπε τίποτε.

Την κτύπησε φιλικά στον ώμο.

—Φτάνει για σήμερα. Πρέπει να ξεκουράζεσαι, άλλωστε έχεις και το σχολείο...

Εκείνο τ' απόγευμα, σαν γύριζε στο σπίτι της, ένα πουλί κελαηδούσε στην καρδιά της. Ύστερα είδε τα πουλιά που περνούσαν από πάνω της. Πρώτη φορά τα πρόσεξε. Τι ωραίος που ήταν ο κόσμος! Περνούσε ανάμεσα απ' τα πρόβατα του Παντελή. Η μάνδρα του ήταν πιο πάνω. Μόλις την είδε, άρχισε να παίζει τη φλογέρα του. Την πλησίασε.

—Για σένα παίζω.

Γέλασε, δεν είπε τίποτε. Μόνο επιτάχυνε το βήμα της. Να μη παίρνοντας και θάρρος. «Όλοι σας είστε οι ίδιοι. Εκτός αυτός». Μια λέξη του της αρκούσε. Λες να 'χει σπάσει ο πάγος!... Ο Δημήτρης φίλους δεν είχε. Εκτός από ένα που τον έβλεπε συχνά, και μια κοπέλα. Αυτοί οι δυό έμαθε κάποτε πως ήταν αδέρφια.

Μια μέρα της έδωσε μια πρόσκληση. Την καλούσε σε πάρτυ στο σπίτι του. Στολίστηκε, θα βαφόταν, αλλά δεν ήξερε αν αυτό θα του άρεσε. Αυτό το πάρτυ, θά 'ταν η αρχή ή το τέλος της. Αυτή η κατάσταση δεν μπορούσε να κρατήσει άλλο. Τι νεαρόκοσμος. Δεν άργησε ν' ανάψει το γλέντι, κι' αυτός σαν να μην συμμετείχε, δεν χόρευε ούτε μια φορά, καθόταν στο μπαρ, μαζί με τον φίλο του και την αδελφή του. Για μια στιγμή την πρόσεξε που χαμένη κοιτούσε κι αυτή από μια γωνιά. Την πλησίασε. Την αγκάλιασε.

—Καλωσόρισες. Απόψε πρέπει να διασκεδάσεις.

Επιτέλους, ήταν έτοιμη να χορέψει μαζί του και όλο το βράδυ, όλα τα άλλα ήταν μηδέν.

—Έλα να σου συστήσω νεαρούς.

Άρχισε να της δίνει στα νεύρα.

—Ο αδελφός μου, ο Λάκης, χορέψετε, απόψε η βραδιά είναι για τα παιδιά.

Είσαι ηλίθιος. Ο Λάκης την έσφιγγε, τον απώθησε.

—Είσαι όμορφη. Το ξέρεις;

—Ναι, το ξέρω.

—Δεν ξέρω πόσο θα μείνουμε στη Λευκωσία, αν θέλεις να κάνουμε παρέα. Να 'ρθω να σε πάρω ένα βράδυ να βγούμε.

—Όχι.

—Μήπως έχεις δεσμό;

—Αυτό είναι προσωπική μου υπόθεση.

Τον άφησε σύξυλο. Ευτυχώς που ήρθε ο πατέρας της και την πήρε νωρίς. Δεν μπορούσε άλλο εκεί μέσα.

Μια μέρα στο σπίτι του Δημήτρη συνάντησε κάποια πρόσωπα. Μια γυναίκα με διαπεραστικό βλέμμα.

—Ναι;

—Έρχομαι για το πιάνο, μου έδωσε την άδεια ο κύριος Δημήτρης.

Ακούστηκε μια γυναικεία φωνή.

—Ποιος είναι Κατερίνα;

—Μια κοπέλα μητέρα.

Και της εξήγησε.

—Ε, εφόσο της έδωσε άδεια ο Δημήτρης.

Αυτός απουσίαζε, μήπως πότε τον εύρισκε. Ρώτησε την καμαριέρα.

—Ο κ. Δημήτρης;

—Ψες έγιναν οι αρραβώνες του κ. Δημήτρη. Σήμερα το πρωί φύγανε με την αρραβωνιαστικά του. Θα σπουδάσουν μαζί.

—Αρραβωνιάστηκε... Ποια είναι η αρραβωνιαστικά του;

—Μα δεν σου τη σύστησε; Το βράδυ που είχαμε πάρτυ, ήταν μαζί με τον αδελφό της. Είναι κόρη, και είπε το όνομα, ενός πάμπλουτου επιχειρηματία. Πάντως εσύ δεν έχεις να σκεφτείς τίποτε. Θα σου ανοίγω εγώ και θα 'ρχεσαι, όποτε θέλεις για το μάθημά σου.

Κείνο τ' απόγευμα, σαν γύριζε σπίτι, δεν την στήριζαν τα πόδια της. Ένωθε πως είχε γεράσει. Η μητέρα της την περιέμενε με το δωράκι της. Ήταν τα γενέθλιά της. Ο πατέρας της απουσίαζε.

—Τι έχεις;

—Τίποτε. Πάντως δεν ξαναπάω σε κείνο το σπίτι.

—Συνέβηκε τίποτε;

—Τι να συνέβη;

—Πες μου τι έγινε; Σου επιτέθηκε;

Πικρογέλασε. Το δυστύχημα είναι, πως δεν συνέβηκε τίποτε. Η μάνα είναι ένα πλάσμα βαθύ. Φορές που καταλαβαίνει περισσότερα απ' όσα νομίζουμε.

—Θα χρησιμοποιείς το πιάνο του ωδείου και θα πληρώνουμε όσα θέλουν. Θα πάρω ακόμα δυο τρεις σκάλες παραπάνω, να καθαρίζω. Γερή νά 'μαι και δεν θα σε αφήσω έτσι. Έλα ησύχασε, αύριο θα είναι μια άλλη μέρα.

Κι έφυγε απ' το δωμάτιο να την αφήσει να ησυχάσει. Τότε είδε απ' το παράθυρό της τα πουλιά, πήγαιναν όλα μαζί, δεν ήξερες ποια πρώτα, ποια δεύτερα, έτσι που χανόντουσαν στον ορίζοντα, μπορούσε να τραβούσαν για τα κατεχόμενα...

ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ

ΕΝΑΣ ΓΕΡΟ-ΜΠΕΡΜΠΙΑΝΤΗΣ

Ο Παναγής – ένας ογδοντάχρονος κοτσονάτος γέρος – ανεβαίνει αργά τη σκάλα της λέσχης «Ακρόπολη». Φτάνοντας στο κεφαλόσκαλο, κοντοστέκεται ν' ανασάνει λίγο κι' ύστερα προχωρεί στη μεγάλη αίθουσα, πιάνει μια καρέκλα και στρογγυλοκάθεται.

Τον βλέπει ο Αδάμος – το γκαρσόνι – και αρχίζει να τον πειράζει:

—Θειε παλιόγερο, έγινες ογδόντα χρονών και μυαλό δεν έβαλες. Όλο και τριγυρνάς στις ταβέρνες και πίνεις, πίνεις, άλλη δουλειά δεν κάνεις.

—Είναι γιατί ζηλεύετε ρε, του αποκρίνεται ο Παναγής χαμογελώντας.

—Οι πιότεροι από τους συνομήλικούς σου τα κακάρωσαν, εσύ δεν έχεις σκοπό να τα κακαρώσεις;

—Εγώ να τα κακαρώσω; Πρώτα να τινάξουν τα πέταλα όλοι οι συνομήλικοί μου και αρκετοί νεότεροί μου κι' ύστερα βλέπουμε...

Οι άλλοι θαμώνες παρακολουθούν αμίλητοι και χαμογελαστοί.

Ο Αδάμος διακόπτει για μερικά λεπτά τα πειράγματά του, γιατί πρέπει να πάρει δυο δίσκους με καφέδες στην αίθουσα όπου παίζεται το χοντρό κουμάρι. Τους παίρνει και σε λίγο ξαναρχίζει την καζούρα.

—Θυμάσαι το μακαρίτη το Λύττρα; ρωτά πάλι τον Παναγή.

—Δες να τον ξεχάσω; Μια μέρα πριν πεθάνει, παίζαμε οι δυο μας τάβλι σ' αυτή εδώ τη λέσχη, ακριβώς εκεί που είναι οι δυο πολυθρόνες. Ήταν θυμάμαι Κυριακή απόγευμα. Τον αναστάτωσα τόσο πολύ, που χρειάστηκε να πει τέσσερα ολόκληρα χαπάκια για ν' αντέξει ως το τέλος. Ήταν καρδιακός ο μακαρίτης. Από την πολλή του ταραχή, έφυγε και άφησε το ψάθινο καπέλο του εκεί στο κρεμαστάρι.

Την άλλη μέρα πρωί-πρωί μάθαμε πως ο άτυχος ο Λύττρας, ενώ ξουριζόταν, έμεινε σέκος. Τον πρόδωσε η καρδιά του. Οι μισές σαπουνιές ήταν ακόμη στο πρόσωπό του. Το καπέλο του έμεινε κρεμασμένο εκεί για κάμποσους μήνες.

—Χμ! Γρουσουζή! Τώρα, πες μου τι να σου φέρω.

—Αφού ξέρεις, γιατί με ρωτάς;

Ο Αδάμος προχώρησε προς το μπουφέ κι αφού πήρε το μπουκάλι με τη ζιβανία, που την έφερε ειδικά για τον Παναγή, μέσωσε ένα νεροπότηρο, έβαλε μέσα σ' ένα πιατάκι λίγες καβουρντισμένες φιστικόψιχες και του τα πήρε.

«Α! την ευχή μου να 'χεις, ρε Αδάμο...»

Το γκαρσόνι συνέχισε τη δουλειά του, ενώ ο Παναγής απολάμβανε τη ζιβανία.

—Δε μας λες και μας το μυστικό, πώς κατάφερες και δε σε πείραξε το πιoto τόσα χρόνια που πίνεις; το ρώτησε ένας γνωστός του που καθότανε δίπλα του.

—Τι μυστικό; Δεν υπάρχει μυστικό. Εξαρτάται από τον οργανισμό σου. Όταν πίνεις το πιoto κι έχεις διαταραχές, ζαλίζεσαι, μεθάς, κάνεις εμετούς, πάει να πει πως ο οργανισμός σου δεν το σηκώνει, πρέπει λοιπόν να το παρατήσεις. Όταν το πίνεις όμως και καμιά ενόχληση δε σου προκαλεί, πάει να πει πως ο οργανισμός σου το αντέχει, πίνε λοιπόν και μη φοβάσαι.

Στην είσοδο της μεγάλης αίθουσας φάνηκε σε λίγο η Μυροφόρα, μια φουκαριάρα γυναίκα, κοντά στα εξήντα, που εργάζεται στη λέσχη ψήνοντας τους καφέδες κι ετοιμάζοντας τις παραγγελιές στο γκαρσόνι. Προχωρώντας προς το μπουφέ, περνά δίπλα από τον Παναγή και επειδή είναι γνωστός της, κοντοστέκεται να τον χαιρετήσει.

—Τι κάνεις, θειε Παναγή; ρωτά χαμογελαστή.

Ο Παναγής που ήταν στραμμένος προς το διπλανό του, τινάζεται ξαφνιασμένος.

—Ω!... Πώς πάεις Μυροφόρα; Μάσαλλα, μάσαλλα, ώσπου πάεις νεώνεις...

Και χαμογελά πονηρά, ενώ η Μυροφόρα ικανοποιημένη για το κομπλιμέντο, ξεσπά σ' ένα τρανταχτό γέλιο.

—Πώς πάει ο Καλλής; Έχει πολύ καιρό να τον δω.

—Πώς να πάει θειε Παναγή; Την κατάσταση του την ξέρεις...

Ο άντρας της Μυροφόρας υποφέρει με πάρκινσον.

«Αιντε, Παναγή! Το καρέ έχει συμπληρωθεί. Οι φίλοι σου σε περιμένουν», ακούεται σε λίγο βροντερή η φωνή του Αδάμου.

Ο Παναγής σηκώνεται αργά και κατευθύνεται προς τη διπλανή αίθουσα όπου παίζεται το φιλό κουμάρι. Τέσσερα άλλα ηλικιωμένα πρόσωπα τον περιμένουν εκεί, για ν' αρχίσουν το παιγνίδι.

Ο ένας είναι ο Θρασύβουλος, συνταξιούχος καθηγητής. Είναι ξερακιανός, αλλά σφύζει από ζωή. Υπηρέτησε σα μαθηματικός για πολλά χρόνια στο ιδιωτικό κολλέγιο της πόλης. Ποτέ του δεν τα κατάφερε να κρατήσει πειθαρχία στην τάξη και οι ζωηροί μαθητές του 'καναν τη ζωή ποδήλατο.

Ο δεύτερος είναι ο Λύσανδρος, πρώην ξενοδόχος. Είναι σωματώδης, με αριστοκρατικό παρουσιαστικό. Φορεί πάντα μια ρεπούμπλικα και το πρόσωπό του λαμπο-

κοπά από την καλοζωή. Είναι απόλυτα ήρεμος, ποτέ του δε νευριάζει κι όταν κάποιος απ' την παρέα λογοφέρουν ή συζητήσουν έντονα, αυτός επεμβαίνει και καθησυχάζει τα πνεύματα.

Ο επόμενος είναι ο Ευάνθης, ένας πετυχημένος μαγαζάτορας, πωλητής ηλεκτρικών συσκευών, από τους πιο παλιούς στην αγορά. Έχει κάνει την μπάζα του μέ το εμπόριο, αλλά δεν έχει παιδιά κι αυτό είναι το μεγαλύτερό του μαράζι.

Ο τέταρτος είναι ο Κοσμάς. Είναι ο πιο λιγομίλητος στην παρέα. Στα χείλη του διακρίνεται μόνιμα ένα αδιόρατο ειρωνικό χαμόγελο. Στα εβδομήντα τρία του, αφού χήρευε, αποφάσισε να ξαναφτιάξει τη ζωή του. Παντρεύτηκε με μια τριανταπεντάχρονη κι έκανε μαζί της δυο παιδιά: ένα κορίτσι κι ένα αγόρι. Όλοι οι γνωστοί και φίλοι του βρίσκουν ανόητη αυτή του την πράξη. «Πότε θα μεγαλώσει και πότε θα αποκαταστήσει αυτά τα παιδιά», αναρωτιούνται. Όμως δεν παραλείπουν ν' αναφέρουν και το θετικό σ' αυτή την ιστορία. Ο Κοσμάς έχει μπόλικη περιουσία, που θα τους την αφήσει. Έτσι, από οικονομική τουλάχιστον άποψη, είναι εξασφαλισμένοι.

Ο Αδάμος τους φέρνει και τους μοιράζει τις φίσες. Το παιγνίδι αρχίζει. Από τα πρώτα κιάλας λεπτά ξεχωρίζουν οι γουρλήδες. Ο Θρασύβουλος πάει πολύ καλά. Το ίδιο κι ο Κοσμάς. Ο Παναγής όλο και παραπονιέται για τη γκίνια του. Κάθε φορά που κερδίζει ο Θρασύβουλος, ο Παναγής του φωνάζει: «σαββατογεννημένε!... ε, σαββατογεννημένε!...». Κι εκείνος λιγώνει στα γέλια, ενώ τ' αφτιά του γίνονται κατακόκκινα.

Ο Λύσανδρος κάνει το χάζι του. Τα πειράγματα του Παναγή πολύ τον διασκεδάζουν.

Το παιγνίδι κράτησε περίπου δυο ώρες. Όταν τέλειωσε, οι πέντε φίλοι κατέβηκαν τη σκάλα και τράβηξε ο καθένας για το σπίτι του.

Το σκοτάδι είχε πλακώσει για καλά, όταν ο Παναγής ξεκίνησε για την ταβέρνα του Ματσάγγα. Σ' ένα τέταρτο βρισκόταν εκεί. Ο Λουκάς – ο αχώριστος σύντροφός του στην ταβέρνα – δεν είχε φτάσει ακόμη. Μπήκε στην κουζίνα και αφού χαιρέτησε τον ταβερνιάρη, τον ρώτησε:

—Τι έχεις απόψε, Ματσάγγο;

—Απόψε, Παναγή, έχω πρώτης τάξεως μεζέδες. Έχω κατσικίσιο συκώτι, χωριάτικα λουκάνικα, χοιρομέρι καπνιστό, όλα μοσχομυρίζουν. Όρεξη νά 'χετε...

Σε λίγα λεπτά ήρθε κι ο Λουκάς. Οι δυο φίλοι διάλεξαν ένα από τα πεντακάθαρα και περιποιημένα τραπεζάκια και κάθισαν.

Ο ταβερνιάρης βγήκε από την κουζίνα και προχώρησε προς το μέρος τους, για να πάρει την παραγγελιά.

—Τι προτιμούν τα δυο μικρά... φιλαράκια; Έχω... και επανέλαβε το μενού, για να το πληροφορηθεί και ο Λουκάς.

Οι δυο φίλοι αλληλοκοιτάχτηκαν και αφού συνεννοήθηκαν, παράγγειλαν συκωτάκι με πράντι.

Ο ταβερνιάρης δεν άργησε καθόλου να τους σερβίρει.

Ο Λουκάς έβαλε πιετό στα ποτήρια.

—Αιντε, στην υγείά μας, είπε.

—Στην υγείά μας, ευχήθηκε κι ο Παναγής.

—Η υγεία, φίλε μου, είναι το παν. Έχεις την υγεία, τα 'χεις όλα, είπε με φιλοσοφικό ύφος ο Λουκάς.

—Εγώ, δόξα τω Θεώ, παράπονο με την υγεία μου δεν έχω, είπε ο Παναγής. Η υγεία μου είναι θαυμάσια. Και είμαι ογδόντα χρονών. Και δεν έμεινε ασωτία που δεν την έκανα στη ζωή μου. Πιοτό πίνω κάθε μέρα, τώρα και εξήντα χρόνια. Γυναίκες μέχρι τα εβδομήντα μου άλλαζα τη μια γκόμενα μετά την άλλη. Χαριτιά έπαιζα ανέκαθεν. Ξενύχτια, τι να σου πω! Όλα αυτά δε με άγγιξαν. Όχι πως θέλω να καυχηθώ, αλλά στο σόι μου είμαστε όλοι γερά σκαριά. Έτσι ήταν κ' οι συγχωρεμένοι οι γονιοί μου. Ο πατέρας μου έζησε ογδόντα πέντε χρόνια κι' η μάνα μου ενενήντα δυο.

Είναι τώρα μια βδομάδα που ο Παναγής δεν έκανε την εμφάνισή του στη λέσχη και η απουσία του είναι αισθητή, ιδιαίτερα για τον Αδάμο. Ανήσυχος ρωτάει κάθε τόσο τους θαμώνες αν τον είδε κανείς, αλλά η απόκρισή τους είναι αρνητική.

Σήμερα, επιτέλους παρουσιάστηκε. Σαν τον είδε ο Αδάμος, τον καλωσόρισε και το ρώτησε γιατί χάθηκαν τα ίχνη του αυτές τις μέρες.

—Ήμουν άρρωστος, ρε Αδάμο, του αποκριθήκε ανόρεχτα. Μου παρουσιάστηκαν κάτι ζαλάδες, μου 'ρχόταν να τρελαθώ. Το είπα στον ανιψιό μου τον Ηλία.

—Ε, να πάμε στον Ταλαρίδη, μου λέει, ίσως η πίεσή σου...

Πήγαμε. Μ' έβαλε κάτω ο γιατρός, μ' εξέτασε. Έστερα μου μέτρησε και την πίεση. Μόλις τέλειωσε, μου λέει:

—Ρε Παναγή, ο Θεός σε λυπήθηκε και ήρθες. Η πίεσή σου έφτασε στους 22. Καταλαβαίνεις...

—Και τι πρέπει να κάμω, γιατρέ μου; τον ρωτώ πανικόβλητος.

—Θα σου δώσω κάτι χάπια, να πίνεις ένα μετά από κάθε γεύμα και να κάνεις και μια αυστηρή διαίτα. Ν' αποφεύγεις το αλάτι και να μην τρως τηγανητά.

Τον περιμένα να μου πει κάτι και για το πιοτό· τίποτε.

—Πιοτό, γιατρέ μου;

—Α, ναι... Μα εννοείται, ούτε σταγόνα...

—Μα δεν μπορώ, γιατρέ μου, δίχως πιοτό.

—Υπόθεση δική σου, μου λέει. Εγώ το καθήκον μου το έκαμα.

—Και θες να πιστέψω πως αυτές τις μέρες δεν έβαλες σταγόνα στο στόμα; τον ρωτά ο Αδάμος.

—Τι έπρεπε να κάμω, ρε Αδάμο; Ν' ανοίξω ο ίδιος τον τάφο μου;

—Και πώς ένιωθες;

—Σαν το ψάρι, όταν βρεθεί έξω απ' το νερό.

—Κι ως πότε θα συνεχίσει αυτό το βιολί;

—Απόψε είμαι για την ταβέρνα του Ματσάγγου. Νιώθω καλά τώρα.

Όταν κατέφθασε στην ταβέρνα ο Παναγής, έγινε αντικείμενο θερμών εκδηλώσεων απ' όλους τους γνωστούς του. Είχαν πληροφορηθεί από το Λουκά πως ήταν άρρωστος τις τελευταίες μέρες και τώρα που τον έβλεπαν ξανά στο αγαπημένο του στέκι, χάρουνταν ειλικρινά γιατί ένα διαλεχτό μέλος από το σινάφι τους έκανε ξανά την εμφάνισή του ακμαίος και υγιής.

Ο Λουκάς κατέφθασε σε λίγο και οι δυο φίλοι, αφού κάθισαν, δώσανε την παραγγελιά τους. Ο ταβερνιάρης τους έφερε αμέσως το πιτό κ' ύστερα από λίγο τους μεζέδες.

Καθώς διασκέδαζαν, κάποια στιγμή ο Παναγής είδε να περνά απ' έξω ο Ταλαρίδης ο γιατρός. Αμέσως τον φώναξε:

—Γιατρέ, κόπιασε.

Ο γιατρός κοντοστάθηκε, είδε τον Παναγή και αφού μπήκε στην ταβέρνα, προχώρησε προς το μέρος του.

—Έλα γιατρέ μου, κόπιασε, του 'κανε ξανά ο Παναγής και σηκώθηκε από τη θέση του για να φέρει άλλο ένα κάθισμα στο γιατρό.

—Δε θα καθίσω, Παναγή, φχαριστώ.

Το βλέμμα του γιατρού καρφώθηκε στο τραπέζι των δυο γλεντζέδων που ήταν γεμάτο με μπόλικους μεζέδες και πιτό.

—Θυμάσαι τι σου παράγγειλα;

—Και βέβαια θυμούμαι, γιατρέ μου.

—Τότε;

—Τι, τότε; Τώρα νιώθω καλά.

—Παναγή, βάλε μυαλό· η πίεση δεν αστειεύεται.

—Μη φοβάσαι, γιατρέ μου...

Ακούστηκαν δυο-τρία υπόκωφα μπουμπουνητά και αμέσως μετά άρχισε μια δυνατή βροχή. Ο Παναγής πρόβαλε μπροστά στο κατώφλι του σπιτιού του και το κοίταξε ανήσυχος. «Έχει γούστο να κρατήσει πολλή ώρα», συλλογίστηκε, «και να μη μπορέσω να πάω στη λέσχη. Και τι θα κάνω μόνος εδώ; Πώς θα περάσω την ώρα;»

Η μπόρα, όμως, λες για το χατίρι του Παναγή, κράτησε μόνο δέκα λεπτά. Ο ουρανός άνοιξε, τα σύννεφα αραιώσαν, ξαναβγήκε ο ήλιος.

Ο Παναγής, χωρίς χρονοτριβή, πήρε το δρόμο για την «Ακρόπολη». Σαν έφτασε στη μεγάλη σκάλα άρχισε να την ανεβαίνει με κόπο. «Πού καιρός που ανέβαινα δυο-δυο τα σκαλοπάτια», μουρμούρισε, θυμούμενος τα νιάτα του.

Ο Αδάμος τον υποδέχτηκε με τα συνηθισμένα πειράγματά του. Μετά του είπε:

—Αν βρεις ποιον συνάντησα σήμερα το πρωί στην αγορά, όπου πήγα για ψώνια.

—Πού θες να ξέρω; τον ρωτά ο Παναγής.

—Την Πελαγία!

—Μην μου πεις! του κάνει ο Παναγής, και στα χείλη του σκάει ένα γλυκό χαμόγελο.

—Αφού την καλημέρισα, συνέχισε ο Αδάμος, της είπα πως ήσουν άρρωστος τις τελευταίες μέρες.

—Και τι σου είπε; ρώτησε με περιέργεια ο Παναγής.

—Ψόφο! Δε θέλω ν' ακούσω τίποτε γι' αυτό τον παραλυμένο. Δε σου 'πα κι άλλοτε να μη μου τον αναφέρεις;

Οι δυο φίλοι καθώς και οι άλλοι θαμώνες που άκουαν την ιστορία, ξέσπασαν σε τρανταχτά γέλια.

Η Πελαγία ήταν η στερνή φιλενάδα του Παναγή. Τότε που τα φτιάξανε, ο Παναγής ήταν εβδομήντα χρονών κι αυτή εξηντάρα. Ήθελε σώνει και καλά να κάνει νοικοκύρη τον Παναγή, άνθρωπο του σπιτιού, να μην τριγυρνά στις ταβέρνες και στις λέσχες. Βρήκε τον αγίο της ν' ανάψει κερί. Ο Παναγής συνέχισε να ζει καθώς ήταν συνηθισμένος και δε λάμβανε υπόψη τι του έλεγε η Πελαγία. Έτσι κάθε μέρα υπήρχανε καυγάδες ανάμεσά τους και σ' ένα χρόνο μέσα χωρίσανε.

Έφυγε γρήγορα ο χειμώνας. Ήρθε η άνοιξη. Ένα πρωινό, ο Κοσμάς καθόταν στο καφενείο της αγοράς, που ήταν φίσκα με συνταξιούχους και άλλους αργόσχολους και συζητούσαν για τα νέα της ημέρας. Ξάφνου είδε το Θρασύβουλο να περνά απ' έξω και τον φώναξε. Εκείνος, μόλις άκουσε τ' όνομά του, κοντοστάθηκε, είδε το φίλο του και προχώρησε προς το μέρος του.

—Έμαθες το νέο; τον ρώτησε ο Κοσμάς.

—Ποιο νέο;

—Ο Παναγής μας άφησε χρόνια.

—Μα σοβαρά;

—Αμέ. Ψες γύρω στις 10, στην ταβέρνα του Ματσάγγου. Διασκέδαζε με το Λουκά. Ξαφνικά λιποθύμησε κι έπεσε κάτω. Τον πήραν ευτύς στο νοσοκομείο, μα ήταν ήδη νεκρός.

—Τον πρόδωσε άραγε η καρδιά του;

—Για η καρδιά του, για κανένας κόλπος. Σήμερα θα δείξει η νεκροψία.

—Βρε, τι είμαστε! έκανε ο Θρασύβουλος, κουνώντας με πεσιμισμό το κεφάλι του. Χτες, θυμάσαι, ήτανε μαζί μας στη Λέσχη, γελούσε, έκανε αστεία όπως πάντα, μια χαρά ήταν ο άνθρωπος, σήμερα δεν υπάρχει.

—Βρήκε όμως τον καλύτερο θάνατο· ούτε βασανίστηκε ούτε βασάνισε κανένα, παρατήρησε ο Κοσμάς.

—Αυτό είναι αλήθεια, συμφώνησε κι ο Θρασύβουλος.

Η νεκροψία έδειξε ότι ο Παναγής πέθανε από κόλπο.

Στην κηδεία του, που έγινε μετά το μεσημέρι, παρευρέθηκαν οι συγγενείς του και όλοι οι φίλοι του.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1830

(Από τα ημερολόγια ενός Αμερικανού ιεραπόστολου)*

Από την ίδρυσή της, το 1813, η Αμερικανική Εταιρία Επιτρόπων Ιεραποστολών στο Εξωτερικό στόχο είχε να «σώσει τις ψυχές»¹ των λαών της Ασίας και να τους δώσει ελπίδες για καλύτερη ζωή. Ζωή ήταν ο Λόγος του Θεού. Ο Χριστιανισμός και η παιδεία έπρεπε να φθάσουν στον απολίτιστο κόσμο. Σύμφωνα με τον Rufus Anderson, τον μεγαλύτερο θεωρητικό της Αμερικανικής Εταιρίας, «η έννοια του Χριστιανισμού είναι ταυτόσημη με την παιδεία, την κοινωνική τάξη και πειθαρχία, με την ηθική και τα χρηστά ήθη, με άλλα λόγια με τον πολιτισμό».² Πολλοί μορφωμένοι νέοι, οι περισσότεροι απόφοιτοι της Θεολογικής Σχολής του Andover, της Μασαχουσέτης, που ιδρύθηκε το 1808, «ανταποκρίθηκαν στο Κάλεσμα» και προσέφεραν τους εαυτούς τους σε αποστολές μέχρι την Ινδία (1813) ενώ περί το 1819 εξήντα ιεραπόστολοι ήταν ήδη εγκατεστημένοι στη Μέση Ανατολή.

Λιγότερο Ορθονομούντες (nonsectarian) και περισσότερο Συναθροιστές (Congregationalists) τα μέλη της Αμερικανικής Εταιρίας είχαν για χορηγούς πλούσιους Αμερικανούς που πίστευαν ότι εκτελούσαν το θέλημα του Κυρίου. Έτσι, μέχρι το 1843, οι ιεραπόστολοι εργάζοντο αμισθί, ενώ τα έξοδά τους ανελάμβαναν οι χορηγοί. Τηρούσαν ευλαβικά την αργία της Κυριακής, απείχαν από την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών, κάθε είδους κοσμικότητες, σπατάλη, και περιφρονούσαν τους εκκλησιαστικούς τύπους και τελετουργίες όπως την προσκύνηση των εικόνων, τα εξαπτέρυγα κτλ.

Στόχος τους ήταν η ίδρυση εκκλησιών που θα λειτουργούσαν ντόπιοι ιερείς και η αναμόρφωση των ήδη « διεφθαρμένων και εκφυλισμένων » κληρικών και πολιτών μέσα από κηρύγματα, με τη διάδοση της Βίβλου στην τοπική γλώσσα, με την παροχή ιατρικής βοήθειας και με την εκπαίδευση. Αν κατάφεραν να αναμορφώσουν τους υπόδουλους Χριστιανούς τότε θα υπήρχε μια σημαντική πιθανότητα αυτοί με την σειρά τους να επηρέαζαν και να βελτίωναν τους Μουσουλμάνους.³ Δεν τολμούσαν να προσηλυτίσουν ποτέ Μουσουλμάνους γιατί η αποστασία από το Ισλάμ εσήμαινε ποινή θανάτου.

Τον δέκατο ένατο αιώνα το μεγαλύτερο ποσοστό του μη Μουσουλμανικού πληθυσμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι. Οι ιεραπόστολοι στην αρχή στόχευαν στις μειονότητες της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, στους Ελληνορθόδοξους, τους Μαρωνίτες, τους ορθόδοξους Αρμένιους και τους Νεστοριανούς. Πολύ συχνά αναγκάζονταν να επικαλεσθούν τη βοήθεια πολιτικών δυνάμεων και διασυνδέσεων για να εξασφαλίσουν έστω και μόνο την παρουσία τους μέσα στην Οθωμανική επικράτεια αφού βρίσκονταν αντιμέτωποι με την αντίδραση της Μεγάλης Πύλης, των Πατριαρχείων αλλά και με την προκατάληψη και άγνοια του λαού.

Παρ' όλ αυτά, ένας σημαντικός αριθμός Αμερικανών πέρασαν μεγάλο μέρος της ζωής τους και οι περισσότεροι άφησαν τα κόκκαλά τους στη Μέση Ανατολή. Η επιτυ-

χία τους είναι αμφίβολη. Αλλά έστω και αν δεχθούμε ότι απέτυχαν, αυτό δεν ήταν γιατί δεν προσπάθησαν. Η αφοσίωση και η εμμονή τους παραμένει αδιαμφισβήτητη. Η μεγαλύτερή τους δυσκολία και μειονέκτημα ήταν ότι ποτέ δεν κατάφεραν να αντιληφθούν τη νοοτροπία της Ανατολής και τον ιδιαίτερο ρόλο της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας που δεν περιοριζόταν μόνο στα εκκλησιαστικά καθήκοντα αλλά, όπως και σήμερα, εκδηλωνόταν σε όλες τις σφαίρες επιρροής, ιδιαίτερα στην πολιτική. Πέρα από αυτό, ήταν δύσκολο για τους μισσιονάριους να καταλάβουν πόσο βαθιά ριζωμένοι ήταν οι εκκλησιαστικοί τύποι και τελετουργίες στην Ορθόδοξη Εκκλησία, κάτι που αντιπαραβάλλετο με τα δικά τους πιστεύω. Οι μισσιονάριοι απέρριπταν κάθε μορφή τελετουργίας και υποστήριζαν την ηθική μέσα από τις Γραφές. Η εκπαίδευση ήταν πρωταρχικής σημασίας. Τόσο πίστευαν στην παιδεία, που δεν αποζητούσαν μόνο να επηρεάσουν αλλά και να επιφέρουν ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα της κάθε χώρας έτσι ώστε να υιοθετήσει ο λαός τη δική τους παιδεία και θετικές επιστήμες. Η εκπαίδευση στις ανατολικές χώρες της Μεσογείου δεν συμπεριλάμβανε τις θετικές επιστήμες, ούτε θεωρούντο απαραίτητο εφόδιο για πρόοδο. Η Ορθόδοξη Εκκλησία πίστευε ότι η εκπαίδευση ήταν πιο αναγκαία για τους ιερείς, για τη διάδοση της θρησκείας και σαν μέσο πειθαρχίας προς τις αποφάσεις της Εκκλησίας, που άλλωστε δεν περιοριζόντο μόνο σε εκκλησιαστικά θέματα. Η μόρφωση επικεντρωνόταν στη μελέτη των κειμένων των Αγίων Πατέρων και των αρχαίων συγγραφέων π.χ. του Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Δημοσθένη κτλ. Αυτό απέβλεπε στη διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής αλλά δεν ενθάρρυνε την υιοθέτηση ιδεών. Η κοινωνική πρόοδος ήταν θέμα των Πατέρων της Εκκλησίας. Ο λαός ήταν απλά η εργατική δύναμη που αποπλήρωνε τους βαριούς φόρους και γι' αυτό η μόρφωση δεν ήταν απαραίτητη. Τα παιδιά δεν μπορούσαν να εξαιρεθούν, ήταν κι' αυτά ολημερίς στα χωράφια, γι' αυτό άλλωστε και ο μικρός αριθμός μαθητών στα σχολεία. Επιπλέον η μόρφωση εξασφάλιζε στην Εκκλησία και τους προύχοντες στον περίγυρό της δύναμη, η οποία δεν έπρεπε να διαμοιραστεί στο ευρύτερο κοινό για να μην χάσει την αποτελεσματικότητά της. Η υιοθέτηση ιδεών όπως αυτές της ελευθερίας, της ισότητας, μπορούσε να προκαλέσει αναταραχές με σοβαρές επιπτώσεις και αντεκδικήσεις από τις αρχές. Έτσι ο διαφωτισμός δεν ήταν ακριβώς ευπρόσδεκτος.

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του δεκάτου ενάτου αιώνα η Κύπρος ήταν μια ξεχασμένη επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που πολύ λίγοι επισκέπτονταν. Σίγουρα δεν συμμεριζόταν τη δόξα της Ελλάδας, παρόλο που είχαν την ίδια πολιτιστική ταυτότητα: την ίδια γλώσσα, θρησκεία, έθιμα. Ο πληθυσμός του νησιού κυμαίνετο από 60.000 σε 100.000 κατοίκους.⁴ Τα δύο τρίτα ή τρία τέταρτα ήταν Χριστιανοί, στην πλειονότητά τους Έλληνες και οι υπόλοιποι Τούρκοι. Το νησί υπέφερε από ανομβρίες, επιδρομές ακριδών, λοιμούς, μετανάστευση του πληθυσμού, σεισμούς αλλά και εξεγέρσεις με επιπτώσεις που άφησαν λίγα περιθώρια ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο. Ο λαός δεν είχε ακόμη ξεπεράσει τις σφαγές του 1821, όταν ο Κουτσούκ Μεχμέτ εξετέλεσε τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, τρεις επισκόπους και μεγάλο αριθμό προυχόντων με το πρόσχημα της συναμοσίας για επανάσταση. Η κακή διοίκηση, η συνεχής αλλαγή των πασάδων και η πλήρης αδιαφορία των αρχών, μαζί με τη μικροπολιτική των κληρικών και των υποστηρικτών τους δεν άφηναν περιθώρια βελτίωσης. Οι υπόδουλοι Έλληνες ήταν σε άθλια κατάσταση και δεν είχαν βοήθεια ή στήριξη από κανέ-

να. Οι εξαγωγές ήταν λιγοστές και τα έσοδα από την παραγωγή απορροφούντο από τη φορολογία. Τα ατέλειωτα ζεστά καλοκαίρια, οι υγροί χειμώνες χωρίς εφόδια θέρμανσης, η απουσία λοιμοκαθαρτηρίου, τράπεζας, ξενώνα και νοσοκομείου παρουσίαζαν μια κάθε άλλο παρά ελκυστική εικόνα του νησιού.

Τα σχολεία στην Κύπρο ήταν λιγοστά. Οι μορφωμένοι ήταν μερικοί κληρικοί και έμποροι που μόλις κατάφεραν να διαβάσουν και να γράψουν. Το πρώτο σχολείο ιδρύθηκε στη Λευκωσία από τον αρχιεπίσκοπο Φιλόθεο το 1735 σε πρότυπα αλληλοδιδασκαλείου, *Lancasterian school*. Εκεί δίδαξε και ο Ρώσος μοναχός Barskii το 1736.⁶ Το 1767 ο αρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος ίδρυσε το *Ελληνομουσείον*, επίσης αλληλοδιδασκαλικόν.⁷ Στη συνέχεια ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός ίδρυσε την *Ελληνική Σχολή*, που έκλεισε με τις ταραχές του 1821.⁸ Ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός την αναβίωσε για μικρό χρονικό διάστημα.⁹ Το 1830 ο αρχιεπίσκοπος Πανάρετος επανίδρυσε την *Ελληνική Σχολή*, ένα αλληλοδιδασκαλικό σχολείο στη Λευκωσία, ένα στη Λάρνακα και ένα στη Λεμεσό.¹⁰ Στα χωριά λίγοι ιερείς δίδασκαν στα παιδιά ανάγνωση και γραφή στον περίβολο της εκκλησίας κάτω από πρωτόγονες συνθήκες, με λιγοστά βιβλία, χωρίς τετράδια και με αυστηρές πειθαρχικές μεθόδους.

Στα πρώτα τριάντα χρόνια του δεκάτου ενάτου αιώνα εγκαθιδρύθηκαν ιεραποστολές σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, στην Αθήνα, Πελοπόννησο και στα νησιά. Ιεραποστολές ιδρύθηκαν επίσης στην Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Προύσα, Τραπεζούντα, Ιερουσαλήμ, Βηρυτό, Αίγυπτο, μέχρι και την Περσία. Από την Κύπρο όμως πολύ λίγοι ιεραπόστολοι πέρασαν και κανείς δεν έμεινε.

Ο Αμερικανός Lorenzo Warriner Pease και η γυναίκα του Lucinda ήταν οι πρώτοι μισσιονάριοι που εγκαταστάθηκαν στο νησί. Ο Pease σπούδασε νομικά στο Hamilton College στο Clinton της Νέας Υόρκης και μετά στη Θεολογική Σχολή του Auburn και του Andover. Στις 25 Ιουνίου 1834, σε ηλικία 26 ετών, χειροτονήθηκε ιεραπόστολος στην πρώτη Πρεσβυτεριανή Εκκλησία του Auburn και την ίδια μέρα παντρεύτηκε την Lucinda Leonard, που συμμεριζόταν την πίστη του και την αφοσίωσή του στην ιδεολογία της Αμερικανικής Εταιρείας. Αμέσως μετά τον γάμο τους έφυγαν για τη Νέα Υόρκη και Βοστώνη όπου το πλοίο *Ο Φιλελεύθερος* περίμενε για να τους μεταφέρει στο καινούργιο τους σπίτι στην Ανατολή, στην Κύπρο. Κατέπλευσαν στις 11 Δεκεμβρίου 1834 στη Λάρνακα. Το 1836 δύο ακόμη μέλη της Αμερικανικής Εταιρείας έφθασαν στην ιεραποστολή. Ο James Thompson και ο Daniel Ladd με τη γυναίκα του.¹¹

Η μεθοδικότητα και ο πολύ πειθαρχημένος χαρακτήρας του Pease τον ώθησαν στην καθημερινή καταγραφή όλων των γεγονότων, εμπειριών και σκέψεών του από την αρχή του ταξιδιού μέχρι το τέλος της ζωής του. Χρόνια αργότερα, η Lucinda και η κόρη του Sarah κληροδότησαν όλα τα ημερολόγια, γράμματα, σημειώσεις και έγγραφα του Pease στην Ιερατική του Σχολή στη Νέα Υόρκη. Σήμερα, αυτά αποτελούν ένα πλούτο πληροφοριών σχετικά με τις εργασίες των ιεραποστόλων στην περιοχή αλλά και σχετικά με την κοινωνική, πολιτική, εθνογραφική και διοικητική κατάσταση της Κύπρου από το 1834 έως τον θάνατο του Pease το 1839.

Τα έγγραφα του ιεραπόστολου αποτελούν ένα ογκώδες έργο. Εκτός από τα δωδεκάτομα ημερολόγια του, περιέχεται επίσης η αλληλογραφία του με την οικογένειά του

και τους φίλους του, κατάλογος των βιβλίων του, τα κηρύγματα του και σημειώσεις σε ειδικά θέματα που τον ενδιέφεραν, όπως η εκπαίδευση στην Κύπρο. Περιέχεται επίσης το αδημοσίευτο βιβλίο του «Ερευνες στην Κύπρο». Πολύ λίγες πηγές σώζονται σήμερα που αναφέρονται στη δεκαετία του 1830, έτσι τα ημερολόγια του Pease αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Όλα τα έγγραφα του Αμερικανού ιεραπόστολου θα εκδοθούν το 2001 από το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου στην Ελληνική και Αγγλική γλώσσα.

Ο Pease κατοικούσε στη Λάρνακα μα ταξίδεψε στην ενδοχώρα αρκετές φορές βασικά για να γνωρίσει το νησί και τους Κυπρίους, να εκτιμήσει το μορφωτικό επίπεδο και το ήθος του λαού και ειδικότερα για να διανέμει τη Βίβλο και βιβλία αρχαίων συγγραφέων και θετικών επιστημών. Όλα αυτά ήταν τυπωμένα στην Ελληνική γλώσσα και ήταν εκδόσεις του Τυπογραφείου της ιεραποστολής στη Σμύρνη. Στο διάστημα των πέντε χρόνων που έζησε στην Κύπρο, ο Pease επισκέφτηκε τη Λευκωσία τουλάχιστον πέντε φορές και κράτησε τις σχέσεις του και τη φιλία του με τους Λευκωσιάτες όλα αυτά τα χρόνια. Δεχόταν συχνά επισκέπτες από την πρωτεύουσα στο σπίτι του στη Λάρνακα και έστω κι' από μακριά ενημερωνόταν ανελλιπώς για κάθε εξέλιξη και ενδιαφερόταν για το κάθε γεγονός που συνέβαινε στη Λευκωσία.

23 Ιανουαρίου 1835: Αφού εξασφάλισαν συστατικές επιστολές από τον Αμερικανό πρόξενο στη Λάρνακα κ. Μαρίνο Ματέι προς τον Κυβερνήτη και τον Αρχιεπίσκοπο, και συνοδευόμενοι από ένα νεαρό Άραβα δραγομάνο, μεταφραστή, και δύο μουλάρηδες, ο Pease και ο συνοδός του William Thomson, που κατέφυγε στην Κύπρο από τη Βηρυτό εξ αιτίας της εξέγερσης εκεί, ξεκίνησαν για τη Λευκωσία. Το μεσημέρι έφθασαν στην Αθηαίνου. Σταμάτησαν να ξεποστάσουν τα μουλάρια τους και να πιουν κάτι οι ίδιοι να ξεδιψάσουν. Επισκέφθηκαν την εκκλησία της Παναγίας. Ο ιερέας, παπά Νικόλαος Παπαϊωάννου, έλειπε στα χωράφια, αλλά στον περίβολο της εκκλησίας 19 αγόρια και κορίτσια μελετούσαν την *Οχτώηχο* και βιβλία τυπωμένα στη Βενετία. Η Αθηαίνου ήταν γνωστή σαν Κυρατζή Κιογιού, δηλαδή το χωριό των μουλάρηδων. Βρισκόταν στα μέσα περίπου του δρόμου προς τη Λευκωσία όπου οι ταξιδιώτες άλλαζαν τα μουλάρια τους ή μίσθωναν οδηγούς για την ενδοχώρα. Στο δρόμο προς την πρωτεύουσα, διέσχισαν τον ποταμό Γιαλιά κοντά το Πυρόι και άφησαν πίσω τους στα αριστερά μερικά μικρά χωριά, μεταξύ των οποίων και το Τουρκικό χωριό Πετροφάνι. Λίγο πιο πέρα συνάντησαν μια γυναίκα που δούλευε στα χωράφια, να φιλονικεί με δύο άνδρες. Είπε στους ταξιδιώτες ότι ήταν ένας Τούρκος ζαπτιές και ο φυλακισμένος του που πήγαιναν κι' αυτοί στη Λευκωσία. Ο ζαπτιές απαιτούσε τα γαϊδούρια της που έβοσκαν πάρα πέρα. Όταν όμως είδε τους ξένους να πλησιάζουν την άφησε ήσυχη. Σύμφωνα με τις συνήθειες της Ανατολής, οι Τούρκοι αξιωματικοί είχαν το δικαίωμα να παίρνουν τα ζώα του κόσμου όποτε θεωρούσαν αναγκαίο και να πληρώνουν ή μη ανάλογα με την περίπτωση. Ο ζαπτιές τους άφησε να τον προσπεράσουν και πήρε τα ζώα δύο φτωχών χωρικών που τα φόρτωναν με ανδρονκλιές για το παζάρι. Ακολουθώντας το σημερινό παλιό δρόμο από Λάρνακα, διαμέσου της Αθαλάσσας και Αγλαντζιάς, πρόσεξαν ότι η περιοχή ήταν σκεπασμένη με απολιθώματα κογχυλιών και οστράκων έστω κι' αν η τοποθεσία απείχε τουλάχιστο 15 μίλια από τη θάλασσα. Τα όστρακα ήταν εμπεδωμένα και στα βράχια των γύρω λόφων. Ανηφορίζοντας τελικά, είδαν μπροστά τους την πρώτη άποψη της πρωτεύουσας του νησιού:

Σταδιακά, ξεδιπλώθηκε μπροστά στα μάτια μας μέχρι που τα τείχη και οι προμαχώνες ορθώθηκαν απέναντί μας. Μια ωραιότατη πλατιά πεδιάδα κατάσπαρτη από χωριά είχε τις εκκλησιές της να ξεχωρίζουν με το μέγεθος και το σχήμα τους από τα υπόλοιπα μνημεία. Η πεδιάδα είχε τουλάχιστο 20 μίλια πλάτος και 70 μίλια μήκος. Το περιεχόμενο, αν όχι όλο το έδαφος, ήταν εξαιρετικά εύφορο και γίνεται ακόμη πιο καλό με το πότισμα. Αφού διαχίσαμε την πεδιάδα και περάσαμε ανάμεσα σε κάτι νεκροταφεία κοντά στα τείχη της πόλης, μπήκαμε στην Πύλη Αμμοχώστου, ένα πραγματικά εξαιρετο δείγμα αρχιτεκτονικής. Προσέξαμε μέσα στα νεκροταφεία μια χαμηλή αγχώνη όπου εκτελούντο οι εγκληματίες. Παρόμοιες κατασκευές υπάρχουν και έξω από τις άλλες δύο Πύλες.

Μπήκαν στην πόλη από την Πύλη Αμμοχώστου ή Porte Guliana προς τιμή του μηχανικού κατασκευστή της κόμητα Gulio Savorgniano. Οι Τούρκοι την ονόμαζαν Πύλη του Ταχτακαλέ, που σήμαινε στα Αραβικά, «το χαμηλότερο φρούριο». Στα δεξιά και αριστερά του δρόμου ήταν τα Τουρκικά νεκροταφεία, εκεί που σήμερα βρίσκονται τα γκαράζ της BMW και του Χειλίδη. Όπως περιέγραφε και ο Αρχιδούκας Σαλβαδώρ λίγες δεκαετίες αργότερα: ανθρώπινα ράκη εσέρνοντο ακρωτηριασμένα από λέπρα και προέτειναν τα κοκκαλιασμένα χέρια τους προς τους διαβάτες προσπαθώντας να τραβήξουν την προσοχή τους με φρικιαστικούς αλαλαγμούς και ζητώντας ελεημοσύνη.¹² Μια και δεν τους επετρέπετο η είσοδος στην πόλη, ζούσαν στα χωράφια, στους λόφους και ανάμεσα στους τάφους. Απέναντί τους οι ταξιδιώτες αντίκρυσαν τον μισοκρυμμένο του Ταχτακαλέ τζαμί να διατρυπά με την μολυβένια του κορφή τον γαλανό ουρανό της Λευκσίας. Τον πλασιώναν ψηλές φοινικιές που φύτρωναν σε δυάδες ή τριάδες στην άκρη του δρόμου. Πολύ πιθανόν να σταμάτησαν για λίγο στη μεγάλη βρύση για να ξεδιψάσουν. Στα δεξιά αντίκρυσαν το παλιό πέτρινο υδραγωγείο και προχώρησαν για την Αρχιεπισκοπή.

Το αρχιεπισκοπικό μέγαρο βρισκόταν μέσα σ' ένα καταπράσινο περιβόλι λεμονιών και πορτοκαλιών που μοσχομύριζε. Ανάμεσα στα δέντρα έβλεπε κανείς πρόχειρα παραπήγματα που χρησίμευαν σαν σταύλοι ή αποθήκες. Μια μικρή μονόθολη εκκλησία αφιερωμένη στον Αη Γιάννη ήταν ο Ορθόδοξος καθεδρικός ναός, κτισμένος στη μια πλευρά του μοναστηριακού συγκροτήματος της Αρχιεπισκοπής. Οι επισκέπτες οδηγήθηκαν στο συνοδικό και τους προσφέρθηκε καφές και σιερπέντ, ή γρανίτα.

Στην αρχιεπισκοπή ζούσαν περίπου 40 άτομα, 15 ήταν ιερείς, 3 διάκονοι και οι υπόλοιποι μοναχοί και υπηρετές. Το συγκρότημα συντηρείτο από εισοδήματα από γάμους, βαπτίσεις, μνημόσυνα και από τις ζητείες που συνίσταντο σε ένα ποσοστό του εισοδήματος από τη γεωργική παραγωγή του κάθε Χριστιανού, το οποίο εισπραττε η εκκλησία μετά τον θεισμό. Επιπλέον έσοδα είχε και από τα λειτουργικά και φιλότιμα. Ο Pease υπελόγησε τα εισοδήματα του αρχιεπισκόπου γύρω στις 70-80.000 ή και 100.000 γρόσια, δηλαδή από \$3500-\$5000. Άλλες πηγές πιστεύουν ότι το ποσό ήταν πολύ ψηλότερο. Με το εισόδημα αυτό ο αρχιεπίσκοπος συντηρούσε το μοναστήρι και τα σχολεία και φιλοξενούσε τους ταξιδιώτες. Παρά τα έξοδα αυτά, όλοι ήξεραν ότι ο αρχιεπίσκοπος ήταν πολύ πλούσιος.

Το συγκρότημα, όπως όλα τα μοναστήρια, λειτουργούσε σαν ένα είδος πανδοχείου, έγραψε ο Pease. Εδώ οι κουρασμένοι ταξιδιώτες μπορούσαν να βρουν ένα απλό

δωμάτιο για να ξαποστάσουν ή να φιλοξενηθούν για λίγες μέρες. Συνήθως ήταν το κελλί ενός μοναχού, με πέτρινες πλάκες στο πάτωμα, ένα βαμβακερό στρώμα σ' ένα σανίδι απάνω και το λιγοστό φως μιας καντήλας που δεν ήταν τίποτ' άλλο από ένα ποτήρι νερού με λίγο λάδι και ένα φυτίλι. Οι πρεσβύτεροι έδιναν στους ταξιδιώτες ό,τι πληροφορίες χρειάζοντο ενώ οι διάκονοι σέρβιραν και υπηρετούσαν στην τραπεζαρία, φρόντιζαν τις πίπες και τους ναργιλέδες. Ίσως τα μοναστήρια ν' αναλάμβαναν αυτό το ρόλο ακολουθώντας τις προτροπές των Αποστόλων για τη φιλοξενία, σκεφτηκε ο Pease. Στο κάτω κάτω, ο κόσμος ήταν τόσο φτωχός που δεν μπορούσε να ανταποκριθεί σε τέτοιες υποχρεώσεις. Παρόλο που ο αρχιεπίσκοπος δεν πληρωνόταν από τους ταξιδιώτες που έφθαναν στην αρχιεπισκοπή, οι διάκονοι και οι υπηρετές περιέμεναν ένα φιλοδώρημα ισάξιο του κόστους της φιλοξενίας. Προς μεγάλη του έκπληξη, ο Pease διαπίστωσε ότι οι ιερείς δεν ασχολούντο με τη διδασκαλία της θρησκείας αλλά όλη μέρα έπλεκαν κάλτσες, σέρβιραν φαγητά και ήταν τόσο αγράμματοι που νόμιζαν ότι η Αμερική και η Ισπανία ήταν δίπλα δίπλα.

Η βιβλιοθήκη της αρχιεπισκοπής είχε περίπου 700-800 τόμους στα αρχαία και νέα Ελληνικά, Λατινικά, Γαλλικά και Ιταλικά. Ήταν έργα των Μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, Βυζαντινών ιστορικών και ένα χειρόγραφο περίπου 500 χρόνων, των Ψαλμών, στην ελληνική, με επεξηγήσεις, γραμμένο με καταπληκτική καλλιτεχνία σε περγαμνή. Είδαν πολλά αντίτυπα της εκκλησιαστικής λειτουργίας γραμμένα σε μουσική, πολλά έντυπα και χειρόγραφα. Η βιβλιοθήκη ήταν σε άθλια κατάσταση, γεμάτη σκόνη. Προφανώς σπάνια την επισκέπτετο κανείς. Η αίθουσα χρησίμευε σαν αποθήκη όπου φυλάσσονταν ο αρχιεπισκοπικός θρόνος, η μίτρα και το σκήπτρο και δικαιολογούσε το σχόλιο ενός μοναχού που κουνώντας το κεφάλι του είπε πως αν και είχαν πολλά πολύτιμα βιβλία, δεν ήξεραν να τα επωφεληθούν.

Ο αρχιεπίσκοπος Πανάρετος (1827-1840), ο τότε αρχιεπίσκοπος, γεννήθηκε στο Όμοδος. Ήταν διάκος του επισκόπου Πάφου και μετά αρχιδιάκονος. Μετά τη σφαγή του 1821 χειροτονήθηκε επίσκοπος Πάφου και το 1827 διαδέχθηκε τον Δαμασκηνό στον αρχιεπισκοπικό θρόνο.¹³ Ήταν απλός άνθρωπος, περιορισμένης μόρφωσης και χωρίς αξιόλογα προσόντα. Ο κόσμος τον θεωρούσε καλοπροαίρετο, ευσεβή αλλά χωρίς πολιτικό ανάστημα. Οι επισκέπτες, τον θεωρήσαν ηθικό άνθρωπο, δεν έπινε, ούτε κάπνιζε και ο χαρακτήρας και η διαγωγή των μοναχών του είχε βελτιωθεί με δικές του προσπάθειες. Την 4η Νοεμβρίου 1830, ο αρχιεπίσκοπος Πανάρετος κάλεσε Γενική συνέλευση στην αρχιεπισκοπή, η οποία αποφάσισε τα εξής: 1. Το Κεντρικόν σχολείον της Ελληνικής Παιδείας να συσταθή παντοτεινόν εις Λευκωσίαν εις εκπαιδευσιν της νεολαίας. 2. Να γίνει προς τούτο κοινή συνδρομή από τους ευκατάστατους όλης της νήσου. 3. Έν σχολείον της αλληλοδιδασκτικής είναι στημένον κοινόν εις Λευκωσία, δια το οποίον να υποχρεωθούν να συνδράμουν όσοι έχουν τέκνα εις αυτό κατά την κατάστασή του έκαστος πατήρ και 4. Την σύσταση του νοσοκομείου των λεπρών έξωθεν της Λευκωσίας.¹⁴

Ο Pease και ο κ. Thomson πήγαν και στα δύο σχολεία. Ο κύριος Ονούφριος Μικελλίδης, Κύπριος σπουδασμένος στην Κωνσταντινούπολη, δίδασκε στην Ελληνική Σχολή περίπου 40 παιδιά και ασχολείτο με το εμπόριο. Ήταν παντρεμένος με την Αννίκα, την μικρότερη κόρη του ΧατζηΓεωργάκη Κορνέσιου και ήταν γαμπρός του Τσελεπή

Γιάγκου. Ήταν προσεχτικός και καχύποπτος. Ο πάτερ Χαρίτων, σπουδασμένος στην Ελλάδα, δίδασκε στο Αλληλοδιδασκτικό σχολείο 60 περίπου αγόρια και κορίτσια:

Μας ενθουσίασε η συνέπεια και η ετοιμότητα ειδικά δύο κοριτσιών που, όπως μάς είπαν, ήταν οι καλύτερες μαθήτριες στο σχολείο, και ένα μικρό αγόρι που απάντησε εύκολα και με ακρίβεια σ' όλες μας τις ερωτήσεις. Είχε πολύ καλή κρίση. Δώσαμε στα κορίτσια από ένα χρυσό νόμισμα σαν βραβείο αρετής και προόδου και στον δάσκαλο \$5 για την αγορά βιβλίων και πινάκων που τόσο τους έλειπαν. Δεν υπάρχουν καθόλου εικόνες στην αίθουσα. Το κτήριο είναι ευρύχωρο και καλοκτισμένο.

Ο Χαρίτων ενθουσιάστηκε με τα δώρα του. Οι ιεραπόστολοι διένειμαν βιβλία και πλάκες με κονδύλια σε κείνον και στους μαθητές του.

Ο δρόμος στ' αριστερά περνούσε μπροστά από μεγάλα σπίτια Κυπριακών οικογενειών που φαίνεται να είχαν κτιστεί πριν από την Τουρκική εισβολή του 1571. Τα περισσότερα είχαν Βενετσιάνικους θυρεούς πάνω από τις πόρτες ή θέσεις για θυρεούς που τώρα πια έλειπαν. Ένα απ' αυτά είχε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πέτρινη σκαλιστή είσοδο και λέγεται ότι ανήκε κάποτε σ' ένα Βενετό στρατηγό. Μια μαρμάρινη πλάκα πάνω από την πόρτα είχε σκαλιστό ένα σταυρό με την ημερομηνία 1738, πιθανώτατα την ημερομηνία εγκατάστασης των μεταγενέστερων ιδιοκτητών. Αυτή είναι η σημερινή οδός Κοραή. Τότε ήταν ένας πλατύς αδιέξοδος δρόμος που κατέληγε στο ύψωμα των τειχών.

Οι πάστορες προχώρησαν προς την αρχιεπισκοπή στο δρόμο δυτικά και μπήκαν σε μια από τις ωραιότερες πλατείες της Ανατολής, όπου κατέληγαν πλατιοί δρόμοι. Ένας απ' αυτούς, η σημερινή οδός πατριάρχου Γρηγορίου, πλασιωνόταν από μεγάλες πετρόκτιστες κατοικίες προυχόντων Ελλήνων, μεταξύ των οποίων και η κατοικία του ΧατζηΓεωργάκη Κορνέσιου, πρώην δραγομάνου των Ελλήνων του νησιού, το Κονάκι. Αυτός ο αξιωματούχος ήταν ο πολιτικός αντιπρόσωπος του αρχιεπισκόπου στον κυβερνήτη και στον Σουλτάνο. Καμμία καταγγελία δεν μπορούσε να σταθεί αν πρώτα δεν ενημερωνόταν ο δραγομάνος. Έτσι απέκτησε μεγάλη δύναμη και εξουσία. Ο ΧατζηΓεωργάκης γεννήθηκε στην επαρχία Πάφου και έμαθε γράμματα στη Λευκωσία. Δεν ήταν και πολυμαθής. Μιλούσε άπταιστα Τουρκικά και μέτρια Ελληνικά. Είχε όμως άλλα προσόντα, ήταν ευγενικός, λεπτού χαρακτήρα, δραστήριος, μεγάλος υποστηρικτής της πίστης του και άλλο τόσο εχθρός των Τούρκων και της θρησκείας τους. Ήξερε τον Τουρκικό χαρακτήρα καλά κι' αυτό τον βοήθησε να πετύχει πολλές φορές τους σκοπούς του. Οι Τούρκοι τον μισούσαν θανάσιμα και το 1805 εξεγέρθηκαν εναντίον της κυβέρνησης για να τον ξεφορτωθούν. Στις 31 Μαρτίου 1809 κατάφεραν να τον στείλουν στον δήμο για αποκεφαλισμό.

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του Pease στη Λευκωσία συνέπεσε να είναι η περίοδος του Ραμαζανιού, μεγάλης Τουρκικής θρησκευτικής γιορτής. Όπως άλλωστε ήταν ο τύπος, ο κυβερνήτης τους δέχτηκε μόνο μετά τη δύση του ήλιου γιατί μόνο τότε μπορούσαν οι Μουσουλμάνοι να φάνε, να πιούνε και να συναναστραφούν. Στις 8.00 η ώρα πήγαν στο Σεράγιο. Ήταν ένα πλατύ Βενετσιάνικο παλάτι που τελικά κατεδαφίστηκε από τους Άγγλους το 1904.¹⁵ Ο Pease πρόσεξε τον θυρεό της Βενετίας πάνω από την είσοδο. Οι Τούρκοι είχαν προσπαθήσει, χωρίς επιτυχία, να καλύψουν τον λέοντα

του Αγίου Μάρκου με γύψο. Το κτήριο ήταν περιτριγυρισμένο από μια τετράγωνη αυλή και πολύ λίγο θύμιζε τις παλιές του δόξες. Περίμεναν για λίγο στον προθάλαμο και μετά οδηγήθηκαν στην αίθουσα του κυβερνήτη.

Αφού φορέσαμε παντόφλες πάνω από τα παπούτσια μας, χαιρετήσαμε κατά τους Τουρκικούς τύπους υποβάλλοντας τα σαλαάμ μας, δηλαδή τα σέβη μας, όσο καλύτερα μας επέτρεπαν οι δυτικές δημοκρατικές μας συνήθειες. Ένας από τους υπηρέτες έτρεξε στον διάδρομο και με δυνατή φωνή παρήγγειλε καφέδες και τσιμπούκια. Η ηχώ μεταφέρθηκε σ' όλο το κτήριο. Η αίθουσα ήταν διακοσμημένη με προσοχή δημιουργώντας κάλλιστες εντυπώσεις. Στο ντιβάνι απέναντί μας ήταν καθισμένος ο κυβερνήτης, ο πασάς, ένας ηλικιωμένος άνδρας, μάλλον παχουλός και ντυμένος με πολύ φινέσσα με Τουρκική ενδυμασία. Αντί να φοράει τουρπάνι είχε στο κεφάλι του ένα φινό κόκκινο, μάλλινο φέσι, που απαντά κανείς πολύ συχνά σ' αυτά τα μέρη και που έμοιαζε με γαλλικό καπέλλο χωρίς γείσο. Στο πάτωμα μπροστά στα πόδια του κοίτονταν οι συστατικές μας επιστολές. Εκεί ήταν καθισμένοι σταυροπόδι ένας Τούρκος και δύο Έλληνες δραγομάνοι. Μιλήσαμε μαζί του περίπου μισή ώρα περί ανέμων και υδάτων ανακαλύπτοντας τελικά κοινά ενδιαφέροντα. Σαν ένδειξη ευγένειας και επιδοκιμασίας, μας πρόσφερε καπνό, μέσω του δραγομάνου, από το χρυσό προσωπικό του κουτί, που είχε ο ίδιος ανοίξει. Ασφαλώς ανταποκριθήκαμε στην τιμητική αυτή χειρονομία.

Ο Said Mehmet, ο κυβερνήτης, γεννήθηκε στο Αλέππο της Συρίας. Όταν ήταν νέος, τον έφερε στην Κύπρο σαν υπηρέτη ένας πολύ πλούσιος Τούρκος έμπορος. Μετά τον θάνατο του αφέντη του, ο Said Mehmet παντρεύτηκε τη χήρα αφέντισσά του και έτσι απέκτησε όλη της την περιουσία. Εξελίχθηκε ο ίδιος σε επιτυχημένο έμπορο, πολλαπλασίασε τα εισοδήματά του και συχνά ταξίδευε στην Κωνσταντινούπολη για να παραλάβει τις ανανεώσεις των διορισμών των διαφόρων πασάδων του νησιού. Τελικά επέστρεψε ο ίδιος σαν κυβερνήτης της Κύπρου. Μιλούσε καλά Αραβικά και Τουρκικά και είχε διοριστεί από τον ίδιο τον Σουλτάνο. Έπαιρνε ετήσιο μισθό 300,000 γρόσια από τους φόρους του νησιού, που ήταν με τη σειρά τους 3.000.000 γρόσια ετησίως. Ήταν κυβερνήτης για 4 συνεχή χρόνια και ξαναεπέστρεψε στην Κύπρο για άλλα έξι. Το 1838 απομακρύνθηκε από τη θέση του και διορίστηκε κατασκευαστής δημοσίων κτηρίων κατά διαταγή του Σουλτάνου που έμαθε για τα πλούτη του. Λέγεται ότι είχε πέραν των \$2.000.000. Ο Σουλτάνος τον αποκαλούσε «ο Χρυσός Κυβερνήτης». Ο Said Mehmet έφυγε από την Κύπρο με την κατηγορία απόσπασης από τους Έλληνες του ποσού των 10.000.000 γροσίων πέραν των κανονικών φόρων. Τον διαδέχθηκε τον Ιούλιο του 1838 ο Οσμάν Πασάς.¹⁶ Οι δύο δραγομάνοι ήταν οι δημογέροντες Χατζηκυργή Σαρίπολος και Χατζηχριστόδουλος Απέγητος.¹⁷

Ο κυβερνήτης έδωσε στους επισκέπτες συστατικές επιστολές προς όλους τους πασάδες στο νησί και άδεια να επισκεφθούν το τζαμί της Αγίας Σοφίας. Προσπαθώντας να αποχωρήσει κατά τον δέοντα τρόπο χωρίς να γυρίσει την πλάτη του προς τον κυβερνήτη, ο Pease, άφησε πίσω του μία από τις παντόφλες του. Το έβρισκε αρκετά δύσκολο να περπατεί φορώντας δύο είδη υποδημάτων.

Το τζαμί της Αγίας Σοφίας με τη γοθτική του αρχιτεκτονική ήταν πραγματικά μεγαλύτερο. Δύο μιναρέδες είχαν προστεθεί στη δυτική όψη, ένας από τους οποίους είχε αφαιρεθεί ατέλειωτος και μια ξύλινη πόρτα είχε ανοιχτεί προς την κατεύθυνση της

Μέκκας. Οι μαρμάρινες κολώνες στο εσωτερικό του κτηρίου θύμισαν στον Pease αρχαίους κίονες και υπέθεσε ότι προερχόντουσαν από τη Σαλαμίνα ή κάποιον άλλο αρχαιολογικό χώρο του νησιού. Το πάτωμα ήταν σκεπασμένο με ταφόπετρες αξιόλογων Φράγκων, Βενετών και ευγενών Κυπρίων, αλλά οι επιγραφές ήταν τόσο κατεστραμμένες που δεν μπορούσαν να διαβαστούν. Πολλές απ' αυτές τις ταφόπετρες μεταφέρθηκαν αργότερα σε πλαϊνά παρεκκλήσια όπου βρίσκονται σήμερα, ενώ μεγάλος αριθμός έχει καταστραφεί εντελώς.

Ο Αμερικανός πάστορας εξεπλάγη με την σχεδόν ολοκληρωτική μετατροπή των εκκλησιών σε τζαμιά και σημείωσε ότι το ίδιο συνέβηκε και με 2-3 καθολικές εκκλησίες. Η Αγία Αικατερίνη ήταν τώρα το τζαμί Haidar Pasha. Η εκκλησία των Αυγουστινιανών έγινε Omege τζαμί, μέχρι και σήμερα. Ο Σταυρός του Μισιρίκου ή Σταυρός των Σκλάβων τώρα είχε ένα μεγάλο μιναρέ και λεγόταν Arablar mosque. Το αρχικό όνομα προερχόταν από την λέξη Μισρ που σημαίνει Αίγυπτος στ' Αραβικά. Η παράδοση λέει ότι η μικρή αυτή εκκλησία κτίστηκε από Αιγύπτιους Κόπτες. Εδώ έρχονταν οι Άραβες σκλάβοι να προσευχηθούν. Σήμερα χρησιμοποιείται από τον Δήμο Λευκωσίας για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ο Pease μέτρησε περίπου ακόμη 10 τζαμιά στη Λευκωσία που πρόσθεταν μια ανατολίτικη όψη στην πρωτεύουσα. Το τζαμί του Καραματζανέ, ή του γιου του Καραμάν, κοντά στην Αρμενική εκκλησία. Το Τουμπουνζλού τζαμί, ή της πορτοκαλιάς, τον τεκκέ των Μελβελί Δερβίσιδων, σήμερα μουσείο λαϊκής τέχνης στον κατεχόμενο Τουρκικό τομέα της Λευκωσίας. Το τζαμί του Μπαϊρακτάρη, όπου ο πρώτος Τούρκος σημαιοφόρος ανάρτησε την Τουρκική σημαία το 1571, ακόμη και σήμερα τζαμί στον προμαχώνα Κωνσταντζα. Το τζαμί Ματωμένου Mesjid, το τζαμί Ταχτακαλέ, το Ιπλίκ Παζάρ ή τζαμί του παζαριού των υφαντών και το μόνο με πέτρινο κάλυμμα στον μιναρέ του και το Yeni τζαμί ή Νέο τζαμί, σχεδόν εντελώς κατεστραμμένο μετά από τις ανασκαφές στα θεμέλιά του από ένα πασά που γύρευε κρυμμένους θησαυρούς. Το τζαμί του σεραγιού βρισκόταν πίσω από το περίφημο Καταλάνικο παράθυρο και εξυπηρετούσε τους κρατικούς αξιωματούχους. Τέλος το τζαμί Arab Ahmet, ίσως το σημαντικότερο τζαμί της Λευκωσίας που πήρε το όνομα του από ένα Τούρκο στρατηγό τού 1571.¹⁸

Περνώντας στις Ορθόδοξες εκκλησίες της πόλης, ο Pease αναφέρει εννέα. Τον καθεδρικό ναό του Άη Γιάννη, τη Φανερωμένη, τον Αρχάγγελο Μιχαήλ ή Τρυπιώτισσα, τον Άγιο Αντώνιο, Άγιο Λουκά, Άγιο Γεώργιο, Άγιο Κασσιανό, Άγιο Σάββα και την Παναγία Χρυσαινιώτισσα.

Οι ταξιδιώτες επισκέφτηκαν τον αρχάγγελο Μιχαήλ και τη Φανερωμένη. Είδαν τους τάφους των μαρτύρων του 1821 και έμαθαν ότι οι κάτοικοι σχεδίαζαν να επεκτείνουν την εκκλησία έτσι ώστε οι τάφοι να βρίσκονται κάτω από την Αγία Τράπεζα. Αλλά η ζηλοφθονία των κατακτητών δεν τους επέτρεπε. Η ακόλουθη επιγραφή που, ούτε αρχαιοπρεπής ήταν αλλά ούτε και ποιητική, κατά τον Pease, ήταν ακόμα ευδιάκριτα χαραγμένη στη μαρμάρινη ταφόπετρα και ο πάστορας την αντέγραψε.

«Τύμβος ούτος βαρύπρονος συγχρόνως ὤδε κρύπτει,
Κι' ανηλεῶς πέντ' ἀδελφούς πνευματικούς καλύπτει.
Τοὺς Ἱεράρχας τοὺς κλεινοὺς καὶ σεβαστοὺς φωστήρας,
Τῆς Κύπρου μέγα καύχημα καὶ χρυσαυγεῖς λαμπτήρας.

Κυπριανόν τόν Κύπρου τε κι' ἄριστον ἀρχιεϋτήν,
 Χρῦσανθον Πάφου τόν σεπτόν καί ἱερὸν πρεσβύτην.
 Κιτίου τὸν Μελέτιον, καλὸν Μητροπολίτην,
 Λαυρέντιον τὸν θαυμαστὸν καί Κυρηναίαν θύτην.
 Πρὸς δὲ κι' Ἀρχιδιάκονον τοῦ Μακαριωτάτου,
 Ὁμώνυμον Κιτίου τε τοῦ σεβασμιωτάτου.
 Οὔτινες ἄμ' ἐξέχεαν αἶμα αὐτῶν ἠδέως,
 Ὑπὲρ τῆς πίστεως Χριστοῦ τῆς ὄντως ἀληθείας.
 Δέξαντο θάνατον αὐτὸν Ἀγίων Ἀποστόλων,
 Καί τοῦ Σωτῆρος τοῦ Χριστοῦ καί τῶν Μαρτύρων ὅλων.
 Πάρεισιν οὖν ἐν Οὐρανοῖς σκιρτῶντες Ἀποστόλοις,
 Ἀγγέλοις τε καὶ Μάρτυσι καὶ τοῖς Ἁγίοις ὅλοις.
 «Τύμβος οὗτος πανσέβαστος δαπάναις ἐλαξεύθη,
 καὶ μέ φιλότιμον σπουδὴν καὶ ζῆλον ἔτορνεύθη
 Παρ' εὐσεβοῦς τινος ἀνδρὸς Λαμπίκη τραπεζίτου
 Τοῦ ἐξ Ἀσίας Λιπαρᾶς ἐντίμου Αἰγινίτου.
 αωλβ' (1832)

Ο βωμός των θυμάτων είχε ανεγερθεῖ δύο χρόνια πριν φθάσει ο Pease στην Κύπρο. Το 1872 ο ναός ανακαινίστηκε και τα οστά μεταφέρθηκαν μέσα στο ιερό κάτω από την Αγία Τράπεζα. Το 1930 η Ελλάδα γιόρταζε τα εκατοντάχρονα του Ελληνικού Κράτους και οι εορτασμοί επεκτάθηκαν και στην Κύπρο. Στις 9 Ιουλίου 1930, σε μια μεγάλη τελετή, τα οστά των επισκόπων μεταφέρθηκαν και πάλι στον περίβολο σε μια καινούργια θέση πίσω από τον ναό και εκεί κτίστηκε το σημερινό μουσολεῖο στη μέση ενός μικροῦ κήπου. Το παρήγγειλε ο ίδιος ο αρχιεπίσκοπος και φιλοτεχνήθηκε από τον Γεώργιο Δημητριάδη από την Αθήνα. Είναι καμωμένο από λευκό μάρμαρο και πάνω έχουν χαραχτεῖ τα ονόματα των μαρτύρων καθώς και μια επιγραφή του ποιητή Σίμου Μενάρδου. Η μεταφορά των οστών έγινε με μεγάλη επιβλητικότητα και τη συνοδεία ὅλου του ιερατικού κλήρου, των προυχόντων των πόλεων, αντιπροσώπων χωριῶν και πλήθους λαοῦ. Κρατούσαν Ελληνικές σημαίες και φώναζαν συνθήματα για την Ένωση με την Ελλάδα. Η ὅλη τελετή είχε ἔντονο εθνικό χαρακτήρα.¹⁹

Πάνω από την κεντρική είσοδο της εκκλησίας ἕνα κομμάτι αρχαίου γλυπτὸῦ τράβηξε την προσοχή του Pease. Ὅπως του είπαν, λίγα χρόνια πριν, ἕνας Ἀγγλος ταξιδιώτης εἶχε προσπαθήσει να το κλέψει.

Προχώρησαν κατά το παζάρι που τους θύμισε τη Σμύρνη. Τα καταστήματα ἦταν μικρά και ἄθλια ἀλλὰ τα εμπορεύματα ποικίλα, συμπεριλαμβανομένων ασημικών, γεωργικών εργαλείων, βαμβακερῶν και τυπωμένων υφασμάτων σε διάφορους χρωματισμούς. Δεν πίστευαν πόσος κόπος χρειαζόταν για το τύπωμα των υφασμάτων.

Το ὑφασμα απλωνόταν τεντωμένο μπροστά στον εργάτη. Μια σκάφη γεμάτη μπογιά στα δεξιά και ἕνα μικρὸ κομμάτι ξύλου χαραγμένο με το σχέδιο που ἤθελε να τυπώσει, στο χέρι του. Το μέγεθος του ξύλου ἦταν ἀνάλογο με το μέγεθος του σχεδίου, ἴσως λουλουδιῶν. Ὡρισμένα κομμάτια ἦταν 2-3 Ἴντρες, ἀλλὰ ἦταν μεγαλύτερα. Ὅταν ὁμως ληφθῆ ὑπ' ὄψη ὅτι ο εργάτης εἶναι ἀναγκασμένος να κάνει αποτυπώσεις με ὄχι μόνο ἕνα κομμάτι ξύλο ἢ σχέδιο ἀλλὰ για κάθε χρώμα και σχέδιο να τυπώνει με δια-

φορετικά ξύλα στο ίδιο κομμάτι ύφασμα, τότε αντιλαμβάνεται κανείς πόσο χρονοβόρα είναι αυτή η διαδικασία.

Πέρα από 40 καταστήματα στη σειρά πουλούσαν σκεπάσματα κρεβατιών, παπλώματα, ντιβάνια και σκλουβέρια για τοπική κατανάλωση και εξαγωγή.

Μια επίσκεψη σ' ένα πλούσιο Αρμένιο έμπορα, τον ΧατζηΣυμεών, ήταν ο επόμενος σταθμός. Τους υποδέχτηκε θερμά και τους έδειξε τη συλλογή του από πίνακες, γαλλικές γραβούρες και αρχαιότητες. Ένα γλυπτό που παρίστανε τον έρωτα να κοιμάται πάνω στο δέρμα ενός λιονταριού, το όλο έργο από μάρμαρο, εντυπωσίασε τους ταξιδιώτες. Ο ΧατζηΣυμεών τους συνόδευε στην Αρμενική εκκλησία που ήταν διακοσμημένη με εικόνες στα Ελληνικά πρότυπα και στη μέση είχε μια σαρκοφάγο με γοθτική επιγραφή. Αυτή η εκκλησία της Παναγίας ήταν οικοδόμημα του 14ου αιώνα και θεωρείτο ότι ήταν το μοναστήρι των Βενεδικτίνων αφιερωμένο στην Παναγία της Τύρου. Σήμερα είναι ερειπωμένη στη νεκρή ζώνη.

Το καθολικό μοναστήρι του Αγίου Σταυρού κτίστηκε το 1785. Παρότι μικρό, είχε τις καλύτερες εικόνες της Μέσης Ανατολής προερχόμενος από τη Δύση. Ο Φραγκισκανός ιερέας μόλις είχε αναρρώσει από την πανώλη που τον είχε καταβάλει ενώ ήταν στην Ιερουσαλήμ. Έμοιαζε με άγιο με τη χλωμή του επιδερμίδα και τον χονδρό του καφετί μανδύα με το σχοινί στη μέση.

Έκαναν ένα μακρινό περίπατο πάνω στα τείχη ακολουθώντας τη γραμμή τους. Η θέα ήταν υπέροχη. Η πεδιάδα, τα δένδρα, τα γύρω χωριά και τα βουνά έσμιγαν στον γαλανό ορίζοντα δημιουργώντας μια μαγευτική ατμόσφαιρα. Απ' την άλλη, τα τείχη ήταν διάσπαρτα με Τουρκικούς τάφους. Οι πιο πρόσφατοι είχαν ξεσκαφτεί από τα σκυλιά. Πού και πού συναντούσε κανείς άχρηστα σκουριασμένα κανόνια. Η Λευκωσία ήταν ένας μοναδικός συνδυασμός ανατολικής και δυτικής αρχιτεκτονικής, λαμπρότητας και φτώχειας, ένας συνδυασμός αντιθέσεων.

Οι δρόμοι στη μια μεριά της πόλης είναι μακριοί και ίσιοι και τα σπίτια καλοκτισμένα από πελεκητή πέτρα. Τώρα τα περισσότερα γίνονται από πλιθαρένια τούβλα που στεγνώνουν στον ήλιο και όσα από τα παλιά χρειάζονται επιδιορθώσεις, αυτές γίνονται επίσης με τέτοια τούβλα. Οι δρόμοι δεν είναι πλακόστρωτοι και συχνά γίνονται δύσβατοι από τα νερά των βροσών και των υδραγωγείων. Η πόλη παρουσιάζει όψη παρακαμής. Λίγες είναι οι επιχειρήσεις. Όταν κάποιος θέλει να κτίσει το σπίτι του, φτιάχνει ο ίδιος τα τούβλα με πηλό και άχυρα και τη στέγη από καλάμμα και πηλό. Όμως τα εσωτερικά πολλών σπιτιών τόσο εδώ όσο και σε άλλα μέρη του νησιού είναι λαμπρά διακοσμημένα με άνετα ντιβάνια, καθρέφτες, ταπετσαρίες τοίχων, σκεύη χρυσά και ασήμενα. Δεν υπάρχει κανένας λόγος που να εξηγεί την πρωτόγονη άσχημη εξωτερική κατασκευή. Δικαιολογείται όμως αν σκεφτεί κανείς τη στάση των Τουρκικών αρχών, που χρόνια τώρα βλέπουν με ζήλεια όλες τις απόπειρες για επαναδραστηριοποίηση των μεταλλείων. Οι υπόδουλοι κάτοικοι γνωρίζουν καλά ότι η ωραία εξωτερική εμφάνιση θα προκαλέσει τον φθόνο των αρχών και θα είναι στο τέλος σε βάρος της τσέπης τους.

Μερικοί δρόμοι ήταν πλακόστρωτοι αλλά είχαν ακόμη στη μέση ένα αυλάκι, έτσι κάθε άλογο ή γαϊδούρι που περνούσε έδινε στον διαβάτη την ευκαιρία να γνωρίσει τις μυρωδιές και να κουβαλήσει στα ρούχα του τη λάσπη της Λευκωσίας.

Οι περιγραφές του Pease φέρνουν στον νου παρόμοιες από μια ομάδα περιηγητών που επισκέφτηκαν τη Λευκωσία το 1853. Δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *The Home Friend*.²⁰

Ο δρόμος που οδηγούσε στο Σεράγιο πραγματικά θα τιμούσε και χώρες πιο πολιτισμένες απ' αυτήν. Πλατύς, με ωραία πεζοδρόμια στην κάθε πλευρά, γερά κατασκευασμένος στη μέση για άμαξες. Δεξιά και αριστερά επιβλητικά κτήρια, σίγουρα τα καλύτερα στην πόλη. Εκτός από το Σεράγιο, που ήταν έκτοτε βασιλικό κτήριο, υπάρχουν και 3-4 από τα καλύτερα τεμένη του νησιού, η έδρα του αρχιεπισκόπου, τα πιο μοντέρνα δημόσια λουτρά, οι κατοικίες του μουλλά, του καδή, του μουφτή και αρκετών Ελλήνων αριστοκρατών που είναι μέλη του Συμβουλίου. Άνδρες και γυναίκες ντυμένοι στα πιο ακριβά μεταξωτά της Συρίας συναθροίζονται στους δρόμους. Τούρκοι και Έλληνες καβάλα σε καθαρόαιμα Αραβικά άλογα περνούν προς κάθε κατεύθυνση. Μια ντελικάτη καπριολέ άμαξα με 4 άλογα και αμαξηλάτη σταματά στην είσοδο του Σεραγιού και ενώ παρακολουθούμε έκθαμβοι αυτόν τον νεωτερισμό και σχεδόν νομίζουμε ότι είμαστε στην Ευρώπη, ο Γάλλος γιατρός και η γυναίκα του μας προσπερνούν ντυμένοι στην τελευταία λέξη της μόδας.

Η γειτονιά όπου ζουν οι φτωχοί κάτοικοι της Λευκωσίας είναι απελπιστική. Τα σοκάκια στενά και βρώμικα, γεμάτα μολυσμένες αναθυμιάσεις και τα σπίτια, τα περισσότερα με επίπεδες στέγες και ισόγεια, σχεδόν ετοιμόρροπα. Αυτή η εικόνα ακραίας απελπισίας είναι αντιπροσωπευτική του υπόλοιπου νησιού. Οι αυλές είναι χορταριασμένες γεμάτες στίβες από σκουπίδια και κουρέλια. Σε σχοινιά στερεωμένα απ' τον ένα τοίχο στον άλλο, κρέμονται απερίγραπτα κομμάτια ρούχων, κουρελιών, τόσο μπαλωμένων που πολύ λίγο έχει μείνει απάνω τους από το αρχικό ύφασμα της φούστας ή της πουκαμίσας. Πώς επιβιώνουν του πλυσίματος είναι άξιο θαυμασμού. Μέσα σ' αυτή την αγριάδα, ένας ξερακιανός κόκορας και μισή ντουζίνα πειναλέες κότες ψάχνουν για σκουλήκια ενώ ένας χοίρος ξεριζώνει χορτάρια για να βρει ρίζες να χορτάσει την πείνα του.

Ο πληθυσμός της πόλης ήταν 13.000. Απ' αυτές οι 10.000 ήταν Τούρκοι και 2800 με 3.000 Έλληνες. Οι Τούρκοι της Λευκωσίας ήταν υποτίθεται στρατιωτικοί ή στρατιώτες παρόλο που ασχολούντο με δικές τους δουλειές και το εμπόριο. Επειδή όμως μπορούσε να τους καλέσουν στα όπλα, δεν πλήρωναν φόρους. Η αριθμητική αναλογία του πληθυσμού αμφισβητήθηκε από τον Pease, γιατί οι πληροφορίες που του έδιναν δεν είχαν και πολλή συνέπεια.²¹ Ο Κουρσίτ Αγάς, ο εξισλαμισθείς και κρυπτοχριστιανός Ανδρέας Σολομωνίδης, γραμματικός στο Σεράγιο,²² είπε στον Pease ότι οι φορολογούμενοι ήταν 700 και οι κάτοικοι 2700. Ο αρχιεπίσκοπος φοβόταν να κατονομάσει τον πραγματικό αριθμό μήπως τον μάθουν οι Τούρκοι. Την Κυριακή όμως, σχεδόν όλα τα καταστήματα ήταν κλειστά που σήμαινε, ότι οι περισσότεροι ιδιοκτήτες ήταν Έλληνες. Υπήρχαν και 30-40 οικογένειες Αρμενίων στην πόλη. Πολύ λίγοι Φράγγοι έμεναν στην πρωτεύουσα. Οι περισσότεροι είχαν μαζευτεί στη Λάρνακα.

Η Λευκωσία είχε πολύ και καλό νερό που ερχόταν με ένα υδραγωγείο από μακριά. Αλλά αφού κανένα ρυάκι δεν είχε συνέχεια νερό, είχαν σκαφτεί πολλά πηγάδια σε ίσες αποστάσεις ενωμένα μεταξύ τους με υπόγεια λαγούμια. Τα λαγούμια συνέχιζαν σε ακτίνα 3 μιλίων γύρω από την πόλη. Όσο την πλησίαζαν τόσο μεγαλύτερη ήταν

η παροχή νερού. Ο Pease ήταν σίγουρος ότι αυτό το σύστημα άρδευσης πρέπει να ήταν Ευρωπαϊκή εφεύρεση και οργάνωση. Οι Τούρκοι δεν μπορούσαν ποτέ να είχαν σοφιστεί κάτι τέτοιο.

6 Νοεμβρίου 1836. Ο Δημήτριος Πιερίδης, γνωστός επιχειρηματίας και αργότερα διευθυντής της Οθωμανικής Τράπεζας στη Λάρνακα, πληροφόρησε τον Pease ότι ο δάσκαλος του αλληλοδιδασκτικού σχολείου της Λευκωσίας ζητούσε επίμονα κι' άλλα βιβλία. Ο πάστορας αποφάσισε να πάει αυτοπροσώπως στην πόλη να τα παραδώσει. Τον καλοδέχτηκαν και πάλι. Ακόμη και ο Ονούφριος Μικελλίδης, που δεν συμφωνούσε με την παρουσία μισσιονάριων στην Κύπρο, παραδέχτηκε ότι είχε εξετάσει ενδελεχώς τα βιβλία του Pease και δεν βρήκε τίποτε επιλήψιμο. Ζήτησε μάλιστα κι' αυτός κι' άλλα. Τον προειδοποίησε όμως ότι ο Πατριάρχης είχε στείλει εγκύκλιο εναντίον της χρήσης τέτοιων βιβλίων και ότι σύντομα περίμεναν και δεύτερη εγκύκλιο που θα απαγόρευε τη δράση ιεραποστόλων στο νησί. Αυτό συνέβαινε συχνά. Ο Πατριάρχης ήθελε να εξασκεί την εξουσία του στην Κύπρο και συχνά ερχόταν αντιμέτωπος με την τακτική και τις επιθυμίες της Εκκλησίας της Κύπρου. Οι Κύπριοι κληρικοί δεν ανησυχούσαν για τους μισσιονάριους και πίστευαν ότι μπορούσαν να τους ελέγχουν και να τους χρησιμοποιούν για όφελός τους. Οι μισσιονάριοι χρηματοδοτούσαν 2 σχολεία στη Λάρνακα, επιχορηγούσαν άλλα και έδιναν δωρεάν βιβλία, αναλαμβάνοντας έτσι κατά κάποιον τρόπο ευθύνες και έξοδα της Εκκλησίας. Η κατάσταση όμως ήταν λεπτή και ο ανταγωνισμός για την επιβολή εξουσίας μεταξύ των Πατέρων δεν έπρεπε ποτέ να εξελιχθεί σε ρήξη. Αφού λοιπόν εξέτασαν προσεκτικά τα βιβλία και τη δράση του Pease, ο αρχιεπίσκοπος και ο Ονούφριος ικανοποιήθηκαν ότι το δόγμα τους δεν κινδύνευε και ότι οι Αμερικανοί δεν στόχευαν στον άμεσο προσηλυτισμό. Έγιναν πιο εγκάρδιοι και φιλικοί και ο Pease αναχώρησε. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1837 ο αρχιεπίσκοπος ζήτησε και πάλι βιβλία και επέτρεψε στον Pease να τα διανέμει ο ίδιος σε όλες τις εκκλησίες της Λευκωσίας και τα γύρω χωριά. Έτσι ο Pease πήγε στους Άη Ομολογητάδες, στο Στρόβολο, Μακεδονίτισσα, Αρχάγγελο και στη Μονή Μαχαιράδος.

3-5 Οκτωβρίου 1837: Ο Pease συνόδευσε τον Στρατηγό Cass, Αμερικανό Υπουργό στη Γαλλία, και τη συνοδεία του στη Λευκωσία. Ο αρχιεπίσκοπος τους δέχτηκε με μεγάλη χαρά. Συναντήθηκαν και πάλι με τον Ονούφριο Μικελλίδη, τον Χατζηκυργή Σαρίπολο και τον Αλέγητο Χατζηχριστοδούλου, τους δημογέροντες. Την επομένη επισκέφτηκαν τον Κυβερνήτη. Ο Στρατηγός συνομίλησε μαζί του εκτεταμένα για πολιτικά θέματα, κοινούς γνωστούς, για τον Σουλτάνο, τον Ιμπραχίμ Πασά, τον Μωχάμετ Άλι της Αιγύπτου. Όταν ο Στρατηγός μπήκε και βγήκε από την αίθουσα, ο Κυβερνήτης δεν σηκώθηκε από τη θέση του και αυτό πρόσβαλε τον Αμερικανό που επέμενε ότι ο Pease έπρεπε να διαμαρτυρηθεί. Ο ίδιος μίλησε έντονα λέγοντας ότι σαν αντιπρόσωπος ενός μεγάλου κράτους, τον είχαν δεχτεί οι Βασιλείς της Γαλλίας και της Ελλάδας, οι Πασάδες της Συρίας και της Αιγύπτου και όλοι τον συνόδευαν μέχρι την πόρτα, ενώ αυτό το πλάσμα, όπως τον χαρακτήρισε, είχε αγνοήσει παντελώς τα καθήκοντά του.

22 Ματίου 1838: Ο Pease έμαθε ότι η Ιουλιανή, γυναίκα του Τσελεπή Γιάγκου, τρίτου γιου του ΧατζηΓεωργάκη, ήρθε από τη Λευκωσία για να δει την άρρωστη αδελφή της. Ήταν και οι δύο κόρες του πρόξενου της Αγγλίας Αντώνιου Βοντιτσιάνο. Οι φίλες της τη συμβούλεψαν να μην πάει στο σπίτι της αδελφής της γιατί η αρρώστια της

ήταν δήθεν κολλητική. Έτσι έμεινε στο διπλανό σπίτι για αρκετές μέρες περιμένοντας. Κανένας δεν τολμούσε να της πει ότι η αδελφή της είχε ήδη πεθάνει 10 μέρες πριν έλθει η Ιουλιανή στη Λάρνακα. Πολλά τέτοια επεισόδια εξέπληξαν τον Pease, που δυσκολευόταν να καταλάβει την ιδιοσυγκρασία των Κυπρίων και τον φόβο που είχαν για τον θάνατο. Ο ίδιος είχε χάσει δυο από τα παιδιά του, ένα αγόρι και ένα κορίτσι, στην Κύπρο από εντερίτιδα. Στο ημερολόγιό του κατέγραψε λίγες μόνο ώρες μετά τον θάνατο του μικρού δίχρονου Lorenzo:

Σήμερα ο Lorenzo άφησε την τελευταία του πνοή στις 3.30 μ.μ. Κατά τη διάρκεια της νύχτας ήταν ανήσυχος, βογγούσε πολύ, στριφογύριζε, έτριβε τη μύτη και τα χείλη του και τραβούσε τα σεντόνια. Γύρω στις έξι τα ξημερώματα άρχισε να αλλάξει η εμφάνισή του και πιστεύαμε ότι θα πέθαινε πριν προλάβουμε καλά καλά να φορέσουμε τα ρούχα μας. Αλλά το μικρό κρατήθηκε όλο το πρωί. Τα χέρια και τα πόδια του ήταν κρύα, η κεφαλή του ζεστή, οι φλέβες του φουσκωμένες και ο παλμός του ψηλός. Κλείσαμε τα μάτια και το στόμα του και η κυρία Pease τον έπλυνε και τον έντυσε με τη βοήθεια της κυρίας Αμέτ. Ευχαριστώ τον Θεό για την ηρεμία με την οποία με έχει περιβάλλει. Είχα χάσει κάθε ελπίδα για τον Lorenzo εδώ και καιρό, και νοιάθω ευγνώμων προς τον Κύριο που με βοήθησε να το κατορθώσω. Μετά τον θάνατο του παιδιού προσευχηθήκαμε με τον κ. Thompson. Ωω, μακάρι να είναι αγιασμένος αυτός ο πόνος.

Ακόμη περισσότερο δεν μπορούσε να κατανοήσει τις πειθαρχικές ή τιμωρητικές μεθόδους των κληρικών.

Πριν λίγες μέρες ο αδελφός του αρχιεπισκόπου περπατούσε στους δρόμους της Λευκωσίας με μερικούς διάκονους όταν είδαν ένα νεαρό μεθυσμένο να τραγουδά. Άρχισε να τον επιπλήττει για τη μέθη του όταν ο αρχιεπίσκοπος και τόσος άλλος κόσμος βασανίζονται να καλυτερεύσουν τη ζωή των υπόδουλων συμπατριωτών του. Ο νεαρός τότε τον άρπαξε από την γενειάδα και ήρθαν στα χέρια. Τους χώρισαν αμέσως χωρίς να πάθει κανένας τίποτα. Μόλις επέστρεψαν στο μοναστήρι ενημέρωσαν τον αρχιεπίσκοπο για τα συμβάντα και αυτός με τη σειρά του κατήγγειλε το γεγονός και παραπονήθηκε στον κυβερνήτη. Ο ένοχος παρουσιάστηκε στον Τούρκο αξιωματικό και καταδικάστηκε σε 400-500 μαστιγώματα. Αφού δέχτηκε τις πρώτες μαστιγώσεις, μερικοί επενέβηκαν προς τον κυβερνήτη για να σταματήσουν. Εκείνος απάντησε ότι αν το ζητούσε ο ίδιος ο αρχιεπίσκοπος θα σταματούσε αμέσως. Ο αρχιεπίσκοπος όμως ήταν ανένδοτος. Όταν δέχτηκε περίπου 150 μαστιγώσεις ο ένοχος αναφώνησε με πόνο: «Αναθεματισμένη, σου δίνω το σώμα και την ψυχή μου». Τότε διατάχθηκε να σταματήσει το μαστίγωμα. Ο Χαράλαμπος μου εξήγησε ότι αυτό σήμαινε ότι ο ένοχος παρέδιδε την ψυχή του στον διάβολο και ζητούσε να αλλαξοπιστήσει παρά να πέθαινε από το μαστίγιο. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο αρχιεπίσκοπος έχει το δικαίωμα να ζητήσει φυλάκιση ή συνέχιση του μαστιγώματος στην αρχιεπισκοπή, αλλά δεν το έκανε γιατί φοβήθηκε την οργή του κόσμου που θα έλεγε ότι μεροληπούσε γιατί ο κατήγορος, σ' αυτή ειδικά την περίπτωση, ήταν ο αδελφός του.

Ο Χαράλαμπος, ο φίλος του Pease, ήταν ο Χαράλαμπος Πηλαβάκης, επίτροπος των σχολείων και του νοσοκομείου των λεπρών.²³

Ο Αμερικανός μισσιονάριος αναρωτιόταν συχνά για τον χαρακτήρα των ραγιάδων. Στο ημερολόγιό του της 31ης Μαρτίου γράφει...

Διερωτώμαι πολύ συχνά. Πώς καταφέρνει ο Σουλτάνος να κρατεί την Κύπρο υπόδουλη τόσους αιώνες; Γιατί οι Κύπριοι δεν αντιστέκονται; Οι Τούρκοι δεν υπερβαίνουν το ένα τέταρτο του πληθυσμού και δεν ήταν ποτέ περισσότεροι. Ο Σουλτάνος δεν έχει στρατό εδώ, μόνο λίγους φρουρούς στη Λάρνακα και σε μερικά χωριά όπως τη Δένια. Δεν πρόσεξα ποτέ δυνατότητες από μέρους των αρχών για αντίκρουση εξεγέρσεων.

1. Ο κόσμος έχει ήδη συνηθίσει μ' αυτή την κυβέρνηση. Όλοι οι λαοί προτιμούν να παραμένουν ήσυχoi ακόμα και με άσχημη κυβέρνηση παρά να επαναστατούν, φτάνει να είναι υποφερτή η μοίρα τους.
2. Όσο άξια περιφρόνησης κι' αν είναι η σημερινή κυβέρνηση, το μυαλό του λαού παραμένει ο τρόμος της παλιάς της φήμης.
3. Τους αφήνουν ήσυχους φτάνει να πληρώνουν τους φόρους που είναι πραγματικά βαριοί.
4. Είναι βασικά γεωργική κοινωνία, και δύσκολα μετακινούνται έστω και σε καταστάσεις λοιμού. Η ειρήνη είναι αναγκαία για την καλλιέργεια της γης.
5. Είναι δειλοί άνθρωποι.
6. Δεν είναι ούτε ενδιαφέροντες ούτε μορφωμένοι. Όχι πως δεν θα μπορούσαν να μεγαλουργήσουν αν η κατάσταση ήταν διαφορετική, αλλά έχουν συνηθίσει στην ίδια μονότονη ρουτίνα για αιώνες.
7. Δεν έχουν την ευκαιρία να συγκρίνουν τη δική τους κατάσταση με αυτή των αδελφών τους στην Ελλάδα. Πολύ λίγοι πάνε και ξαναεπιστρέφουν και ο απλός λαός δεν ξέρει να διαβάσει, έτσι δεν είναι ενημερωμένοι.
8. Δεν συμφέρει στους ιθύνοντες της κοινωνίας τους να προωθήσουν αλλαγές. Οι λαοί δεν επαναστατούν χωρίς αρχηγούς. Οι Κύπριοι δεν έχουν ηγέτες. Αντίθετα, εκείνοι που έπρεπε να είναι οι προστάτες τους τους καταπιέζουν. Και βέβαια η κυβέρνηση καλοκρατεί αυτούς τους ιθύνοντες, παραφουσκώνει τον εγωισμό τους για να τους έχει με το μέρος της παρόλο που παραπονιούνται κιόλας εναντίον της.
9. Οι ιθύνοντες και οι προύχοντες δεν εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον. Είτε δεν τους ενδιαφέρει η ευημερία του υπόλοιπου κόσμου, είτε νοιάζονται και προωθούν μόνο τα δικά τους ενδιαφέροντα, διαιρεμένοι σε κόμματα.
10. Ο Σουλτάνος δεν ανακατεύεται στα εσωτερικά θέματα των ραγιάδων. Δεν χρησιμοποιεί την εξουσία του στον τομέα αυτό. Αναλαμβάνει μόνο να διευθετήσει διαφορές όταν του ζητηθεί και το θέμα παρουσιαστεί με τον κατάλληλο τρόπο. Έτσι αποφεύγεται ακόμα μια πηγή διαπληκτισμών.

Γι' αυτούς τους λόγους δεν προβλέπω ότι οι Κύπριοι θα επαναστατήσουν ποτέ ενάντια στον Σουλτάνο, παρόλο που οι Φέλλαχοι της Συρίας και οι διάφορες φυλές στα βουνά πάντα έδειχναν την απαρésκειά τους προς τον Ιμπραχίμ Πασά και τελευταίως επαναστάτησαν.

Πολλές φορές ο Pease προσπάθησε να δικαιολογήσει τον απλοϊκό λαό της Κύπρου και πάντα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι όλα ωφείλοντο στην έλλειψη παιδείας. Έτσι ο ρόλος του γινόταν ακόμα πιο σημαντικός, τα καθήκοντά του πιο επείγοντα, η αποστολή του έπρεπε να πετύχει. Με μεγάλη πίκρα σημείωσε όμως ότι οι Κύπριοι δεν ήταν και πολύ τίμιοι. Έκλεβαν συνεχώς τα βιβλία του. Ίσως να μην κατάλαβε ποτέ πόσο πολύτιμα ήταν τα βιβλία του για ένα λαό που μόλις ξυπνούσε από ένα βαθύ ύπνο 250 χρόνων δουλείας. Ούτε μπόρεσε ποτέ να κατανοήσει το μέγεθος της φτώχειας γύρω του. Η εκπαίδευση και τα σχολεία δεν γέμιζαν το άδειο στομάχι σήμερα, ούτε και αύριο. Ο λοιμός, οι επιδημίες και η ανομβρία οδηγούσαν τον κόσμο όχι μόνο στην κλοπή αλλά...

Κάπου 50 άτομα έφυγαν για την Αττάλεια σήμερα. Πληρώνουν περίπου 40 γρόσια ο καθένας και είναι αναγκασμένοι να πωλούν διάφορα από τα πράγματά τους για να επιβιώσουν στο ταξίδι. Ένας φτωχός άνδρας ήρθε σήμερα από το Πέρα Χωριό για να δώσει το κοριτσάκι του. Ο κ. Θεμιστοκλής είπε στον κ. Ladd για κάποιον άλλο που αποζητούσε να πουλήσει δύο από τα παιδιά του στο σκλαβοπάζαρο. Είπε ότι σύντομα θα γινόντουσαν όλοι σκλάβοι όπως τους φτωχούς μαύρους. Οι ελπίδες τους εξανεμίζονται γιατί οι προοπτικές για το σιτάρι και το κριθάρι φέτος είναι μηδαμινές.

Τον **Ιούνιο 1838**, αποφασίστηκε ότι η αποστολή θα πήγαινε στην Αμμόχωστο και στην ενδοχώρα. Το ταξίδι δεν ήταν για δουλειά αλλά για να γνωρίσουν και τα υπόλοιπα μέλη των οικογενειών τους το νησί. Οι κυρίες εξέφρασαν την επιθυμία να δουν τις αρχαιότητες και η αλλαγή θα έκανε καλό στα παιδιά. Όλα τα μέλη των οικογενειών Ladd και Pease, ο κ. Thompson, και όλοι οι υπηρέτες ξεκίνησαν στις 6 Ιουνίου και στις 12 ήταν ήδη στη Λευκωσία. Μετά από την καθιερωμένη επίσκεψη στον αρχιεπίσκοπο, η ομάδα πήγε στον κυβερνήτη και οι κυρίες οδηγήθηκαν στο χαρέμι. Ο Pease έδωσε στον Πασά βιβλία στην Αραβική γλώσσα, τα οποία αυτός πήρε χωρίς καν να ευχαριστήσει αλλά φίλεψε τα παιδιά με πορτοκάλια. Τους επετράπη να επισκεφτούν την Τουρκική βιβλιοθήκη, πίσω από την Αγία Σοφία, όπου γνώρισαν τον υπεύθυνο Καγιαμπ Μπέη. Ο επόμενος σταθμός ήταν η Αγία Σοφία. Οι εσωτερικοί τοίχοι ασπρίζονταν. Αυτό ήταν με τη χορηγία του κυβερνήτη που το έκανε για τη σωτηρία της ψυχής του. Κατά τη διάρκεια των εργασιών, οι εργάτες ανακάλυψαν ένα γλυπτό της Παναγίας κρυμμένο σε ένα κούφωμα και σκεπασμένο με γύψο.

Το βράδυ ο αρχιεπίσκοπος τους προσκάλεσε να παραστούν στη λειτουργία στον καθεδρικό ναό του Άη Γιάννη. Περιτριγυρισμένος από τα αυστηρά πρόσωπα των αγίων και των αγγέλων μέσα από τις τοιχογραφίες και στο φως των κεριών, με τα θυμιάτα να σκορπούν τις μυρωδιές του Ελληνισμού, ο Pease αναστέναξε με ευχαρίστηση. Επιτέλους είχε γίνει αποδεκτός από τους Κύπριους. Τα μάτια του βούρκωσαν και το στήθος του γέμισε με περηφάνια και ευγνωμοσύνη.

Αυτή ήταν και η τελευταία του επίσκεψη στη Λευκωσία. Η ομάδα πήρε το δρόμο του γυρισμού για τη Λάρνακα αφού ταξίδεψε 105 μίλια με τις άμαξες διασχίζοντας την πεδιάδα της Μεσαορίας και απουσιάζοντας από τα σπίτια τους για 10 μέρες. Ο Pease ήταν ευχαριστημένος. Σ' αυτό το ταξίδι, τού είχε επιτραπεί να εξηγήσει τις Γραφές, είχε διανεμίει 50 Βίβλους και πολλά άλλα βιβλία στα σχολεία και σε διάφορα άτομα. Ένοιωθε ευγνωμοσύνη που ο αρχιεπίσκοπος έδειξε την εκτίμησή του επιτρέπο-

ντάς τους να παραστούν στη λειτουργία στην παρουσία όλων των κληρικών της αρχιεπισκοπής. Γενικά θεώρησε ότι είχε επιτύχει πολύ περισσότερα από κάθε άλλη φορά. Ήταν τώρα έτοιμος να ριχτεί στη δουλειά στη Λάρνακα.

8 Αυγούστου 1839. *Σήμερα έχω λίγο πυρετό και προσπαθώ να τον καταπολεμήσω με διαίτα...*

Αυτά τα λίγα λόγια ήταν η τελευταία καταχώριση στο ημερολόγιο του πάστορα. Ο Pease πέθανε στις 28 Αυγούστου πιθανότατα από τυφοειδή πυρετό. Τάφηκε στη Λάρνακα, στο ειδικό κοιμητήριο στον περίβολο του Αγίου Λαζάρου, όπου έθαβαν τους ξένους. Η χήρα του Lucinda και τα δύο του κορίτσια έμειναν στην Κύπρο ακόμη ένα χρόνο. Ο κ. Thompson έφυγε το 1841. Ο Daniel και Charlotte Ladd μεταφέρθηκαν στην αποστολή της Αρμενίας το 1842. Η Κυπριακή ιεραποστολή έκλεισε. Το χώμα της Κύπρου ακόμα σκεπάζει τον Lorenzo Warriner Pease και τα δύο δίδυμα παιδιά του, τον Lorenzo Jr. και την Lucinda. Σε μια άκρη του περιβόλου του Αγίου Λαζάρου υπάρχει ακόμα ο τάφος του Αμερικανικού πρώτου μισσιονάριου στο νησί με την ακόλουθη επιγραφή:

«Στη σεπτή μνήμη του ιερέα, πολίτου των Ηνωμένων πολιτειών της Αμερικής και Πρώτου Ιεραπόστολου της Αμερικανικής Εταιρείας Επιτρόπων Ιεραποστολών στο Εξωτερικό, ο οποίος πέθανε στι 28 Αυγούστου 1839, ηλικίας 30 ετών, 3 μηνών και 8 ημερών. Οι δίκαιοι θα παραμείνουν στην μνήμη μας αιώνια.

Και ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης μοι, γράψον, μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Ναὶ λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. Τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. (Ἀποκάλυψις ΙΔ. ΙΓ.)»

Δρ. ΡΙΤΑ Κ. ΣΕΒΕΡΗ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Η μετάφραση των αποσπασμάτων από τα ημερολόγια του ιεραπόστολου είναι της συγγραφέως.

1. William Ernest Hocking: *Re-thinking Missions: A Layman's Inquiry after One Hundred Years*, published by the Commission of Appraisal, New York 1932, p.8.
2. Rufus Anderson: *History of the Missions of the American Board of Commissioners for Foreign Missions to the Oriental Churches*, Congregational Publishing Society, Boston 1872, pp. 94-95.
3. David H. Finnie: *Pioneers East*, Harvard Middle Eastern Studies 13, 1966, p. 123.
4. Sir George Hill: *A History of Cyprus*, Cambridge University Press, Cambridge 1972, σ. 31-34.
5. Λοΐζου Φιλίππου: *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω*, Λευκωσία 1930, σ. 86.
6. Ανδρέου Στυλιανού: *«Αι Περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκν-Πλάκα-Αλποβ»*. Κυπριακά Σπουδαί, Λευκωσία 1957, τ. ΚΑ, σ. 42.
7. Ίδε 4, σ. 86-87.
8. Ίδε 4, σ. 92-97.
9. Ι. Κ. Περισιάνη: *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων*, Τύπος Θεσσαλονίκης, Λευκωσία 1930, σ. 42.
10. Ίδε 9, σ. 50-61.
11. A. Oliver-Diana Buitron: *Lorenzo Warriner Pease American Missionary in Cyprus 1834-1839*, RADA, Λευκωσία 1988, σ. 287-291.
12. Louis Salvator: *Levkosia, The Capital of Cyprus*, Trigraph-London, 1983, σ. 13.
13. Λοΐζου Φιλίππου: *Η εκκλησία της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Κυπρολογική Βιβλιοθήκη, Λευκωσία 1975, σ. 211-220.
14. Ίδε 13, σ. 241.

15. George Jeffery: *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, Zeno Publishers, London, 1983, σ. 89.
16. Τδε 4, σ. 169-175.
17. Τδε 9, σ. 53.
18. Όλες οι πληροφορίες για τα Τουρκικά τεμένη προέρχονται από το βιβλίο: George Jeffery: *The Mosques of Nicosia*, Printed by the Cyprus Government Printing Office, Nicosia 1935.
19. Εφημερίδα Ελευθερία: 5, 9, 12 και 16 Ιουλίου, 1930.
20. The Home Friend: Published by the Society for Promoting Christian Knowledge, no. VI, 1853.
21. Θεόδωρος Παπαδόπουλος: *Social and Historical data on Population*. Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 1965, σ. 62.
Η πληρέστερη καταγραφή πληθυσμού, 1841, αναφέρει 8.000 Τούρκους, 3.700 Έλληνες και 300 Μαρωνίτες.
22. Κώστας Κύρης: Ανδρέας, Νικόλαος, Χριστόδουλος και Μάρκος Σολομονίδαι, Κυπριακά Σπουδαί, Λευκωσία, 1969, σ. 127-148.
23. Τδε 9, σ. 53.

Scala 175

^{beginning of 5^s}
 with support schools, which we could not inspect
^{diagnose, do.}
 Sept. 3rd Sabbath. I preached to day on the character of
 John the Baptist. I heard Mr Menistacks read an exposition
 of a passage in Matt. from Neatoky, together with a sermon
 on it by the same author. There were present the Sch.
 & other ecclesiastics the scholars from the S^d & the Salou-
 midis' School & parents as well as other persons. The
 exercise continued about an hour. The style is too ele-
 vated for children & the common people, tho' it will
 do very well for those who understand the ancient Gr. as
 it is too clafical.
 4th. To day Mr Pierides came & said that he wished
 to borrow his copy with us. That he wd send the remain-
 der of the books which he has to us. I infer that he
 is afraid of trouble, & that there is something brewing.
 Like says he heard that a letter had been rec^d from
 the Patriarch some months ago, requiring the books
 to be collected & burnt & that no one receive any more
 from us, not even of the S^d. He has heard nothing
 lately, I says that all is quiet among the heath-
 ens leaves a foaming ship, & Pierides I think
 is heading out of the way of danger of some kind.

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ή Η ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Το βιβλίο ως μέσον μετάδοσης της γνώσης και του στοχασμού και ο Πολιτισμός γενικότερα βρίσκονταν, μέχρι πριν λίγα χρόνια, στα αζήτητα των ενδιαφερόντων. Μόνον Δον Κιχώτες ασχολούνταν μ' αυτά τα πράγματα αναλίσκοντας και την αντοχή τους και το πενιχρό τους εισόδημα. Το κράτος μόνιμα απουσίαζε απ' αυτή την διαδικασία. Δεν το ενδιέφερε άλλωστε. Οι «λαπάδες» ποιητές κι οι «ονειροπαρμένοι» συγγραφείς, μάλλον ενοχλούσαν παρά συνέβαλλαν, κατά την επικρατούσα τότε αντίληψη, στην οικοδόμηση του πολιτισμού. Βέβαια μερίδιο ευθύνης έφεραν κι αυτοί οι ίδιοι που απάρεσκα απομονωμένοι στην πνευματική τους απάθεια, οι περισσότεροι, έμεναν αμέτοχοι των πνευματικών διαδικασιών και των κοινωνικών αναζητήσεων, τα οποία από μόνα τους αποτελούν την γενεσιουργό αφετηρία της δημιουργίας. Αλλά αυτό είναι μια άλλη μεγάλη ιστορία.

Οι συγγραφείς του παρελθόντος πάσχιζαν μονάχοι τους να γνωστοποιήσουν το πνευματικό τους προϊόν. Τύπωναν, «ιδίους αναλώμασιν», τον πνευματικό τους μόχθο και τον μοίραζαν στους φίλους και τους γνωστούς. Τα ποιήματα του Σεφέρη δεν ξεπερνούσαν τα τριακόσια αντίτυπα, το ίδιο και του Ελύτη αλλά και του Σαμαράκη που τα περιέφερε ένα-ένα στα βιβλιοπωλεία, μήπως και φιλοτιμηθεί κάποιος και τα κρατήσει. Κι ο Καβάφης ποτέ δεν τύπωσε σε βιβλίο ποιητική συλλογή, παρά μόνον έστειλε τα περίφημα εκείνα μονόφυλλά του στους γνωστούς του για να τα διαβάσουν. Κάποιοι από τους παλιούς εκδοτικούς οίκους είχαν την ευαισθησία να εκδίδουν μερικά από τα έργα αυτά. Και μόνον όταν πήραμε τα Νόμπελ και τις άλλες διεθνείς διακρίσεις, αναπτερώθηκε το εκδοτικό ενδιαφέρον, που προοιωνίζε κέρδη. Κι' αυτό, για ν' αναφερθούμε στους πλέον επώνυμους, γιατί για τους υπόλοιπους δεν υπήρχε έλεος από πουθενά, παρά μόνον από το φτωχικό δημοσιούπαλληλικό τους βαλάντιο.

Η κρίση και η γνωστοποίηση της κυκλοφορίας του βιβλίου ήταν στα χέρια σοβαρών και υπεύθυνων συνεργατών των εφημερίδων και των ελάχιστων λογοτεχνικών περιοδικών. Άτομα με γνώση της συγγραφικής δημιουργίας, με ανεπτυγμένο γνωστικό επίπεδο και μορφωτική υποδομή, που υπηρετούσαν μονάχα το πνεύμα και τους δημιουργούς του και όχι άλλες διαπλοκές, αναλάμβαναν το φορτίο της υπεύθυνης ενημέρωσης του κοινού. Ονόματα σαν τον Μπάμπη Κλάρα, Γιώργο Φτέρη, Βάσο Βαρίκα, Ανδρέα Καραντώνη, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, Άλκη Θρούλο, Γιάννη Χατζίνη κι από τους νεότερους τον Μιχ. Μερακλή, τον Κώστα Σταματίου, τον Δημ. Σταμέλο κ.ά., βάραιναν στην κρίση τους και λαμβάνονταν σοβαρά υπόψη στην εποικοδομητική συζήτηση επί θεμάτων λογοτεχνίας.

Πριν από μερικά χρόνια, οι επιτήδευτοι προς τούτο, ανακάλυψαν την εμπορευματική αξία του πολιτισμού και συνακόλουθα και του βιβλίου. Πεδίον δράσης λαμπρόν για όσους αντιμετωπίζουν την πνευματική δημιουργία ως προϊόν των σούπερ-μάρκετς. Οι εκδοτικοί οίκοι πλήθυναν και οι τίτλοι των βιβλίων ξεπερνούν σε αριθμό και τις πλέον ευφάνταστες προσδοκίες. Και αντί αυτά όλα να οδηγούν στην πνευματική ανάκαμψη, με την εμπορευματική αντίληψη που τα διέπει, καταντούν εργαλεία πλουτισμού των εκδοτών και των παρεπόμενων διακινητών τους, χωρίς, στις πολλές περιπτώσεις να προσφέρουν ουσιαστική πνευματική τροφή. Συγγραφείς, βοηθούσης και

της Τηλεόρασης, «αναδεικνύονται» μέσα σε μια μέρα κι εξαφανίζονται στη συνέχεια. Ο εκδότης ποντάρει στις προσδοκώμενες πωλήσεις συγγραφικών σκουπιδιών, άτεχνων επίδοξων συγγραφέων, που η κυκλοφορία τους εκτινάσσεται στα ύψη. Πενήντα κι εκατό χιλιάδες αντίτυπα για βιβλία που ξεχνιούνται την επομένη.

Το πλασάρισμα στην αγορά γίνεται με τις σύγχρονες μεθόδους μάρκετινγκ. Τα ένθετα των εφημερίδων και οι σελίδες των περιοδικών, καταλαμβάνονται από πληρωμένες διαφημιστικές καταχωρήσεις βιβλίων, που τα περισσότερα δεν ενδιαφέρουν κανέναν. Κι αν αναφερθούμε και σε κείνες τις «περισπούδαστες» και «εμβριθείς» αναλύσεις της μιας σελίδας, τότε θα αντιληφθούμε το μέγεθος της πλήρους εμπορευματοποίησης της συγγραφής, την ίδια ώρα που παραμένουν στο περιθώριο αριστουργήματα της εγχώριας και ξένης λογοτεχνίας, ακριβώς γιατί δεν διαθέτουν την οικονομική πρόσβαση στη διαφημιστική καταχώρηση αλλά και στο παράλληλο διαπλεκόμενο συμφέρον.

Βιβλία επιστημονικού μόχθου που προάγουν την ανθρώπινη σκέψη και τον πολιτισμό, εκδόσεις σοβαρών φορέων που ενισχύουν την επιστημονική έρευνα και καταγράφουν τα πανανθρώπινα επιτεύγματα, παραμένουν στο περιθώριο της προβολής. Δυο-τρεις αράδες, μόνο και μόνο για να βγαίνουμε από την υποχρέωση, αφού η καταχώρησή τους δεν συνοδεύεται και από την αντίστοιχη επιταγή. Αντί γι' αυτά, εκατοντάδες τίτλοι ξένων μεταφράσεων προβάλλονται καθημερινά στον τύπο, για θέματα που δεν ενδιαφέρουν κανέναν και από συγγραφείς πρωτόλειους και άγνωστους παγκοσμίως. Και φυσικά θ' αναρωτηθεί κανείς για ποιον λόγο; Ο λόγος είναι απλός. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχορηγεί γενναιόδωρα τις μεταφράσεις έργων από χώρα σε χώρα. Και φυσικά το κέρδος των εκδοτών είναι μεγάλο. Και φυσικά επειδή τα συγγραφικά δικαιώματα των καθιερωμένων ξένων συγγραφέων είναι μεγάλα και δεν τους συμφέρει, μαζεύουν όλα τα λογοτεχνικά σκουπίδια από την ευρωπαϊκή βιβλιαγορά και τα πλασάρουν στον Έλληνα αναγνώστη.

Κοντά σ' όλα αυτά είναι κι εκείνες οι παρουσιάσεις βιβλίων που γίνονται κατά κόρον στην Αθήνα. Ο εκδότης παρουσιάζει ξεχωριστά τον κάθε συγγραφέα, με υμνολογίες από τους φίλους και τους σιτιζόμενους από τον εκδότη, με αποτέλεσμα να προκαταλαμβάνεται η κρίση του αναγνώστη. Οι κανόνες του σύγχρονου μάρκετινγκ στην αποθέωσή τους. Και αν κάποιος φλεγόμενος για την έκδοση του βιβλίου του, πλησιάζει κάποιον εκδότη, αυτός τον βασανίζει με υποσχέσεις κάνα δύο χρόνια, μέχρις ότου δώσει την συγκατάθεσή του, φυσικά συμβαλλοντας στην έκδοση και ο ίδιος ο συγγραφέας μ' έναν αξιοσήμαντο ποσό. Μόλις κυκλοφορήσει το βιβλίο, παίρνει ο συγγραφέας δέκα πέντε αντίτυπα για τον κόπο του και αγοράζει κι άλλα διακόσια για να τα προσφέρει στους φίλους του. Για συγγραφικά δικαιώματα, μην γίνεται λόγος. Όταν πουληθούν πάνω από χίλια, θα λάβει, αν ποτέ το λάβει, το συμφωνηθέν χαμηλότατο ποσοστό. Κι όταν παρ' ελπίδα δικαιωθεί με κάποιο κρατικό βραβείο, το αντίστοιχο ποσό το εισπράττει ο εκδότης και όχι ο συγγραφέας που μόχθησε για το έργο του.

Κι αν κάποιος συγγραφέας θελήσει να εκδώσει μόνος του το βιβλίο, τότε συναντάει την ακατανόητη εχθρότητα του κράτους. Η φορολογία του χαρτιού, που κάποτε δεν ίσχυε, το μεγάλο ποσοστό του Φ.Π.Α. και η επιμονή των Ελληνικών Ταχυδρομείων να καταργήσουν την έκπτωση των ταχυδρομικών τελών για τη διακίνησή του, καθιστούν το εγχείρημα απαγορευτικό.

Η περιπέτεια του βιβλίου και η δοκιμασία των συγγραφέων είναι μεγάλη, μέσα στις σύγχρονες διαμορφωμένες συνθήκες. Ο πολιτισμός κάθε τόπου αναπτύχθηκε και χάρη σ' αυτούς τους ιδεολόγους πνευματικούς δημιουργούς, που παρ' όλα αυτά πασχίζουν να διατηρούν άγρυπνη την πνευματική συνείδηση. Η πνευματική εμπορευματοποίηση, νομίζω, πως δεν είναι ό,τι το καλύτερο εφεύρε ο άπληστος νους του ανθρώπου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΥΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

«ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ»*

Στη σημερινή μου ομιλία θα ήθελα, πρώτα, να εξετάσουμε μαζί τη θέση που κατέχει η κυπριακή λογοτεχνία στον πνευματικό φιλελληνικό κόσμο της Ρουμανίας, σε ποιο βαθμό είναι ικανοποιητική αυτή η θέση και ποια είναι η θέση που θα έπρεπε να κατέχει αυτό το ξεχωριστό, τόσο πλούσιο κεφάλαιο των Ελληνικών Γραμμάτων. Ένα κεφάλαιο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, που, παρὰ τις πληγές και τις αδικίες της ιστορίας του τόπου όπου άνθιζε, δεν έχασε ποτέ τη ζωντάνια, τη δύναμη της δημιουργικότητας, τη δική του σφραγίδα χάρις στην οποία μπορεί κανείς να αναγνωρίσει αμέσως ένα λογοτεχνικό κείμενο που έχει ως τόπο γεννήσεως την Κύπρο.

Η παράδοση των ελληνικών μεταφράσεων στα ρουμανικά, που ξεκινάει από τον 17ο αιώνα (το πρώτο ελληνικό έργο μεταφρασμένο είναι η *Δεσπόζουσα Λογική*), μέχρι σήμερα, όταν κυκλοφορούν 10 με 12 τίτλοι το χρόνο (το 2001 υπήρξε έτος ρεκόρ χωρίς προηγούμενο - κυκλοφόρησαν 13 βιβλία!) μπορεί να αποτελέσει θέμα βιβλίου και ίσως αυτό θα έπρεπε να γίνει μία μέρα. Αν θα περιοριστούμε όμως μόνον στο βιβλίο, ο αριθμός μεταφράσεων από τα νεοελληνικά, από το 1837, όταν εκδόθηκε το πρώτο βιβλίο με μετάφραση ενός ελληνικού έργου (πρόκειται για το *Χρονικό* του Σταυρινού αφιερωμένο στο Μιχάλη Βοεβόδα), μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα ξεπερνάει 350 τίτλους και η καταγραφή αυτή δεν είναι ακόμα πλήρης.

Ποια κυπριακά βιβλία θα βρούμε σ' αυτό τον προσωρινό κατάλογο; Μέχρι το 1989, κυκλοφόρησαν, συνολικά, 6 αυτοτελείς εκδόσεις Κυπρίων συγγραφέων. Συγκεκριμένα, πρόκειται για δύο τόμους με ποιήματα του Θεόδωρου Πιερίδη - πράγμα φυσικό, αν έχουμε υπ' όψη ότι ο συγγραφέας της *Κυπριακής Συμφωνίας* έζησε μία ολόκληρη δεκαετία στη ρουμανική πρωτεύουσα, στην οποία αφιερώνει συγκινητικούς στίχους - και για δύο συλλογές του Νίκου Κρανιδιώτη - πράγμα παρομοίως φυσικό, αν δεν ξεχάσουμε ότι ο ιδρυτής και διευθυντής των «Κυπριακών Γραμμάτων» υπήρξε ο πρώτος πρέσβης της ανεξάρτητης Κύπρου στη Ρουμανία. Η πεζογραφία αντιπροσωπεύεται από άλλους δύο τόμους - το πρώτο μέρος της τετραλογίας των *Καιρών* του Γιώργου Φιλίππου - Πιερίδη (η μετάφραση του οποίου, κατά την ομολογία της μεταφράστριάς, κ. Ανθίτσας Αυγουστοπούλου, έγινε με υποβολή του Θεόδωρου Πιερίδη, που έφερε αντίτυπο των *Καιρών* στη Ρουμανία) και μία επιλογή από το πεζογραφικό έργο

* Ανακοίνωση που έγινε στο Β' Συμπόσιο Μεταφραστών Κυπριακής Λογοτεχνίας, Λευκωσία 15-17 Νοεμβρίου 2001.

του Αχιλλέα Αιμιλιανίδη. Και η μετάφραση αυτή οφείλεται στην ειδική σχέση που ο συγγραφέας της *Παλιάς Κύπρου* είχε με την Ρουμανία. Αντιπροπευτικά δείγματα της Κυπριακής ποίησης και πεζογραφίας θα βρούμε όμως στις ανθολογίες ελληνικής ποίησης και διηγήματος που κυκλοφόρησαν σ' αυτό το διάστημα στη Ρουμανία.

Έξι κυπριακές εκδόσεις από 350 τίτλους με ελληνικές μεταφράσεις σημαίνουν μία σταλαγματιά στην ελληνική θάλασσα. Παρά τις πολλές μεταφράσεις κυπριακής λογοτεχνίας που γίνονται και δημοσιεύονται σταθερά στον ρουμανικό τύπο, η κυπριακή λογοτεχνία μένει ακόμα μία άγνωστη συντεταγμένη για τον Ρουμάνο αναγνώστη του τέλους της τελευταίας δεκαετίας του 20ού αιώνα.

Όπως γνωρίζετε, ο Δεκέμβρης 1989 άνοιξε καινούργια σελίδα στην ταλαιπωρημένη ιστορία της Ρουμανίας. Πρόκειται για ορόσημο σε όλους τους τομείς και φυσικά και στον τομέα του πολιτισμού σημειώνονται ριζικές αλλαγές. Αλλαγές από τις πιο θεαματικές γίνονται στον εκδοτικό τομέα, το τοπίο του οποίου είναι σχεδόν αδύνατο να το αναγνωρίσει κανείς. Είναι ίσως ο μοναδικός τομέας της ρουμανικής οικονομίας που είναι αναγκασμένος να αντιμετωπίσει μόνος του όλες τις αντιξοότητες της μεταβατικής περιόδου, όπως ονομάζεται στη Ρουμανία η τελευταία δεκαετία.

Έγιναν άραγε αλλαγές και στην εξέλιξη του θέματος που αποτελεί τον κύριο λόγο της σημερινής μας συνάντησης; Στην πρώτη ματιά, οι φίλοι της κυπριακής λογοτεχνίας θα διαπιστώσουν με ευχάριστη έκπληξη ότι η θετική απάντηση στην ερώτηση αυτή βασίζεται σε πραγματικότητες τις οποίες πριν από λίγα χρόνια ούτε θα μπορούσαν να τις φανταστούν. Το πρώτο σημείο στον χάρτη των αλλαγών που έγιναν τα τελευταία 11 χρόνια είναι η Ανθολογία *Surâsul Afroditei (Το χαμογελο της Αφροδίτης)* που κυκλοφορεί στο Ιάσιο το φθινόπωρο του 1995. Η κυκλοφορία της πρώτης ανθολογίας κυπριακής ποίησης (στην οποία ανθολογούνται 16 σημερινοί ποιητές) ανοίγει, θα λέγαμε, τον δρόμο για μία πιο έντονη παρουσία των Κυπριακών Γραμμάτων σε ρουμανικό χώρο. Σε δύο χρόνια, το 1997, θα έχουμε στο Βουκουρέστι ανθολογία κυπριακού διηγήματος (*Suflet cypriot/Cυπριακή Ψυχή*, με 25 διηγηματογράφους) στον Εκδοτικό Οίκο «Ομόνοια» στο Βουκουρέστι. Εκδοτικός οίκος που, ανάμεσα στους περίπου 3.000 ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους της Ρουμανίας, πεισματώνει να βγάλει αποκλειστικά βιβλία με μεταφράσεις από την νεοελληνική λογοτεχνία. Εκδοτικός οίκος που στα 10 χρόνια λειτουργίας του, έβγαλε 23 τίτλους ανάμεσα τους οποίους βρίσκονται, φυσικά, και κυπριακές εκδόσεις.

Ως μελετήτρια, για τα τελευταία 25 χρόνια, της νεοελληνικής λογοτεχνίας, δεν ήταν δυνατό να παραγνωρίσω τα Κυπριακά Γράμματα, αν και την πλήρη σημασία τους την κατάλαβα μόνον όταν προχώρησα στην προετοιμασία του έργου που ελπίζω ότι είναι γνωστό σε μερικούς από σας - *Το Πανόραμα της Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Το έργο, για όσους δεν το γνωρίζουν, είναι μικρό εγκυκλοπαιδικό λεξικό, που, μέσα από τα 200 λήμματα, προσπαθεί να παρουσιάσει την εξέλιξη της λογοτεχνίας που δημιουργήθηκε σε κυπριακή γη από τον 10ο αιώνα μέχρι τους συγγραφείς που γεννήθηκαν λίγο πριν από 1960. Από τα 200 λήμματα, 160 είναι αφιερωμένα σε συγγραφείς και λογίους, 23 λήμματα παρουσιάζουν τα πιο σημαντικά περιοδικά, άλλα 13 - αληθινή λυδία λίθος - προσφέρουν τη σύνθεση της εξέλιξης των λογοτεχνικών ειδών στην Κύπρο. Τα υπόλοιπα αναφέρονται σε ανώνυμα έργα, ιδρύματα, εταιρείες λογοτεχνών

κτλ. Στο ερώτημα που τίθεται – γιατί ένα Πανόραμα της Κυπριακής λογοτεχνίας; – έχω απαντήσει απαριθμώντας πολλούς λόγους. Εδώ επισημαίνω μόνο το εξής: θεωρώ το βιβλίο αυτό ένα δυνατό επιχείρημα στη συνηγορία μου για μία καλύτερη γνωριμία των Ελληνικών Γραμμάτων στο σύνολό τους. Ήθελα ένα Πανόραμα που να καθρεφτίσει όλα τα πλούτη του κυπριακού τμήματος της νεοελληνικής λογοτεχνίας, η γενική συμβολή του οποίου στην εξέλιξη των Ελληνικών Γραμμάτων δεν χρειάζεται πια καμία απόδειξη. Ήθελα ένα πανόραμα που να προσφέρει στους Ρουμάνους ειδικούς μία πηγή ενημέρωσης για την πνευματική πορεία ενός τόπου με τον κόσμο του οποίου μας ενώνουν πολλές συγγένειες. Το χρονολόγιο της κυπριακής ιστορίας και λογοτεχνίας προσφέρει στις σελίδες του πολύτιμα, συχνά ανέκδοτα στοιχεία που αφορούν τις ελληνο-κυπρο-ρουμανικές ιστορικές και πνευματικές σχέσεις.

Οι πιο λαμπροί αντιπρόσωποι της Κυπριακής λογοτεχνίας παρουσιάζονται με αυτοτελή λήμματα στο μεγάλο *Πανόραμα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* που κυκλοφόρησε φέτος. Από τα 800 λήμματα του έργου, 80 είναι αφιερωμένα στους Κυπρίους συγγραφείς. Παρά τις παραλείψεις και ανακριβείες, παρά τα αναπόφευκτα λάθη των δύο «Πανοραμάτων» για τα οποία είμαι η μοναδική υπεύθυνη, παρά τις κατηγορίες και μομφές, οι περισσότερες ίσως δικαιολογημένες, τρέφω ελπίδες ότι η σημασία της χρησιμότητας των δύο Πανοραμάτων ως εργαλείων ξεπερνάει τα μειονεκτήματά τους.

Μ' αυτή την παρένθεση να επιστρέψουμε στις μεταφράσεις. Το 1999, όταν κυκλοφόρησε το *Πανόραμα της Κυπριακής Λογοτεχνίας*, εκδόθηκε και η *Σύντομη ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου* του Ανδρέα Ν. Μιτσιδίη. Αν και δεν πρόκειται για λογοτεχνική μετάφραση, η έκδοση προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για τον ρουμάνο αναγνώστη που ενδιαφέρεται για την ιστορία της Ορθοδοξίας.

Το 1999 είναι σταθμός και από άλλη άποψη. Είναι το έτος γεννήσεως δύο σειρών που ελπίζουμε, επιθυμούμε ολόψυχα, να ανοίξουν καινούργια σελίδα στην ιστορία των μεταφράσεων από τη νεοελληνική λογοτεχνία. Τώρα εγκαινιάζονται οι σειρές «Βιβλιοθήκη Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» στην «Ομόνοια» και «Βιβλιοθήκη Κυπριακής Λογοτεχνίας» στις Εκδόσεις «Μερόνια». Γιατί μια σειρά αφιερωμένη αποκλειστικά στα επιτεύγματα της Κυπριακής λογοτεχνίας; Θα σας απαντήσω, στο όνομα του εκδότη, ότι σκοπεύει να αποδείξει, με τα βιβλία που θα δημοσιεύσει, ότι η έννοια «μικρή λογοτεχνία» δεν δικαιολογείται καθόλου, προ πάντων όταν πρόκειται για πνευματικές αξίες με παγκόσμια ακτινοβολία. Οι ίδιοι λόγοι έκαναν τον εκδότη να εγκαινιάσει τη σειρά «Βιβλιοθήκη καταλανικής λογοτεχνίας». Ο Ρουμάνος αναγνώστης θα συνειδητοποιήσει έτσι ότι στις δύο αντίθετες γωνιές της Μεσογείου δημιουργούνται λογοτεχνικά κείμενα που αξίζουν να προβληθούν και να αφομοιωθούν και σε άλλους πνευματικούς χώρους. Ο διάλογος ποτέ δεν υπήρξε μονόπλευρος.

Οι πρώτες δύο εκδόσεις που κυκλοφόρησαν στα πλαίσια της σειράς «Βιβλιοθήκη Κυπριακής Λογοτεχνίας» είναι δείγματα της σύγχρονης κυπριακής πεζογραφίας. Ο πρώτος αριθμός της σειράς, που εκδόθηκε το 1999, περιλαμβάνει το μυθιστόρημα «Στυλιανού Ανάβασις» του πεζογράφου και λογοτεχνικού κριτικού Γιάννη Κατσούρη, ο δεύτερος – άλλο μυθιστόρημα, «Η αβάσταχτη φιλοπατρία του Π.Φ.Κ.» που ανήκει στον ποιητή, πεζογράφο και θεατρικό συγγραφέα Πάνο Ιωαννίδη. Δύο σύντεχνοι της ίδιας λογοτεχνικής γενιάς, με δύο από τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα τους. Το

τρίτο κυπριακό μυθιστόρημα, «Ανατολική Μεσόγειος» της Ήβης Μελεάγρου, βρίσκεται αυτή τη στιγμή στα πιεστήρια και θα κυκλοφορήσει πολύ σύντομα στις Εκδόσεις «Ομόνοια». Πρέπει να σημειώσουμε επίσης ότι όλες οι αναφερόμενες εκδόσεις έχουν προλόγους ή εισαγωγικές μελέτες από σπουδαίους κριτικούς (Κ. Μητσάκης, Γιάννης Κατσούρης, Λεφτέρης Παπαλεοντίου, Κώστας Χατζηγεωργίου), έχουν χρονολόγια, βιβλιογραφίες, που προσφέρουν τα απαραίτητα στοιχεία για τη βαθιά γνωριμία με τα λογοτεχνικά κείμενα.

Σε 11 χρόνια, λοιπόν, τυπώθηκαν 7 βιβλία (σ' αυτό το διάστημα κυκλοφόρησε και η τρίτη συλλογή του Νίκου Κρανιδιώτη) από την Κύπρο ή για την Κύπρο. Ο αριθμός δεν είναι ίσως εντυπωσιακός, αλλά αξίζει να σημειωθούν τα ενθαρρυντικά βήματα και οι προσπάθειες που έγιναν και γίνονται σταθερά για μία πιο συστηματική προβολή της κυπριακής λογοτεχνίας. 7 βιβλία από περίπου 40 βιβλία με ελληνικές μεταφράσεις αποτελούν, αναμφίβολα, ένα βήμα μπροστά εν συγκρίσει με την προηγούμενη περίοδο. Σημασία έχει ότι τα βιβλία υπάρχουν, κυκλοφορούν, μελετούνται (οι απηχήσεις που δημοσιεύονται στον λογοτεχνικό τύπο είναι από τις πιο ενθαρρυντικές) ή διαβάζονται, τα ανακαλύπτει κανείς στα ράφια των βιβλιοπωλείων ή των βιβλιοθηκών. Αν και το πιο δύσκολο πράγμα για τον Ρουμάνο αναγνώστη αυτή τη στιγμή είναι να προσανατολιζέται στον ωκεανό εκδόσεων που τυπώνονται κάθε μέρα σε όλες τις μεγάλες πόλεις της χώρας, αν και οι οικονομικές αντιξοότητες θίγουν σε σημαντικό βαθμό τη δύναμη αγοράς, αν και οι πειρασμοί εκ μέρους των μαζικών μέσων ενημέρωσης είναι αμέτρητοι, η πεποίθησή μας είναι ότι τελικά το βιβλίο και οι αξίες του θα νικήσουν. Το βιβλίο δεν θα χάσει την αμεσότητά του, ούτε εμείς την αισιοδοξία μας και την εμπιστοσύνη στη δύναμη επικοινωνίας μέσω του βιβλίου.

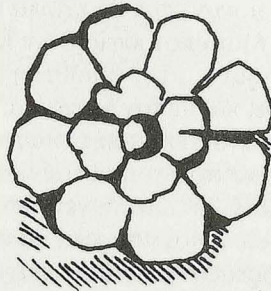
Ποιες θα ήταν οι συντεταγμένες μιας ιδανικής «Βιβλιοθήκης Κυπριακής Λογοτεχνίας». Θα αναφερθώ βέβαια στη ρουμανική έκδοσή της σειράς. Οι προτεραιότητες είναι πολλές και θα σημειώσω εδώ μόνον μερικές. Επειδή οι δύο Ανθολογίες, ποίησης και διηγήματος, εξαντλήθηκαν, θα έπρεπε να ξεκινήσουν οι προετοιμασίες καινούργιων, πιο σύνθετων, εκδόσεων (όχι επανέκδοση). Ενδιαφέρον μπορεί να προκαλέσει και μία ανθολογία κυπριακού θεάτρου, καθώς και μία ανθολογία δοκιμίων. Μεταφράσεις Κυπρίων συγγραφέων που έγιναν «κλασικοί» της νεοελληνικής λογοτεχνίας αποτελούν επίσης προτεραιότητα. Σκέφτομα εδώ ονόματα όπως εκείνα του Νίκου Νικολαΐδη (ή με το «Πέρα από το καλό ή το κακό» ή με «Τα τρία καρφιά») ή του Λουκή Ακρίτα («Αρματωμένοι»). Μία έκδοση του Βασίλη Μιχαηλίδη, του «Εμινέσκου της Κύπρου», θα μπορούσε να γίνει μόνον όταν θα έχουμε ένα Ρουμάνο ειδικό που να μελετήσει την κυπριακή διάλεκτο. Μία υποτροφία στην Κύπρο σ' ένα νέο ρουμάνο νεοελληνιστή θα ήταν ιδανική ευκαιρία για την εκμάθηση της διαλέκτου αυτής. Ο ειδικός θα μπορούσε μετά ν' απασχοληθεί και με τον Μαχαιρά, στο χρονικό του οποίου υπάρχει η πρώτη αναφορά μίας ρουμανο-κυπριακής επαφής, με τους ποιητάρηδες και με πολλά άλλα θέματα. Θα έπρεπε να προετοιμαστούν από τώρα εκδόσεις από το έργο του Τεύκρου Ανθία ή του Αιμιλιανίδη (από τη γέννηση των οποίων συμπληρώνονται το 2003 100 χρόνια). Γιορταστικοί τόμοι μπορούν να εκδοθούν το 2004, όταν ο πνευματικός κόσμος της Κύπρου γιορτάζει τον Νίκο Βραχίμη - 90 χρόνια από τη γέννησή του, την «αδελφή του στρατιώτη» Μαρία Ρουσιά - 110 χρόνια από τη γέννησή της και η σειρά των γιορτών μπορεί να συνεχιστεί. Οι δύο προσωπικότητες που κυριαρχούν

τώρα στην πολιτιστική ζωή του Νησιού, ο Κώστας Μόντης και ο Γιώργος Φιλίππου - Πιερίδης, αξίζουν με το παραπάνω μια πιο άμεση συνάντηση με τον σημερινό ρουμάνο αναγνώστη.

Ειδική επιτυχία γνωρίζουν στη Ρουμανία οι δίγλωσσες εκδόσεις - ιδιαίτερα των ποιητών. Από φέτος ο δρόμος είναι ανοιχτός και για την ελληνική ποίηση με μία συλλογή του Νάσου Βαγενά. Τέτοιες δίγλωσσες εκδόσεις μπορούν να παρουσιάσουν ενδεικτικά δείγματα από το ποιητικό έργο της Κλαίρης Αγγελίδου, της Πίτσας Γαλάζη, της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου, της Ντίνας Κατσούρη, του Ανδρέα Παστελλά, Κυριάκου Χαραλαμπίδη, Θεοκλή Κουγιάλη, Χρίστου Μαυρή για να αναφέρουμε, βέβαια, μόνον μερικά ονόματα. Η προβολή της πεζογραφίας, ιδιαίτερα της σημερινής παραγωγής, πρέπει να μένει σημαντική συντεταγμένη της μεταφραστικής δραστηριότητας. Η Ρήνα Κατσελλή, η Ειρένα Αδαμίδου - Ιωαννίδου, ο Χριστάκης Γεωργίου, ο Σοφοκλής Λαζάρου, ο Νίκος Ορφανίδης είναι μόνον μερικοί πεζογράφοι τα ονόματα των οποίων θα μπορούσαν να γίνουν οικεία και σε άλλους γεωγραφικούς μεσημβρινούς. Για την εξασφάλιση της δεκτικότητας του κόσμου της κυπριακής λογοτεχνίας, χρειάζονται, εννοείται, και μερικές βοηθητικές εκδόσεις πρώτης ανάγκης, όπως είναι η «Ιστορία της Κύπρου» ή ένας εγκυκλοπαιδικός τόμος της Κύπρου.

Το μωσαϊκό της ιδανικής «Βιβλιοθήκης Κυπριακής Λογοτεχνίας» μπορεί να εμπλουτιστεί με λαμπερά χαλίκια, αν οι ξένοι εκδότες και μεταφραστές θα βρουν στην Κύπρο την ίδια πλήρη ανταπόκριση που υπάρχει αυτή τη στιγμή. Για την πραγματοποίηση της σειράς χρειάζονται αμέτρητες, πνευματικές αλλά και υλικές προσπάθειες. Υλική αλλά και ηθική ενθάρρυνση, όχι μόνον από τους ίδιους τους συγγραφείς, από τους κρατικούς παράγοντες ή από άλλα ιδρύματα, αλλά και εκ μέρους της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Καρποφόρος διάλογος των λαών μέσω του πολιτισμού είναι θέμα συλλογικών προσπαθειών. Το σημερινό Συμπόσιο θα αποτελέσει οπωσδήποτε σημείο αναφοράς αν στα επόμενα χρόνια τα σχέδια που στρώνουμε σήμερα σε χαρτί θα υλοποιηθούν σε νέες εκδόσεις. Ιδανικό που θα γίνει πραγματικότητα μόνον υπό τον όρον του συντονισμού των προσπαθειών όλων μας.

ΕΛΕΝΑ ΛΑΖΑΡ
Μεταφράστρια και εκδότρια
Ρουμανία

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ» ΣΤΗΝ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

12 Οκτωβρίου 2001

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση τὸ περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος» χαιρετίζει τὴν τιμητικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸν Νίκο Παναγιώτου, ποῦ ὀργανώνει Ἐπιτροπὴ Πρωτοβουλίας μετὰ τὴ συνεργασία Πνευματικῶν Σωματείων τῆς Κύπρου.

Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἐπαξίως τιμᾶται ἕνας σημαντικὸς καὶ πολυμερὴς ἄνθρωπος τῶν ἑλληνικῶν κυπριακῶν Γραμμάτων, ὁ ὁποῖος ἀγωνίσθηκε συστηματικὰ καὶ μετὰ συνέπεια καὶ διακρίθηκε «ἐπὶ πλεῖστα εἶδη» τοῦ πνευματικοῦ στίβου ὡς ἐκπαιδευτικὸς, συγγραφέας, κριτικὸς, συνεργάτης λογοτεχνικῶν καὶ επιστημονικῶν περιοδικῶν καὶ μέσων ἐνημέρωσης, πολιτιστικὸς παράγων καὶ βιβλιογράφος.

Γιὰ πολλὰ χρόνια συνεργάτης τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου», διαδραματίζει σήμερα βασικὸ ρόλο στὴν προσπάθεια συνέχισης τῆς ἐκδόσης τοῦ περιοδικοῦ – μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἰδρυτῆ του ἀείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη – ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδόσεώς του. Δικαιολογημένῃ εἶναι, συνεπῶς, καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἡ ιδιαίτερη χαρὰ τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» γιὰ τὴν ἀποδιδόμενη σήμερα τιμὴ στὸν Νίκο Παναγιώτου.

Δίκαιος ἔπαινος ἀξίζει στὴν Ἐπιτροπὴ Πρωτοβουλίας γιὰ τὴν παρούσα ἐκδήλωση καὶ στὰ συνεργαζόμενα Πνευματικὰ Σωματεῖα.

Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» εὐχεται στὸν Νίκο Παναγιώτου μακροχρόνη καὶ ἀπρόσκοπτη τὴ συνέχιση τῆς πνευματικῆς του δημιουργίας καὶ προσφοράς, ἡ ὁποία ἔχει ἤδη ποικιλοτρόπως καταξιωθεί.

Η «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΣΤ. ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ

Τὴν Τετάρτη 17 Οκτωβρίου πραγματοποιήθηκε στο «Σπίτι τῆς Κύπρου» στὴν Αθήνα ἐκδήλωση πρὸς τιμὴ του κ. Χρυσάνθου Κυπριανοῦ. Τὸν τιμῶμενο παρουσίασε ἡ Μορφωτικὴ Ἀκόλουθος τῆς Πρεσβείας μας στὴν Αθήνα κυρία Νάσα Παταπίου. Ομιλητὴς ἦταν ὁ ἐκπαιδευτικὸς καὶ διαπρεπὴς λογοτέχνης κ. Κυριάκος Πλησῆς, ποῦ μίλησε μετὰ γλαφυρότητα γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ λαογραφικὸ ἔργο του τιμωμένου.

Στὴ συνέχεια ἡ ἡθοποιὸς κυρία Μαρία Φιλίππου ἀπέδωσε τρία ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐργασίες τοῦ Χρυσάνθου Κυπριανοῦ: α) Γιὰ τὸν Ἅγιο Γεώργιο ὅπως τὸν βλέπει ὁ λαὸς μας, β) Γιὰ τὴν παραδόσεις καὶ τὰ παραμῦθα μας, γ) Γιὰ τὰ «κανίσησια» ποῦ οδηγοῦν στὴ βυζαντινὴ συνήθεια ἀνταλλαγῆς δώρων καὶ στο νόμο τῆς ἀντιδόσεως ποῦ ρυθμίζει ἐντόνα τὴ ζωὴ μας.

Στο τέλος ο κ. Κυπριανού, στην αντιφώνησή του, ευχαριστώντας μίλησε για τους στόχους που είχε θέσει στις εργασίες του για τις οποίες κινήθηκε διαχρονικά και συγχρονικά, σαν κλασικός φιλόλογος, όχι μονάχα στον Κυπριακό χώρο αλλά και σ' όλα τα μέρη του Ελληνισμού του ενιαίου πολιτιστικά.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΠΟΙΗΣΗΣ

Η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου γιόρτασε και φέτος με λαμπρότητα την Παγκόσμια ημέρα ποίησης στις 19 Οκτωβρίου, στο Πολιτιστικό Κέντρο του Ομίλου Λαϊκής.

Ύστερα από σύντομο εισαγωγικό από την Πρόεδρο της Ε.Ε.ΕΛ.Κ., η κύρια ομιλήτρια δόκτωρ Νάγια Ρούσου, επίκουρη καθηγήτρια στο Intercollege ανέπτυξε το θέμα: «Η ποίηση της τραγωδίας του '74 και η εθνική μας ταυτότητα».

Με γλαφυρότητα αλλά και πλατιά γνώση η ομιλήτρια ανέπτυξε το θέμα της με τρόπο που κατενθουσίασε το ακροατήριο.

Τις ωραίες εντυπώσεις συμπλήρωσε η σολίστ Δέσπω Πλυτά που τραγούδησε μελοποιημένους στίχους επιφανών ποιητών μας (Σεφέρη, Ελύτη, Παλαμά, Χρυσάνθη, Μόντη) και καταχειροκροτήθηκε από το κοινό.

Η όλη εκδήλωση έκλεισε με δεξίωση.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΝΗΣ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Στις 30 Οκτωβρίου 2001, σε μια σεμνή τελετή και μέσα σε μια συναισθηματικά φορτισμένη ατμόσφαιρα, παρουσιάστηκε στην Κυπριακή Εστία στην Αθήνα το συγγραφικό έργο της Ανδρεανής Ηλιοφώτου, με την ευκαιρία της έκδοσης των βιβλίων της *Κατασκευές και Πρόσωπα και κείμενα της Γραμματείας μας*.

Η εκδήλωση, που πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία του Σπιτιού της Κύπρου και του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου, περιελάμβανε εισαγωγική ομιλία από τη Διευθύντρια του Σπιτιού της Κύπρου κ. Νάσα Παταπίου, χαιρετισμό από τον Διευθυντή των Πολιτιστικών Υπηρεσιών κ. Στέλιο Χατζηστυλλή και παρουσίαση του έργου της συγγραφέως από τη φιλόλογο-συγγραφέα κ. Κίκα Ολυμπίου, τον τέως επιθεωρητή φιλολογικών μαθημάτων κ. Χρήστο Κολιό και τη φιλόλογο-συγγραφέα κ. Χρυσόθεμι Χατζηπαναγή.

Η κ. Ολυμπίου αναφέρθηκε στα οχτώ εκδομένα βιβλία της Ανδρεανής Ηλιοφώτου και ειδικότερα στα διηγήματα, τα ταξιδιωτικά και τα δοκίμια-μελέτες. Ο κ. Κολιός μίλησε για τα εκπαιδευτικά βιβλία που η Ανδρεανή Ηλιοφώτου έγραψε για σχολική χρήση στην Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων και η κ. Χατζηπαναγή ανέλυσε την ποιητική της συλλογή *Όραμα Ελληνικό*.

Τέλος η κ. Ηλιοφώτου, ευχαριστώντας όσους συνεβαλαν στη διοργάνωση της εκδήλωσης, αναφέρθηκε στα αντιπνευματικά κίνητρα της εποχής μας αλλά και στην ασίγαστη προσπάθεια των πνευματικών ανθρώπων που συνεχίζουν αθόρυβα το δρόμο τους.

Στη δεξίωση και το δείπνο που ακολούθησε οι παρευρεθέντες πνευματικοί άνθρωποι από την Κύπρο και την Ελλάδα είχαν την ευκαιρία της αλληλογνωριμίας και της αλληλοενημέρωσης πάνω σε θέματα λογοτεχνικά και γενικότερα πολιτιστικά της Ελλάδας και της Κύπρου.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟ

Ο Όμιλος Πνευματικής Ανανέωσης συνεχίζοντας τις δραστηριότητές του πάνω στη διερεύνηση σύγχρονων προβλημάτων οργάνωσε την Παρασκευή, 16 Νοεμβρίου και ώρα 6.00-8.00 μ.μ. στο Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας στη Λευκωσία, Συζήτηση Στρογγύλης Τραπεζής με αντικείμενο την ολόπλευρη κάλυψη του θέματος «Παγκοσμιοποίηση και Πρόσωπο».

Ακούστηκαν τρεις εισηγήσεις:

- **Γιώργος Μήτρος**, Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών «Παγκοσμιοποίηση: Μύθος ή Πραγματικότητα».
- **Κώστας Μελακοπίδης**, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου «Παγκοσμιοποίηση, Διεθνείς Σχέσεις και Πρόσωπο».
- **Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης**, Πρόεδρος Ομίλου Πνευματικής Ανανέωσης «Η Παγκοσμιοποίηση από τη σκοπιά της φιλοσοφίας του Προσωπισμού».

Ακολούθησαν δύο παρεμβάσεις:

- **Παναγιώτης Περσιάνης**, Αναπληρωτής Καθηγητής «Παγκοσμιοποίηση και Εκπαίδευση».
- **Μάριος Ηλιάδης**, Αντιπρόεδρος Συμβουλίου Πανεπιστημίου Κύπρου «Παγκοσμιοποίηση: Η αδικαιώτη ελπίδα των λαών - Ο ρόλος της Ευρώπης στην οικοδόμηση μιας παγκοσμιοποίησης με ανθρώπινο πρόσωπο».

Συντονίστρια ήταν η Μαίρη Ιωαννίδου - Κουτσελίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ακολούθησε συζήτηση σε ερωτήσεις που υπέβαλε το ακροατήριο.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Β' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

15-17 Νοεμβρίου 2001

Την 15η Νοεμβρίου και ώρα 4.30 μ.μ. έγινε στην αίθουσα της Καστελλιώτισσας η έναρξη των εργασιών του Συμποσίου από το Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Δρα Πέτρο Μ. Καρεκλά. Προσφώνησε ο Διευθυντής των Πολιτιστικών Υπηρεσιών κ. Στέλιος Χατζηστυλίας και μίλησαν ο Πάνος Ιωαννίδης, Πρόεδρος Κυπριακού ΠΕΝ, με θέμα: «Οι μεταφραστικές δραστηριότητες του Κυπριακού ΠΕΝ», και ο Γιάννης Ιωάννου, Αναπληρωτής Καθηγητής Γαλλικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, κοσμήτορας Σχολής Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών Πανεπιστημίου Κύπρου, με θέμα «Η διαδικασία της δημιουργίας από το

πρωτότυπο στη μετάφραση». Ο Γιώργος Μολέσκης, Ανώτερος Μορφωτικός Λειτουργός, έκανε μια εισαγωγή στο Συμπόσιο.

Στο Συμπόσιο πήραν μέρος οι ακόλουθοι μεταφραστές κυπριακής λογοτεχνίας από διάφορες χώρες.

Ο Υπουργός Αλβανίας κ. Νίκος Κατσαλίδας, ο καθηγητής Βύρων Ραϊζης από την Αθήνα, Ανδρέας Χατζησαββάς, Γαλλία, Νίκη Αϊντενάιερ, Γερμανία, Σταύρος Ντάγιος, Θεσσαλονίκη, Ευάγγελος Κωνσταντίνου, Γερμανία, Ειρήνη Κοβαλιέβα, Ρωσία, Έλενα Λαζάρ, Ρουμανία, Μαρία Ηροδότου, Αυστραλία, Στέφανος Στεφανίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Ελπίδα Κουλουμπή - Ghazel, Γαλλία, Daniel Macris, Ιταλία, Zdravka Michailova, Βουλγαρία, Eva Latore Broto, Ισπανία, Νίκη Λαδάκη - Φιλίππου, Αθήνα, Νικόλας Fozenza, Ιταλία, José Antonio Moreno Zurado, Ισπανία, Άντης Παναγιώτου, Κύπρος, Michele Iannelli, Ιταλία.

Ακούστηκαν πολύ ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις για τη μετάφραση, ανταλλάγησαν πολύ χρήσιμες απόψεις και οι μεταφραστές είχαν την ευκαιρία να γνωριστούν μεταξύ τους και να δοθεί η ευκαιρία περισσότερα έργα κυπρίων δημιουργών να μεταφραστούν σε ξένες γλώσσες στο εγγύς μέλλον.

Μερικά από τα θέματα των ανακοινώσεων ήταν:

Σταύρος Ντάγιος: «Η μετάφραση ως συνωνυμιστική αισθητική ανάκλαση».

Νίκη Λαδάκη - Φιλίππου: «Λογοτεχνική Μετάφραση».

Ειρήνη Κοβαλιέβα: «Εραστής των πόλεων και δυσκολίες του μεταφραστή».

Μικέλε Ιαννέλλι: «Οι μεταφράσεις μου και ο ιταλικός τύπος».

Νίκη Αϊντενάιερ: «Μετάφραση και διάδοση της Κυπριακής Λογοτεχνίας στη Γερμανία: πορίσματα και προοπτικές».

Έλενα Λαζάρ: «Βιβλιοθήκη Κυπριακής Λογοτεχνίας - Προτάσεις Ρουμάνων μεταφραστών και εκδοτών για μια πιο συστηματική, πιο έντονη και σταθερή προβολή των Ελληνικών Γραμμάτων της Κύπρου στο σημερινό ρουμανικό χώρο».

Μάριος Βύρων Ραϊζης: «Αξιολόγηση μεταφράσεων του αυτού κειμένου —Ακρίβεια στη μετάφραση από “native speaker” στη γλώσσα του σε αντιδιαστολή με την απόδοση Ελλαδίτη ή Κύπριου μεταφραστή».

Το Συμπόσιο παρακολούθησαν αρκετοί άνθρωποι των γραμμάτων και της τέχνης και πολλοί εκπαιδευτικοί.

Το Συμπόσιο οργάνωσαν οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

ΝΙΚΗ ΛΑΔΑΚΗ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οκτώβριος 2001

- Δευτέρα 1/10/2001*
ώρα 8 μ.μ.
- Στην Αίθουσα Λόγου της Στοάς Βιβλίου έγινε το 4ο Ποιητικό Βήμα με θέμα: «Άγγελος Σικελιανός» - 50 χρόνια από τον θάνατό του».
- Ομιλητές: κα Ρίτσα Φράγκου - Κικίλια - Πανεπιστημιακός και συγγραφέας και κ. Γιώργος Κοροπούλης συγγραφέας. Ποιήματα διάβασε η ηθοποιός κ. Εύα Κοταμανίδου.
- Τρίτη 2/10/2001*
12.30 μ.
- Στην ίδια αίθουσα έγινε εκδήλωση προς τιμήν της συγγραφέως Κίρας Σίνου, για τα 25 χρόνια παρουσίας της στην παιδική λογοτεχνία.
- Ομιλητές: Αγγελική Βαρελλά, Άννα Γκέρτσου - Σαρρή, Μάνος Κοντολέων και Μιχάλης Μερακλής.
- Τετάρτη 3/10/2001*
12 μ.
- Στην ίδια αίθουσα έγινε η παρουσίαση του βιβλίου του καθηγητή Mario Vitti.
- Ομιλητές: Νάσος Βαγενάς, Ξενοφών Κοκόλης, Massimo Peri και Vincenzo Rotolo.
- Δευτέρα 8/10/2001*
6.00 μ.μ.
- Στο Αμφιθέατρο του Πολεμικού Μουσείου ο Πολιτικός Όμιλος για τη Δημοκρατία και την Πατρίδα οργάνωσε Ημερίδα με θέμα «Τρομοκρατία: Μορφές, Αιτία, Συνέπειες».
- Μίλησαν: Ο βουλευτής Στέλιος Παπαθεμελής, ο τ. βουλευτής ΗΠΑ Κρις Σπύρου, ο Γεν. Πρόξενος Παλαιστίνης κ. Ισματ Σάμπρι, ο Ιμάμης Abdal Rasoul Monir, ο τ. Υπουργός Γεώργιος - Αλέξανδρος Μαγκάκης, ο καθηγητής Πανεπιστημίου Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, ο εκδότης του περιοδικού ΑΡΔΗΝ Γιώργος Καραμπελιάς, ο Πρόεδρος επί τιμή Θέμος Στοφορόπουλος.
- Τρίτη 9/10/2001*
7 μ.μ.
- Η Ακαδημία Αθηνών σε Έκτακτη Συνεδρία της τέλεσε Επιστημονικό Μνημόσυνο του Ακαδημαϊκού Αριστόβουλου Μάνεση. Εισήγηση έκανε ο πρόεδρος της Ακαδημίας κ. Νικόλαος Κονομής. Μίλησαν επίσης οι ακαδημαϊκοί Γεώργιος Μητσόπουλος και Εμμανουήλ Ρουκανάς.
- Παρασκευή 12/10/2001*
7.30 μ.μ.
- Στην Αίθουσα Λόγου της Στοάς Βιβλίου παρουσιάστηκε το μυθιστόρημα του κ. Γιάννη Φίλη, Πρώτανη του Πολυτεχνείου Κρήτης.
- Ομιλητής: ο κ. Χριστόφορος Χαραλαμπίδης, καθηγητής Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Αποσπάσματα διάβασε η ηθοποιός του Εθνικού Θεάτρου και θεατρολόγος Δέσποινα Γκάτζιου.
- Τρίτη 16/10/2001*
8 μ.μ.
- Στην Αίθουσα Εκθέσεων του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός (Γ' Όροφος) έγιναν τα εγκαίνια της Έκθεσης έργων Ελλαδιτών και Κυπρίων Καλλιτεχνών από τον Πρόσβη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα κ. Χριστόδουλο Πασιαρδή. Την έκθεση οργάνωσαν ο Όμιλος Λαϊκής και η Κυπριακή Πρεσβεία - Σπίτι της Κύπρου. Τα έργα που εξετέθησαν αποτελούσαν προσφορά των δημιουργών για τον Ραδιομαραθώνιο που διεξάγεται κάθε χρόνο για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες.

- Τετάρτη 17/10/2001*
7.30 μ.μ.
- Οι εκδόσεις «ΑΓΚΥΡΑ» και η οικογένεια Νικηφόρου Τρ. Κοσουβάκη παρουσίασαν το βιβλίο του Νικηφόρου Κοσουβάκη με τίτλο «Η ΤΡΙΤΗ ΑΛΗΘΕΙΑ».
- Μίλησαν:* Ο βουλευτής Β' Αθήνας - πρώην Αντιπρόεδρος Κυβέρνησης κ. Γιάννης Χαραλαμπίδης, ο φιλόλογος Λαοκρατικής Βάσης, ο κοινωνιολόγος - βουλευτής Αρτας κ. Κώστας Ιωαν. Καραμπίνης και ο δημοσιογράφος ποιητής κ. Ηλίας Γκρης.
- Τετάρτη 17/10/2001*
8 μ.μ.
- Το Σπίτι της Κύπρου στην Αθήνα παρουσίασε στην Κυπριακή Εστία το λαογραφικό έργο του Χρυσάνθου Κυπριανού. Μίλησε ο φιλόλογος Κυριάκος Πλησής με θέμα: «Ο λαογράφος Χρυσάνθος Κυπριανός». Αποσπάσματα από το έργο του Χρυσάνθου Κυπριανού διάβασε η ηθοποιός Μαρία Φιλίππου.
- Πέμπτη 18/10/2001*
8 μ.μ.
- Στην Αίθουσα Λόγου της Στοάς Βιβλίου έγινε η παρουσίαση του βιβλίου του Άγγλου συγγραφέα P. Edwards.
- Μίλησαν:* Οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Νικόλαος Μπεζαντάκος και κ. Γεωργής Γιατρομανωλάκης.
- Δευτέρα 22/10/2001*
7.30 μ.μ.
- Το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Ένωση Κυπρίων Ελλάδος οργάνωσαν εκδήλωση στο πλαίσιο του Έτους Μνήμης των Οκτωβριανών του 1931 σε συνεργασία με την Κυπριακή πρεσβεία - Σπίτι της Κύπρου, τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου και τους Συνδέσμους Αγώνιστών Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959. Η εκδήλωση έγινε στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έγινε εισήγηση του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών καθηγητή κ. Γεώργιου Δ. Μπαμπινιώτη, προσφώνηση από τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου κ. Ουράνιο Ιωαννίδη.
- Μίλησαν:* Οι κ.κ. Γιάννης Σπανός και Κωνσταντίνος Λοϊζίδης με θέμα «Η εξέγερση του Οκτωβρίου 1931 στην Κύπρο», ο Πέτρος Παπαπολυβίου με θέμα «Η παρουσία των εξορισθέντων το 1931».
- Ακολούθησε απονομή τιμητικών πλακετών στις οικογένειες των εξορισθέντων.
- Δευτέρα 22/10/2001*
7 μ.μ.
- Έγιναν στο Εντευκτήριο Εθνικής Εταιρείας των Ελλήνων Λογοτεχνών, τα εγκαίνια της χειμερινής περιόδου.
- Δευτέρα 22/10/2001*
8 μ.μ.
- Η Στοά του Βιβλίου και το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο παρουσίασαν το λεύκωμα «1941-45 Ο Πόλεμος ενός Εφήβου» με έργο του Frederick V. Carabott, τα οποία εξετέθησαν στην Αίθουσα Τέχνης. Την έκθεση εγκαίνιασε ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης κ. Άκης Τσοχατζόπουλος.
- Μίλησαν:* Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, θεατρικός συγγραφέας, ο Χάγκεν Φλάισερ, καθηγητής τη Νεότερης Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Μάνος Χαριτάτος, Πρόεδρος του Ε.Λ.Ι.Α., ο Frederick V. Carabott, ζωγράφος, και Δημήτρης Κακαβελάκης, δημοσιογράφος - συγγραφέας.

Δευτέρα 22/10/2001
8 μ.μ.

Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου οργάνωσε συζήτηση με θέμα «Λογοτεχνία, Παραλογοτεχνία, Συγκλίσεις - Αποκλίσεις» στην αίθουσα εκδηλώσεων «Αρένα». Πήραν μέρος στη συζήτηση: Ο τεχνοκριτικός Χάρης Καμπουρίδης, ο συγγραφέας Πέτρος Μαρτινίδης και ο καθηγητής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α.Π.Θ. και δοκιμογράφος Πάνος Μουλλάς.

Τετάρτη 24/10/2001
7.30 μ.μ.

Η Λέσχη διαλόγου και παρέμβασης «ΗΓΗΣΠΙΟΛΙΣ» οργάνωσε επετειακή εκδήλωση με θέμα: «Η συμμετοχή των Κυπρίων στον ελληνικό αντιφασιστικό και αντιναζιστικό Αγώνα '40-'44» στο Αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

Εισηγητές: Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών και Γεν. Διευθυντής του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» («Η Κύπρος στο πλαίσιο των εθνικών διεκδικήσεων, 1940-1944).

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, λέκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών («Μεταλλαγές στο Κυπριακό Ζήτημα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο»).

Πέτρος Παπαπολυβίου, διδάκτορας Ιστορίας («Οι Κύπριοι στον Ελληνικό Στρατό και στην Αντίσταση κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο»).

Κωνσταντίνος Γιαλλουρίδης, Πρόεδρος της «Ενώσεως Εθελοντών Παλαιών Πολεμιστών Ελληνικού Στρατού Κύπρου», («Αναμνήσεις από το Αλβανικό Έπος»).

Τετάρτη 24/10/2001
12.30 μ.

Οι εκδόσεις ΑΓΚΥΡΑ οργάνωσαν την παρουσίαση του βιβλίου του Τάσου Κοντογιαννίδη με τίτλο «Το έγκλημα του Χαροκόπου». Την παρουσίαση του βιβλίου έκανε ο δημοσιογράφος Νίκος Χατζηνικολάου, ο ποιηκολόγος Αλέξανδρος Λυκουρέζος και ο αστυνομικός συντάκτης κ. Πάνος Ζόμπολος.

Το βιβλίο αναφέρεται στην πραγματική ιστορία της γνωστής πανέμορφης Φούλας που καταδικάστηκε για το φόνο του συζύγου της - του γνωστού κι από το τραγούδι - Αθανασόπουλου. Μέσα από τη διήγηση του συγγραφέα έρχεται στο φως - για πρώτη φορά - όλη η αλήθεια για τους πραγματικούς ενόχους.

Πέμπτη 25/10/2001
8 μ.μ.

Το Σπίτι της Κύπρου οργάνωσε στην Κυπριακή Εστία την παρουσίαση του βιβλίου της Ανδρής - Χριστοφίδου Αντωνιάδου «Ο Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα σε τρεις διαστάσεις».

Μίλησε ο Αναπλ. Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου κ. Αβραάμ Σέπος. Η συγγραφέας μίλησε για την έρευνά της στην Ισπανία και διάβασε Λόρκα στα Ισπανικά. Αποσπάσματα από το βιβλίο διάβασε η ηθοποιός Μελίνα Μαργερού.

Παρασκευή 26/10/2001
7 μ.μ.

Ο Δήμος Ζωγράφου οργάνωσε έκθεση γελοιογραφίας με τίτλο «Κορόιδο Μουσολίνι» το έπος του '40 μέσα από γελοιογραφίες της εποχής. Μίλησε ο συγγραφέας κ. Δημήτρης Λαζογιώργος - Ελληνικός με θέμα «Η εύθυμη πλευρά του '40».

- Δευτέρα 29/10/2001*
6.30 μ.μ. ΤΟ ΣΑΣΠΕ οργάνωσε έκθεση ζωγραφικής της Σούλας Ροδοπούλου, που έγινε στην αίθουσά του. Προλόγισε η εικονογράφος και συγγραφέας Ζάννα - Μελά Φλώρου.
- Δευτέρα 29/10/2001*
8 μ.μ. Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου οργάνωσε συζήτηση με θέμα «Το Ελληνικό αστυνομικό μυθιστόρημα σήμερα» στην αίθουσα εκδηλώσεων «Αρένα». Στη συζήτηση πήραν μέρος οι συγγραφείς: Ανδρέας Αποστολίδης, Αθηνά Κακούρη και Πέτρος Μαρτινίδης.
- Τετάρτη 31/10/2001*
8 μ.μ. Στη Στοά Βιβλίου έγινε η παρουσίαση του βιβλίου της Αγάθης Γεωργιάδου και της Εριέττας Δεληγιάννη «ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ».

Νοέμβριος 2001

- Κυριακή 4/11/2001*
11.30 μ.μ. Ο Δήμος Ζωγράφου και ο Σύνδεσμος Αρκαδών Ζωγράφου «Ο Θ. Κοκοτρώνης» τίμησαν τον Πρόεδρο της Ακαδημίας Αθηνών κ. Νικόλαο Κονομή. Η τελετή έγινε στον Δημοτικό Κινηματογράφο «ΑΛΕΚΑ».
- Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των αδελφοποιημένων σχέσεων των Δήμων Ζωγράφου και Αγλαντζιάς Κύπρου.

Πρόγραμμα:

1. Καλωσόρισμα
  2. Ομιλία με θέμα «ΑΡΚΑΔΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ» και παρουσίαση τιμωμένου από τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Αρκαδών Ζωγράφου κ. Κων/νο Καλύβα, δημοσιογράφο. - Ποιήματα για τις σχέσεις Αρκαδίας - Κύπρου απάγγειλε η ηθοποιός κ. Λήδα Πρωτοψάλτη.
  3. Χαιρετισμός από τον Νομάρχη Αρκαδίας κ. Παναγιώτη Γιαννόπουλο.
  4. Χαιρετισμός από το Δήμαρχο Αγλαντζιάς Κύπρου κ. Ανδρέα Πέτρου.
  5. Χαιρετισμός και επίδοση τιμητικής πλακέτας του Δήμου στον τιμωμένο από τον Δήμαρχο Ζωγράφου κ. Γιάννη Καζάκο.
  6. Αντιφώνηση τιμωμένου.
- Δευτέρα 5/11/2001*
7 μ.μ. Στο εντευκτήριο της Εθνικής Εταιρείας των Ελλήνων Λογοτεχνών μίλησε η λογοτέχνιδα κα Μαρία Καραβία με θέμα «5.000 χλμ. στον Πόντο».
- Τετάρτη 7/11/2001* Παρουσίαση του βιβλίου της Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου στην Αθήνα

Με μεγάλη επιτυχία παρουσιάστηκε η ποιητική συλλογή της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου, *Προς Κερίνιν* την Τετάρτη 7 Νοεμβρίου 2001 σε εκδήλωση που διοργάνωσε το Σπίτι της Κύπρου στην Κυπριακή Εστία.

Την εκδήλωση προσφώνησε η Μορφωτική Ακόλουθος κ. Νατάσα Παταπίου η οποία αφού καλωσόρισε με θερμά λόγια την ποιήτρια σημείωσε την πνευματική της παρουσία στα κυπριακά γράμματα λέγοντας: «Ο λόγος της τρυφερός, λυρικός, ερωτικός, στα πρώτα του φανερώματα, μετά το 1974, χρειάστηκε να τροφοδοτηθεί και με άλλα στοιχεία για να μιλήσει για τη συμφορά που χτύπησε την Κύπρο και ήταν πια ανάγκη για τους ποιητές, καθείς με τα όπλα του, να αρθρώσει τον δικό του λόγο και να πει τη δική του αλήθεια για τον εαυτό του και για λογαριασμό όλων μας».

Χαιρετισμό στην εκδήλωση απηύθυνε ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κ. Νικόλαος Κονομής, ο οποίος αναφερόμενος στη ποίηση της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου σημείωσε ότι με το λόγο της διερμηνεύει μαζί με τους άλλους λογοτέχνες της Κύπρου την οδύνη της εισβολής. Το βιβλίο, *Προς Κερίνιν*, είπε ο κ. Κονομής, αποτελεί ένα οδοιπορικό στις ατραπούς της μνήμης για τους κατεχόμενους σήμερα τόπους.

Για την ποιητική συλλογή *Προς Κερίνιν* μίλησε η φιλόλογος και λειτουργός του Σπιτιού της Κύπρου κ. Ελένη Αντωνιάδου με θέμα: «Η καρδιά δεν θα κουραστεί να θυμάται», ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ανδρέας Βοσκός με θέμα: «Η κλασική παράδοση στο 'Προς Κερίνιν' της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου» και ο κριτικός λογοτεχνίας κ. Γιάννης Κορίδης με θέμα: «Όταν η ποίηση ιστορεί».

Η κ. Ελένη Αντωνιάδου στην εισήγησή της έκανε μια φιλολογική προσέγγιση στον ποιητικό λόγο της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου με ερμηνευτικά σχόλια για την ανάγνωση του κεμένου. Σημείωσε ιδιαίτερα το πλέγμα των λογοτεχνικών αναφορών που υπάρχουν στα ποιήματα, τα ιδιωματικά στοιχεία που εντάσσει η ποιήτρια στο λόγο της καθώς και τα διάφορα μορφικά στοιχεία που χρησιμοποιεί ως ενισχυτικά του νοήματος.

Ο κ. Ανδρέας Βοσκός αναφέρθηκε στα τοπωνύμια που αναφέρονται στα ποιήματα και αποτελούν αφευδείς μάρτυρες της ταυτότητας των Ελλήνων της Κύπρου. Μίλησε ακόμα για τους αρχαίους οικιστές της Λαπήθου και της Κερύνειας, Πράξανδρο και Κηφέα, που η κάθοδός τους στην Κύπρο σήμανε την έλευση των ελληνικών φύλων στην Κύπρο. Ο κ. Βοσκός μίλησε ακόμη για την ομορφιά των ποιημάτων της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου που αντιτάσσονται στη σκληρή σύγχρονη πραγματικότητα της κατοχής και ευχήθηκε να έρθει σύντομα η ώρα της ελευθερίας.

Στη συνέχεια το λόγο πήρε ο κ. Γιάννης Κορίδης ο οποίος με συγκίνηση αναφέρθηκε στην ποίηση και τους ποιητές τους οποίους θεωρεί φύλακες της ιστορικής μνήμης που κρατά σε εγρήγορση τις συνειδήσεις. Στα ποιήματα της Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου, τόνισε ο ομιλητής, αποτυπώνεται με σπαραγμό ο πόνος του ξεριζωμού και η πικρή μοίρα του πρόσφυγα που είναι αναγκασμένος να ζει μακριά από τον προγονικό τόπο.

Η ηθοποιός Μαρία Φιλίππου διάβασε με αληθινή συγκίνηση ποιήματα της μητέρας της προκαλώντας το θερμό χειροκρότημα του κοινού.

Τέλος τον λόγο πήρε η ίδια η ποιήτρια η οποία ευχαρίστησε τους ομιλητές και όσους με την παρουσία τους στην εκδήλωση τίμησαν την ίδια και το έργο της.

Στην εκδήλωση παραβρέθηκαν η πρόεδρος της Κυπριακής Πρεσβείας κ. Κούλα Σοφιανού, ο Πρόεδρος της ΟΚΟΕ κ. Γιώργος Συλλούρης, οι λογοτέχνες Ηλίας Σιμόπουλος, Φαίδρα - Ζαμπαθά - Παγουλάτου, Μαρία Υδραίου - Ράλλη, Αντώνης Κούρος, Ανδρούλα Τουμάζου - Καλογεροπούλου, Κώστας Ασημακόπουλος, Κυριάκος Πλησής, Νάκης Σοροδίλης, Μάγδα Τσιρογιάννη, Βάσος Βενιζέλος, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Κώστας Ευαγγελίδης, οι ζωγράφοι Γιούλικα Λακερίδου και Διονύσης Αναστασιάδης, η Γραμματέας της Επιτροπής για

την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Κύπρου κ. Μαρία Αναγνωστοπούλου, η Πρόεδρος του Ιδρύματος Λεντάκη κ. Έφη Λεντάκη και πολύς κόσμος.

Τετάρτη 7/11/2001

7 μ.μ.

Παρουσιάστηκαν στον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσό τέσσερα νέα βιβλία του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Κ. Μητσάκη, αντιπροέδρου του Συλλόγου. 1) Το μυθιστόρημα του Μ. Αλεξάνδρου: Διήγησις περί του Αλεξάνδρου και των μεγάλων πολέμων (Ομηλητής ο Μιχάλης Μερακλής). 2) Νεοελληνικά Ανάλεκτα: Δώδεκα μελέτες Νεοελληνικής Φιλολογίας (Ομηλητής ο Κωνσταντίνος Κασίνης). 3) Εν φαντασία και λόγῳ: Ἐξι μελέτες για τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη. (Ομηλητής ο Ευάγγελος Αθανασόπουλος). 4) Ο Μεγάλος Πάν: Πέντε μελέτες για τον ποιητή Ἄγγελο Σικελιανό. (Ομηλητής ο Ευάγγελος Μόσχος). Απηύθυναν χαιρετισμό ο Πρόεδρος του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης και ο υπεύθυνος των εκδόσεων ΙΩΝ Γεώργιος Παρίσης. Την εκδήλωση έκλεισε με χαιρετισμό του ο συγγραφέας.

Δευτέρα 12/11/2001

7 μ.μ.

Στο εντευκτήριο της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών μίλησε ο Πρόεδρος της κ. Ευάγγελος Μόσχος με την ευκαιρία που η εταιρεία τίμησε την μνήμη του Γρηγόριου Ξενόπουλου.

Τετάρτη 14/11/2001

7.30 μ.μ.

Στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (Μέγαρο Παλαιάς Βουλής) οι εκδόσεις Καστανιώτη παρουσίασαν το νέο βιβλίο του Στέλιου Παπαθεμελή με τίτλο «Ρήξη. Για να κάνουμε την κρίση ευκαιρία». Μίλησαν οι: Προκόπης Παυλόπουλος, Αναστάσιος Πεπονής και Αντώνης Σαμαράς.

Τετάρτη 14/11/2001

8.00 μ.μ.

Το Σπίτι της Κύπρου σε συνεργασία με τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου παρουσίασαν στην Κυπριακή Εστία (α) την ποιητική συλλογή της Ελένης Θεοχάρους «Οι μεγάλοι τρίτοι». Μίλησε ο κ. Φώτης Δημητρακόπουλος, και (β) το μυθιστόρημα του Χρίστου Χατζήπαπα «Στο μάτι του φιδιού». Μίλησε ο δημοσιογράφος Σπύρος Κακουριώτης.

Πέμπτη 15/11/2001

7 μ.μ.

Στην αίθουσα Κ. Παλαμά του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός έγινε η εκδήλωση «ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ». Προλόγισε την εκδήλωση ο Τάσος Αναγνώστου, Σύμβουλος του Φ.Σ. Παρνασσού. Η Μαρία Παττίχη μίλησε με θέμα « Η αρχαία Ελληνική τραγωδία ως αισθητικό φαινόμενο και ως φορέας ανθρωπιστικών αξιών διά μέσου των αιώνων και ο Παναγιώτης Παττίχης «Οι αρχαιοελληνικές αισθητικές αξίες τον 21ον αιώνα».

Δευτέρα 19/11/2001

7 μ.μ.

Στο εντευκτήριο της Εθνικής Εταιρείας των Ελλήνων Λογοτεχνών μίλησε ο ταμίας της Εταιρείας κ. Δημήτρης Λαζογιώργος - Ελληνικός με θέμα: Παρουσίαση του βιβλίου: «Ετυμολογικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας» του Δαμιανού Στρουμπουλή.

Δευτέρα 26/11/2001

6.30-9.30 μ.μ.

Αίθουσα Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών (Πανεπιστημίου 22)
Τιμητική εκδήλωση για τους αδελφούς Δημήτριο και Γρηγόριο Βερναρδάκη.

Μίλησαν οι κ.κ.: Δρ. Παναγιώτης Βερναρδάκης, Καθηγητής Οικονομικών, με θέμα: «Εισαγωγή στο βίο και στα έργα των Δημητρίου και Γρηγορίου Βερναρδάκη».

Ο ομότ. Καθηγητής της Φιλοσοφίας και της Ιστορίας του Πολιτισμού κ. Δημήτριος Νιάννας με θέμα:

«Ο Δημήτριος Βερναρδάκης στο Ιστορικό του περιβάλλον». Ο καθηγητής Θεατρολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Βάλτερ Πούχνερ με θέμα:

«Θεωρητικοί προβληματισμοί του Δημήτριου Βερναρδάκη για το νεοελληνικό θέατρο».

Ο Πρόεδρος της Ε.Ε.Ε.Λ. κ. Ε.Ν. Μόσχος με θέμα: «Το Θέατρο του Δημήτριου Βερναρδάκη».

Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών ομότ. Καθηγητής της Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Νικόλαος Κονομής με θέμα:

«Ο Γρηγόριος Βερναρδάκης κριτικός των κειμένων».

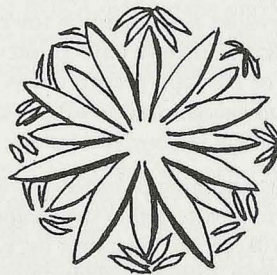
Ο Καθηγητής της Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γεώργιος Χριστοδούλου με θέμα:

«Ο Γρηγόριος και ο Δημήτριος Βερναρδάκης ως φιλόλογοι».

Δευτέρα 28/11/2001
8.00 μ.μ.

Το Σπίτι της Κύπρου σε συνεργασία με τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού παρουσίασαν στην Κυπριακή Εστία το βιβλίο του Πέτρου Στυλιανού «Πεθαίνοντας για την Ελλάδα». Μίλησαν ο Μιχάλης Σταφυλάς, Διευθυντής του Λογοτεχνικού Περιοδικού «Πνευματική Ζωή», και ο Ανδρέας Βοσκός, καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών..

ΝΙΚΗ ΛΑΔΑΚΗ - ΦΙΛΙΠΠΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου: «*Nastrini Gialli*»

Με χορηγία των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου κυκλοφόρησε σε δίγλωσση ελληνο-ιταλική έκδοση το βιβλίο *Nastrini Gialli*. Πρόκειται για την ιταλική μετάφραση του έργου της Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου *Κίτρινες Κορδέλες*. Τη μετάφραση έκανε, τιμής ένεκεν προς τη συγγραφέα, ο γνωστός Ιταλός μεταφραστής και ελληνιστής Michele Iannelli. Το βιβλίο παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του Β' Συμποσίου Μεταφραστών, που διοργάνωσαν οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου στη Λευκωσία, μεταξύ 15-17 Νοεμβρίου 2001. Τις μεταφράσεις των ιταλικών σημειωμάτων έκανε στα ελληνικά ο Γιώργος Χατζηκωστής.

Μιλώντας για το έργο, ο μεταφραστής Michele Iannelli είπε μεταξύ άλλων:

«Η Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου, έχοντας ως αφετηρία την περίπτωση της πρωταγωνίστριας του βιβλίου της, έχει καταφέρει να δώσει στο έργο αυτό μια διάσταση οικουμενική, που δεν μπορεί παρά να συγκινήσει και τους Ιταλούς αναγνώστες. Η συγγραφέας, με μια σειρά ποιητικών - θεατρικών διαλόγων, μας δίνει μέσα από μια τρικυμία αποκαλύψεων και τον τραγικό επίλογο, ένα έργο μοναδικό και πρωτότυπο, κάτι καινούριο στο χώρο της ελληνικής ποίησης».

Ο γνωστός Ελλαδίτης κριτικός και ιστορικός της λογοτεχνίας Γιώργος Πετρόπουλος σημειώνει μεταξύ άλλων: «Θεωρούμε ότι η μετάφραση στα ιταλικά του έργου *Κίτρινες Κορδέλες* και η χορηγία του από το κυπριακό δημόσιο ήταν κάτι παραπάνω από επιβεβλημένες, αφού η παρούσα έκδοση συμβάλλει ουσιαστικά στην παγκόσμια κατανόηση του κυπριακού προβλήματος, η λύση του οποίου απαιτεί διεθνή ερείσματα. Ευχόμαστε η παρούσα μετάφραση στα ιταλικά να αποτελέσει την απαρχή και το έναυσμα για μεταφράσεις και σε άλλες γλώσσες».

Σημειώνεται ότι το ελληνικό πρωτότυπο κυκλοφόρησε το 1998 στην Αθήνα από τις εκδόσεις «Δαδώνη» και σε δεύτερη έκδοση το 1999, από τον ίδιο εκδοτικό οίκο. Το καλοκαίρι του 1999 παρουσιάστηκε στη σκηνή στην Αθήνα και αργότερα περιόδευσε σε πολλά μέρη της Ελλάδας.

Σοφοκλή Λαζάρου: «*Φυσάει Βοριάς*», Ποιήματα.

Στη σειρά «Ελληνική Λογοτεχνία», των εκδόσεων ΑΙΓΑΙΟΝ, ο φιλόλογος-λογοτέχνης Σοφοκλής Λαζάρου, πατώντας στ' αχνάρια του ποιητικού του εαυτού, μας παρουσιάζει τη σπουδαία καινούργια του δημιουργία, αποτελούμενη από δεκαπέντε ποιήματα, οκτώ από τα οποία έχουν προηγουμένως δημοσιευθεί σε διάφορα έντυπα και γι' αυτό γίνεται σχετική μνεία στη σελ. 27, του (με εξαιρετική επιμέλεια έκδοση, από τον Β.Ν. Πτωχόπουλλο) καλοφτιαγμένου βιβλίου.

Καρπωτής του εθνικού πόνου, ο ποιητής ξεκινά με το «Φυσάει βοριάς» (προφανώς με αλληγορική έννοια, υπαινισσόμενος το δυνατό εχθρό της Κύπρου που κατέχεται από το βορρά, την Τουρκία) και μιλάει με μεγάλη θλίψη για την πληγή της Κύπρου και με προφητική διάθεση συνεχίζει στο «θα φάνε την καρδιά σου, Ευρώπη», όπου επισημαίνει τον κίνδυνο που διατρέχει κι η Ευρώπη από τη θηριώδη συμπεριφορά και τις επεκτατικές βλέψεις που έχει η επικίνδυνη Τουρκία.

Ο πόνος του ποιητή είναι τόσο μεγάλος που τα βάζει με τη φύση, τον ουρανό κι αρνείται να τον ξέρει. Αποτείνει το παράπονό του στον κυπριακό ουρανό («Αυτός ο ουρανός») διαμαρτυρούμενος ότι αδιαφορεί κι επιτρέπει να γίνονται οι παραβιάσεις σε βάρος του, ενώ είναι ταγμένος μόνο για ειρηνική συνύπαρξη, για χαρμόσυνες μέρες.

Στο «Συναξάρι για τον μάρτυρα Σολωμό Σολωμού», ο ποιητής δίκαια κατατάσσει τον ήρωα ανάμεσα σε άξιους προγόνους του (Αυξεντίου, Κυναίγερο κλπ) και έχοντας προσωπική εμπειρία ο ποιητής στους ξεσηκωμούς του παρελθόντος στη Μεγαλόνησο, καλεί («Γρήγορα στα λημέρια μας») σ' εγερτήριο σάλπιγμα τη σημερινή και τις μέλλουσες γενεές να βρίσκονται έτοιμες για, πιθανόν, νέους αγώνες. Στο κάλεσμα τούτο ζητά νέους αγωνιστές όπως τους ηρωομάρτυρες του Κυπριακού Αγώνα 1955-1959: Κυριάκο, Ευαγόρα, Σάββα, Φώτη, Μιχάλη, Μάρκο, Στέλιο, Χαρίλαο, ν' αφυπνιστούν και ν' αγωνιστούν για την Πατρίδα κι οραματίζεται στο «Είν' ένας δυνατός πυγμάχος» ένα δυνατό σωτήρα που θα 'ρθει ν' απαλλάξει το Νησί από τον Ντενκτάς («πρηνσκομάγουλο κλειδοκράτορα της Κερύνειας»).

Εγκώμιο για την Ελλάδα, την οποία αποκαλεί μοναδικά «μεγάλη κι ένδοξη» είναι η ουσία του «Καλύτερα ένας εσταυρωμένος».

Ο ποιητής εκμυστηρεύεται (και σαφώς μιλά ενσαρκώνοντας τις σκέψεις της πλειονότητας των Ελλήνων) τη δύσπιστία που έχει στη στάση και συμπεριφορά του αγγλοσαξονικού έθνους («άγγλε», «αμερικάνε») στο ποίημα «Φεγγάρι».

Στην αγάπη, την ειρηνική συνύπαρξη και τ' αγαθά της φύσης στρέφεται ο ποιητής, στο «Ο κόσμος ένα πανηγύρι», όπου αναζητά την όμορφη ζωή.

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΚΑΛΛΕΓΙΑΣ

Φώτη Παπαφώτη: *«Η Καρπασία στον αγώνα της ΕΟΚΑ»*, (τόμοι τρεις, Λεμεσός).

Η Καρπασία στον αγώνα της ΕΟΚΑ του συναγωνιστή Φώτη Παπαφώτη μας μεταφέρει στα ηρωικά χρόνια του επικού γώνα της ΕΟΚΑ, ενός αγώνα που καταξίωσε τον Κύπριο ως Έλληνα και τον δικαίωσε ως άτομο. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ έδωσε στον Κύπριο την ευκαιρία να κάνει το πλήγμα από τον Άδη στη ζωή και την Ανάσταση, από την αβουλία, το λήθαργο και τον ύπνο της πολυαίωνης σκλαβιάς στην αφύπνιση των κρυμμένων δυνάμεων της ψυχής και της εθνικής του συνείδησης.

Διαβάζοντας το βιβλίο ζεις την ατμόσφαιρα αυτού του μεγαλειώδους εθνικού ξυπνήματος που μετουσίωσε τις ψυχές και που δε θα ξανασυμβεί. Γιατί τίποτα δεν επαναλαμβάνεται αυτούσια το ίδιο. Μια φορά σου δίνεται η ευκαιρία, την αρπάζεις, την αξιοποιείς ανάλογα με την αξιοσύνη σου ή κοιμάσαι και σου φεύγει ή παρουσιάζεται ανεπαρκής και αποκομίζεις τα ελάχιστα. Στην περίπτωση του αγώνα της ΕΟΚΑ ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα ήταν μια ευκαιρία που η ευψυχία του Κύπριου αγωνιστή μαζί με την ομόθυμη συμμετοχή και στήριξη του λαού έδωσαν ηρωισμούς μεγαλείου οικογενειακής διάστασης.

Το βιβλίο αποτελείται από τρεις πολυσέλιδους τόμους, ένα πόνημα που είδε το φως της δημοσιότητας ύστερα από πολύ κόπο και πολλών χρόνων προσπάθεια. Η συλλογή του υλικού άρχισε ευθύς μετά τον αγώνα. Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1993 και οι δύο τελευταίοι το 2000. Συνεπώς εργάστηκε για σαράντα σχεδόν χρόνια για να το φέρει ολόκληρο εις πέρας, γι' αυτό και θα το χαρακτηρίζα ως έργο ζωής. Και όχι γι' αυτό μόνο. Αλλά και γιατί είναι μόχθος που αναλήφθηκε ενσυνείδητα για να αποτυπωθούν τα συμβάντα του αγώνα. Τα κίνητρα και το αποτέλεσμα συνιστούν πατριωτισμό, ένα πατριωτισμό που είναι συνέχεια εκείνου των χρόνων της ΕΟΚΑ. Αν δεν αποτυπωθεί το αγωνιστικό υλικό, είτε ως εξιστόρηση και μαρτυρία είτε ως ιστορικό λογοτεχνικό κείμενο, τότε είναι σα να μην έχει γίνει ο αγώνας και το χειρότερο αφήνεται στο έλεος κάθε ανόσιου παραχαράχτη. Ήταν και είναι ευθύνη και χρέος όλων των αγωνιστών να αφηγηθούν τα γεγονότα έντιμα, του ιστορικού να τα αξιοποιήσει αντικειμενικά και του Κύπριου λογοτέχνη να τα ζωντανέψει. Καταλαβαίνω την πρόθεση του συναγωνιστή Παπαφώτη για τη συγγραφή του έργου του, γιατί κι εγώ από χρέος έχω αυτοστρατευθεί να αποτυπώσω λογοτε-

χνικά τον Αγώνα. Η ανταρτική δράση και τα βιώματα του συναγωνιστή Παπαφώτη καθώς και η δράση και τα βιώματα και οι περιπέτειες των άλλων αγωνιστών που περιέχονται στις αφηγήσεις τους θα μου σταθούν πολύτιμο αγωνιστικό υλικό.

Η συλλογή και η τιθάσσευση όλου αυτού του πρωτογενούς ιστορικού και αγωνιστικού υλικού προκαλεί το θαυμασμό του αναγνώστη και απαιτεί από εμάς την έκφραση επαίνου και συγχαρητηρίων στον συγγραφέα. Καθιστά το βιβλίο κτήμα ες αεί. Θα είναι μια πολύτιμη μαρτυρία για τον πεισματώδη αγώνα της νεολαίας της Κύπρου. Μια μαρτυρία για τον μεθυσμένο αγώνα της ψυχής της Κύπρου. Γιατί ο αγώνας της ΕΟΚΑ ήταν αγώνας ψυχής. Όταν ένας αγώνας είναι άνισος, όταν οι μαχητές είναι σχεδόν άοπλοι και ο αντίπαλος είναι στρατός εκπαιδευμένος και πάνοπλος, δεν πολεμάς ορθόδοξα, δεν πολεμάς με τα χέρια. Πολεμάς με την ψυχή. Επιστρατεύεις το μυαλό και το ένστικτο της ζωής. Ο αντάρτης της ΕΟΚΑ ήταν ένας κυνηγημένος που έπρεπε συνεχώς να κρύβεται αλλά και να χτυπά αποτελεσματικά τον δυνάστη.

Οι ψυχικές του δυνάμεις έπρεπε να είναι συνεχώς ξύπνιες και σε συναγερμό. Το βιβλίο σε εισάγει στον ιδιότυπο αγώνα του αντάρτη της ΕΟΚΑ και των άλλων μαχητών. Φωτίζει την ψυχολογία, την πίστη, την άκαμπτη θέληση που γινόταν σιδερένια αυτοπειθαρχία. Διαβάζοντας το βιβλίο μυείσαι στα μυστικά του αγώνα της ΕΟΚΑ. Μαθαίνεις πως ο μαχητής της ΕΟΚΑ δεν είχε μονάχα τυφλή πειθαρχία και θάρρος και αυταπάρηση. Ανέπτυξε πρωτοβουλία και αυτενέργεια. Ήξερε γιατί αγωνιζόταν. Ο αγώνας ήταν προσωπικός αγώνας του κάθε αγωνιστή. Ήταν προσωπική ευθύνη του κάθε Κύπριου.

Το βιβλίο είναι ένα χρονικό αγώνα του συναγωνιστή Παπαφώτη αλλά και του λαού της Καρπασίας. Εκθέτονται βιώματα πικρά αλλά και πετάγματα αταπεινώτων και ασυμβίβαστων ψυχών. Διαβάζοντας το βιβλίο οικειώνεσαι τα βιώματα τούτα και τα νιώθεις δικά σου είτε τα έζησες ως αγωνιστής είτε δεν τα έζησες, γιατί είναι βιώματα του περίγυρού σου, του τόπου σου.

Η Καρπασία στον αγώνα της ΕΟΚΑ είναι πολύ ενδιαφέρον βιβλίο γραμμένο απλά, με μέθοδο και υπευθυνότητα. Ο συγγραφέας αγαπά τη λεπτομέρεια, γιατί σέβεται την αλήθεια. Μπορεί να είναι πολυσέλιδο, είναι όμως βιβλίο που διαβάζεται γρήγορα και άνετα, χωρίς να κουράζει. Το βιβλίο αξίζει να διαβαστεί όσο το δυνατό από περισσότερους. Δεν είναι μόνο μια ιστορική και αγωνιστική μαρτυρία. Είναι και πηγή έμπνευσης και φρονηματισμού. Οι συνθήκες που ζούμε σήμερα με τη βόρεια Κύπρο υπό τουρκική κατοχή κάνουν το βιβλίο επίκαιρο και πυξίδα προσανατολισμού.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

(Εισαγωγική ομιλία στην παρουσίαση του έργου από τον Υπουργό Συγκοινωνιών και Έργων κ. Αβέρωφ Νεοφύτου στην «Πολιτιστική Εστία» Πάφου).

Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου: «*Στα Μετόπισθεν*», (συλλογή διηγημάτων, εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2001).

Η συλλογή διηγημάτων «*Στα Μετόπισθεν*» της Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου περιλαμβάνει έντεκα ιστορικά διηγήματα που αναφέρονται στην αντίσταση και δράση των νέων της Κύπρου και ιδιαίτερα των μαθητών εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών κατά τον απελευθερωτικό αγώνα του 1955-59.

Η Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου με μεγάλη δεξιοτεχνία και μαεστρία επιτυγχάνει να μας μεταφέρει τον αγωνιστικό παλμό του παλλαϊκού κυπριακού ξεσηκωμού, που στόχο είχε την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού και την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Με αβίαστη και ρέουσα γραφή, με γλαφυρούς διαλόγους, με αφηγηματική δεινότητα και με παρεμβολή ντοκουμέντων με

τρόπο θαυμαστά φυσικό, η συγγραφέας όχι μόνο κερδίζει από την πρώτη κιόλας σελίδα τον αναγνώστη αλλά και του μεταδίδει τον ιερό ενθουσιασμό που συνέχει τους αγωνιστές αυτούς της ελευθερίας που υπηρέτησαν με αυτοθυσία τον ιερό εκείνο αγώνα.

Η Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου με αυτή τη συλλογή διηγημάτων της δικαιώνει αφ' ενός τον γράφοντα που την θέλει ως μια από τις πιο σημαντικές Ελληνίδες πεζογράφους, αφ' ετέρου δε υπενθυμίζει (ως έδει και πρέπει) αξίες, που κάποιοι επιθυμούν να ξεχάσει ο ελληνικός λαός. Και αυτή η υπενθύμιση των εθνικών μας διεκδικήσεων μέσα από τα άξια παντός επαίνου διηγήματα της συγγραφέως είναι, πιστεύω, ο καλύτερος τρόπος προσέγγισης της ελληνικής μεγαλοσύνης, που έμθε να μην υποτάσσεται σε κατακτητές και να αφηφά την αριθμητική υπεροχή και την υπεροπλία των εχθρών της. Η Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου πρωτοπόρος και πρόμαχος της εθνικής ιδέας, δίνει για άλλη μια φορά ένα υψηλού επιπέδου δείγμα γραφής, που την κατατάσσει ανάμεσα στις κορυφαίες δημιουργούς του Ελληνισμού. Και τίποτα άλλο να μην είχε γράψει, αυτή και μόνον η συλλογή διηγημάτων της αφ' ενός της χαρίζει μια εξέχουσα θέση στον Παρνασσό μας, αφ' ετέρου δε καθιστά την αγωνίστρια λογοτέχνιδα άξια της Πατρίδος.

Πιστεύω πως το βιβλίο «*Στα Μετόπισθεν*» της Ρούλας Ιωαννίδου Σταύρου θα πρέπει να διαβαστεί από όλους τους Έλληνες και κυρίως από τους νέους, για να μάθουν και να παραδειγματιστούν από τον ηρωισμό, την αυταπάρνηση και την αυτοθυσία των νέων του έπους 1955-1959.

Ρούλας Ιωαννίδου Σταύρου: (μετάφραση M. Iannelli) Nastrini Gialli.

Έπειτα από μια επιτυχημένη πορεία στο ελλαδικό και κυπριακό αναγνωστικό κοινό, το βιβλίο της Ρούλας Ιωαννίδου - Σταύρου *Κίτρινες Κορδέλες* μπαίνει τώρα στη διεθνή τροχιά, αφού ο γνωστός Ιταλός ελληνιστής και μεταφραστής Michele Iannelli το μετέφρασε στα ιταλικά με τον τίτλο Nastrini Gialli. Το θαυμάσιο αυτό ποιητικό έργο της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου κυκλοφόρησε πρόσφατα σε μια καλαίσθητη δίγλωσση έκδοση (ελληνικά-ιταλικά) με χορηγία των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, ως δίκαιη τιμή προς την ποιήτρια για το εύρος και την ποιότητα όχι μόνο του παρόντος συνθετικού της ποιήματος, που ήρθε να ταράξει τα λιμνάζοντα λογοτεχνικά μας ύδατα, αλλά και για το σύνολο του άξιου παντός επαίνου, κατά τη γνώμη μας, έργου της.

Έχοντας υπόψη την ελληνική έκδοση (Εκδόσεις «Δωδώνη» Αθήνα), θεωρούμε ότι τόσο η μετάφραση του έργου στα ιταλικά όσο και η χορηγία από το κυπριακό δημόσιο ήταν κάτι παραπάνω από επιβεβλημένες, αφού η παρούσα έκδοση συμβάλλει ουσιαστικά στην, διά της λογοτεχνίας, παγκόσμια κατανόηση του κυπριακού προβλήματος, η λύση του οποίου απαιτεί διεθνή ερεϊσματα. Αξιοπρόσχετο και το κόσμημα του εξωφύλλου του βιβλίου, που αποτελεί επιλογή της ποιήτριας: Ο Έκτωρ αποχαριετά την Ανδρομάχη, παράσταση από αμφορέα του Nola. Παράσταση που τόσο συνάδει με το πνεύμα και το περιεχόμενο του έργου. Ας είναι, λοιπόν, καλοτάξιδες οι Nastrini Gialli και είμαστε βέβαιοι για τη λαμπρή ιταλική τους πορεία. Ελπίζουμε πως η πρώτη αυτή μετάφραση των *Κίτρινων Κορδέλων* θα αποτελέσει την απαρχή και το έναυσμα για μεταφράσεις και σε άλλες γλώσσες.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θεόδωρου Ευθυμίου, «Ποιήματα» (1950-1998).

Πρόκειται για μια ανθολογία ποιημάτων πολύ προσεχτικά επιλεγμένων από τον ίδιο τον ποιητή, που στην ουσία καλύπτει μια περίοδο 50 περίπου χρόνων προσφοράς και δημιουργίας. Τα ποιήματα του Ευθυμίου είναι γεμάτα από συναισθήματα και εικόνες που πολλές φορές δίνει την εντύπωση ότι ζωγραφίζει με το στίχο του πάνω στο χαρτί.

Ξενυχτήσαμε κι απόψε
 γύρω στο μαύρο σμάρι των κορακιών
 που ξεχάστηκαν
 πάνω στο πτώμα του Ίβικου
 μας βρήκε η αυγή ατημέλητους
 και δεν κάνει να δείξουμε
 το πρόσωπο στον ήλιο
 τόσες νύχτες
 δοσμένοι στα πάθη
 μάταια θα ζητούμε εξιλέωση
 απ' το φως της μέρας

(Μετάνοια)

Ευαίσθητος μα και ευθύς, τοποθετείται στα γεγονότα με σιγουριά, προχωρεί χωρίς αμφι-
 ταλαντεύσεις, στοχεύοντας σε αξίες και ιδανικά που χάθηκαν, όπως και ο ίδιος ο ποιητής συχνά
 διαπιστώνει με πίκρα.

Μίλα μου απόψε για τραγούδι της
 αγάπης,
 Μίλα μου για τη θλιμμένη νοσταλγία
 του δειλινού
 που παίζει στ' ακρόχειλο της θύμησης
 μίλα μου για αποχρώσεις που πλάθει
 το μαϊστράλι χαμένου ονείρου
 στο φόντο του πανανθρώπινου πόνου
 μίλα μου για τους γλαυκούς ορίζοντες
 της προσδοκίας
 που κοιμούνται στη ρέμβη της αναμονής.

.....
 .....
 μίλα μου, γιατί θέλω να κλάψω
 τα χαμένα ιδανικά
 με την τεθλασμένη πορεία
 των πραγμάτων
 φουρτούνιασμα ψυχής στ' απόμακρο
 μιας πεθαμένης αρμονίας η νύχτα.

(Μίλα μου απόψε νύχτα)

Παραστατικός, επιτυχής στις παρομοιώσεις, δυνατός στίχος γεμάτος νοήματα δεν αφήνει
 την παραμικρή αμφιβολία ότι πρόκειται ασφαλώς για ποιητή αξιών και αξιώσεων. Γνωρίζει κα-
 λά τα μυστικά της ποίησης και πατά στέρεα. Αυτό το επιβεβαιώνει και κάθε ένα ποίημά του ξε-
 χωριστά μα και στο σύνολο της η ποίησή του.

Μαζεύτηκαν τέρατα
 και ζητούν
 να χαράξουν ανάστροφη
 την πορεία της Αφροδίτης.
 .....
 Το δάκρυ της Ρήγαινας
 κυλάει καυτή λάβα,
 οι νιόσκαφτοι τάφοι
 κυλάνε τη θύελλα.

(Μαζευτήκανε τέρατα)

Το βιβλίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη της γυναίκας του ποιητή που έφυγε ξαφνικά στις 21 Οκτωβρίου 1995.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Αλεξάνδρας Γαλανού: «Συγκάτοικοι του ορίζοντα».

Με σταθερά βήματα συνεχίζει μια ανοδική πορεία η πολλά υποσχόμενη νέα ποιήτρια Αλεξάνδρα Γαλανού. Όταν κυκλοφόρησε η πρώτη της ποιητική συλλογή «Ανάμεσα στο ζαφείρι και το γήινο» από τότε έστειλε μηνύματα γι' αυτό που θα ακολουθούσε. Σήμερα που κρατάμε τη δεύτερη συλλογή της ποιήτριας «Συγκάτοικοι του Ορίζοντα» επαληθεύονται τα όσα γράψαμε τότε. Πρόκειται ασφαλώς για αξιόλογη ποιήτρια, που δίνει αξία και νόημα και στα πιο απλά πράγματα, τα φαινομενικά ασήμαντα.

Φυλλομετράς τις μέρες
με τ' αποκόμματα
εφημερίδων
ταξινομείς τα γεγονότα
μετατοπίζεις ημερομηνίες
οριοθετείς συνάξεις
μ' ανύπαρκτες αποδράσεις
σκηνοθετείς
φανταστικές επαναστάσεις
προσθέτεις κι αφαιρείς
στην εκλογίκευση
της πράξης.

(Πορτραίτο)

Η απλότητα και καθαρότητα του στίχου είναι ασφαλώς στα συν της ποιήτριας και κάνουν την ποίηση της να ξεχωρίζει και να ελκύει.

Το κύμα
ερωτοτροπεί,
χρωματογραφώντας
το πέλαγος.

(Απόσπασμα: «Ασκήσεις του καλοκαιριού»)

Μια παρτίδα τάβλι
με τον Ποσειδώνα
που δραπέτευσε
μεσ' από ένα φιλιστρίνι
κάπου κοντά κοιμάται
ο Εγκέλαδος.

(Απόσπασμα: «Σαντορίνη»)

Στις 60 περίπου σελίδες του καινούργιου βιβλίου «Συγκάτοικοι του Ορίζοντα» διαβάζουμε ποιήματα γεμάτα λυρισμό και μουσικότητα. Ο στίχος είναι συμπυκνωμένος σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό και αποφεύγεται περίτεχνα η περιττολογία.

Στην καρέκλα αφημένο
ένα πουνάμισο
κουλουριασμένο στο χαλί

σε χρώμα νύχτας
 το φουστάνι
 στο στήθος της
 μια πεταλούδα
 που λαμπύριζε
 ανάμεσα σε τοίχους
 με φως κεχριμπαρέ
 να ξαγρυπνά
 γεύση από άρωμα
 κάτω από τη φλύαση αφή
 σε ήχους υπόκωφους
 το αγκάλιασμα
 και στο κρεβάτι
 ένα *adagio* από φιλία
 να μπλέκεται
 στα νυσταγμένα μπλε
 σεντόνια.

(Αγρυπνία)

Είμαι σίγουρος ότι αρκετά θα γραφούν για την ποίηση της Αλεξάνδρας Γαλανού στο μέλλον. Της εύχομαι κάθε πρόοδο.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Ανδρέα Πετρίδη: «*Νόστου και Φυγής*» (Ποιήματα 1989-2000).

Ποίηση που ξαφνιάζει με το ρομαντισμό, την ομορφιά και τη μουσικότητα του στίχου. Ο Ανδρέας Πετρίδης συγκέντρωσε σε ένα τόμο από μια δωδεκάχρονη προσπάθεια ποιήματα χαρισματικά που δικαιωματικά συγκαταλέγονται ανάμεσα στα καλύτερα που έχουν γραφτεί στη δεκαετία που μας πέρασε.

Αγριοπερίστερα πλαταγίζουν
 στα διάκενα της προσευχής
 στο ύψος της σκότης όπου
 βυζαντινά οστεοφυλάκια ρυθμίζουν
 σαν καρδιά το σφυγμό μας,
 για να μπορούν ελληνικά
 να τραγουδούν οι σκλάβοι τον πόνο
 και ευλαβικά να κάνουν τον σταυρό τους
 σε κάθε γύρισμα της μοίρας.

(Απόσπασμα «Μια κατάνυξη»)

και αλλού:

Κάθετοι βράχοι, αετών φαλιές
 άγρυπνο μάτι πάνω από λόφους
 μ' άνδρα πεισματικά θάμνα
 ξεσταίνοντας χνάρια ζωντανά
 γενιών και γενιών...

(Απόσπασμα από το «*Τολίο*»)

Μέσα στις 50 σελίδες του βιβλίου «*Νόστου και Φυγής*» ο ποιητής καταπιάνεται με θέματα υπαρξιακά μα και καθημερινά, ανθρώπινα γεμάτα εικόνες, χρώματα, πόνο και χαρά. Με μοναδική τέχνη και πλοκή αγγίζει με το στίχο του τα βάθη των αιώνων προσπαθώντας να δώσει απάντηση στα μυστήρια της ζωής και να διαβάσει την ψυχή του ανθρώπου.

*Τότε μια αίσθηση πρωτόγονη
σαν χταπόδι σε σφίγγει
να βγεις δεν μπορείς στην ακτή
παρά σ' εκατομμύρια χρόνια
σαν υδρόβια ζωή
που πρωτοπάτησε της γης την όχθη.*

(Απόσπασμα «*Μέσ' το νερό*»)

Ευαίσθητος, ξεστός, αληθινός και ανθρώπινος ο ποιητής διέρχεται από όλες τις φάσεις της ζωής του μέσου Κύπριου, του αγρότη, του τροπάνη, του εργάτη, σε σκληρούς καιρούς και δύσκολα χρόνια ξεδιπλώνει με αγάπη κάθε πτυχή τους.

*Σκληροί καιροί, δύσκολα χρόνια,
Μπορούσες να διαβάσεις
στα πρόσωπα τους
που μαζεύονταν σε γραμμές
γερμένοι τ' απόδειπνο στους αγκώνες
Ψιθυρίζει εκείνη:
κράτα τον στεναγμό
κράτα τον πόνο μην ακουστεί,
γιατί τα παιδιά κοιμούνται
και τα όνειρα τους κρέμονται σε κλωστές από μας.*

(Απόσπασμα «*Μνήμες*»)

Και αλλού:

*Σαν πέρασε ο καιρός
Κατάλαβα
Πόσο είχαν αλλάξει
Τον πατέρα μου,
Οι νύχτες του σπιτιού οι μικρές
Και οι μέρες οι μεγάλες
Μεσ' τον κάμπο.*

Είναι περιττό να γράψω πως με την ίδια αγάπη και επιμέλεια ο ποιητής και με το πάθος και τον πόθο ενός αγωνιστή ποιητή τραγούδησε την κατεχόμενη πατρίδα μας. Θα αναφέρω μόνο μερικούς στίχους που αν και λίγοι είναι αρκετοί για να μας δώσουν το στίγμα πως ο ποιητής άγγιξε το δράμα της πατρίδας μας.

*Και σε όψιμους λογχοφόρους
Που ψάχνουν ανήσυχα το ξύλο
Για τα δικά τους σημάδια
Και γράμματα βρίσκουνε μόνο
Που δεν μπορούν να διαβάσουν
Πάνω στα αγγεία.*

Θα αναφέρω τις τέσσερις ενότητες του βιβλίου «*Διαλογισμοί*», «*Κουτίδες Μνήμης*», «*Άνθος Οδύνης*», «*Νόστος*». Ο Ανδρέας Πετρίδης γεννήθηκε στην Πάφο, είναι αντιπρόεδρος της

Ένωσης Λογοτεχνών Πάφου και ασφαλώς με την τελευταία του αυτή κατάθεση θεωρείται μια από τις πιο αξιόλογες ποιητικές φωνές του τόπου μας.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Θεοκλή Κουγιάλη: «*Εγκώμιον*».

Η νέα ποιητική σύνθεση του Θεοκλή Κουγιάλη, «*Εγκώμιον*», «μνήμη ποιείται, του καλώς αθλήσαντος και πεπόντος εν Δικώμω, ενδόξου και καλλινίκου, μάρτυρος της ελευθερίας, Κυριακού Μάτση του εκ Παλαιχωρίου». Και «υπομυμνήσκει τα πάθη και την εις ουρανούς ανάβασιν του φθάσαντος το άφθαστον ευκλεούς μάρτυρος».

Ο ποιητής, εμπνεόμενος από θείο έρωτα προς τον ήρωα και τη θυσία του, με ύφος επικό, προαναγγέλλει σε γλώσσα Ομηρική και δακτυλικό μέτρο κατά το πλείστον, ότι πρόκειται να μνήσει ένα άνδρα ελεύθερο και αθάνατο.

ΟΥΤΟΣ ΑΘΑΝΑΤΟΣ ΕΣΤΑΙ

*Εις γην πολυδένδρεον Κύπρον
Κύδιστος έσσεται ήρωσ, το θαύμα ανδράσιν,
Ου Αφροδίτη καλλίκομος τε κ' ευώπις τέξει
Επ' αγρού πολυκλείτου Παλαιχωρίου
Ούτε Απόλλων ο φαειμόμβροτος και πολεμήμιος Άρης
Ποιήσωσιν άριστον θνητοίς ανθρωποισιν
Γλανκώπις Αθήνη δε ανά κάρητος θήσει
Στεφάνους ευώδεας.
Κύπρον πολύχαλκον μέγιστον κύδος δους
Ελεύθερός τε αεί και αθάνατος έσται.*

Ευθύς εξ αρχής ο αναγνώστης καλείται να κάνει ένα ιστορικό ταξίδι μέσα στην ελληνική γλώσσα και να αναδιφήσει τα ιδεώδη της ελληνικής φυλής. Και αυτό γιατί πρόκειται για μια εγκωμιαστική σύνθεση της οποίας η γλώσσα ξεκινά από τον Όμηρο, περνά από το Ευαγγέλιο, την εκκλησιαστική υμνογραφία, το Λεόντιο Μαχαιρά και φθάνει στη νεοελληνική δημοτική αφού περιλαμβάνει με περίτεχο τρόπο και την κυπριακή διάλεκτο.

Στην πραγματικότητα δεν είναι μια μικρή θύμηση αλλά πρόκειται για πανθαύμαστη αναβάπτιση των ψυχών μας, από καιρού κηδομένων, που αναβιώνουν, με τη βοήθεια του Εγκωμίου, «τον ορισμό και θέλημα Θεού εις το αυτό νησίςιν να κατοικούσιν Έλληνες εις τους αιώνας και να μην ξηλειφθούσιν ποτέ έως της συντελείας».

Ανοίγει πανί ο λογισμός πάνω στα κύματα των στίχων για να δει την Κύπρο μοναχική γοργόνα στα λιοχώραφα του αρχιπελάγου. Στ' αγιάζει της αντάρας, δεν της απόμεινε παρά μόναχα η αρετή της μνήμης να φωσφορίζει αμάραντο καντήλι υπομονής και να κτίζει αρχάγγελους στη δόξα του Απρίλη.

Όσο πολύμορφη είναι η γλώσσα του «Εγκωμίου», άλλο τόσο ποικιλόμορφος είναι ο στίχος του. Με μέτρο ιαμβικό και ύφος που μας θυμίζει Ελύτη, γίνεται μια, θάλεγε κανείς, γεωγραφική μαζί και ιστορική περιγραφή της Κύπρου.

ΜΙΑ ΣΠΙΘΑΜΗ ΜΑΣ ΔΩΣΑΝ ΓΗ

*Καπνός κι αλάτι καθαρό απ' τα κλαδιά των ημερών
Πατημασιές στον ουρανό και στα ηφαιστεια των καιρών.*

Της θάλασσας οι εποχές του ήλιου ανάβουν τις χορδές
Γυμνές κι αγίνωτες πλαγιές καυτό θειάφι στις κορφές.

Στης λάβας την υγρή φωτιά πετάσαν πέτρινα πουλιά
Με του χαλκού την πινελιά στους βράχους έκτισαν φωλιά.

Μια σπιθαμή μας δώσαν γη
Γλυκάνισσο και γιασεμί
Το πληγωμένο της κορμί
το προσκυνούν οι άνεμοι

Της Αφροδίτης μήνυμα γαλάζιας αύρας φύσημα
Με δάκρυ και με φίλημα του έρωτα το ξύπνημα.
[...]

Στο ίδιο μέτρο και ύφος και στην ίδια μορφή είναι γραμμένο και το ποίημα με το οποίο περνούμε στη Βυζαντινή περίοδο.

ΚΑΡΑΒΙ ΜΕ ΔΙΚΕΦΑΛΟ

Του χρόνου οι νεροσυρμές με των βοριάδων μαχαιριές
Χαράζουνε τις ρεματιές στις νύχτας τις οροσειρές.

Καράβι με δικέφαλο
Του ονείρου μας προσκέφαλο
Με τον αέρα ενάντιο
Αράζει στο Βυζάντιο.
[...]

Ο ποιητής συνεχίζει να αφηγείται με γλαφυρό τρόπο πώς ήταν «της άβυσσος κατακτητές οι μέρες σας στέκουν βουβές/ Της αγανάκτησης κραυγές του γκριζου σύννεφου οι σκιές» μα «του ονείρου μας προσκέφαλο, ήταν καράβι με δικέφαλο. Κι η μνήμη δυσκοπότερη στους πέντε ανέμους των καιρών». Όμως «Στη μαύρη πέτρα της σιωπής», όταν της ζωής ήρθε η χρυσίζουσα η ώρα, «τροχίζουν δίστομο σπαθί του Πενταδάκτυλου οι γιοι».

Καθώς «κτίζεται» η σύνθεση με λυρισμό και ιστορίας μνήμες, θα τραγουδήσει ο ποιητής τα «Χώματα του Παλαιχωριού» με ωραίους στίχους γραμμένους με μέτρο ανάπαιστο που εναλλάσσεται ενίοτε και με δακτυλικό, ενώ το ύφος του θα μας παραπέμπει στο Σολωμό και στον Κάλβο.

ΧΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΧΩΡΙΟΥ

[...]
Τραγουδώ τα τρανά παλικάρια
Της πατρίδας ωραία βλαστάρια
Της ζωής η χρυσίζουσα ώρα
Της νεότης χυμώδης οπώρα.

Προσκινώ τους σοφούς σας γερόντους
τις γριές με του πόνου τους ρόξους
ω, πατρίς σ' αυτούς πρέπει να δίνεις
τα στεφάνια της ευγνωμοσύνης.

Φωτεινά και περήφανα
χρώματα του Παλαιχωριού
τώρα με δάφνην αμάραντη
στεφανώστε τους γενναίους.

Με τη φωνή του ποιητή είναι ως να μιλά η Κύπρος, η νυν, η μετά και η πριν και ιστορεί το θαύμα το αθέατο: «στις φλέβες της αυγής μας δεν έπαψε ο σεισμός και μιαν Άνοιξη τ' Απρίλη γέμισε το νησί από φως», ιστορεί το θαύμα το αθέατο που τόκρυβε μες της καρδιάς τη βρύση ώσπου: «Γεμάτη αγάπη ν' ακουστεί/Φωνή Θεού από τα ύψη/Ούτος εστί ο αγαπητός και το γλυκύ μου έαρ». Και τότε έσκυψαν οι μοίρες και πρόβαλε στις αρετής τ' αλών Αρχάγγελος, Ακρίτας, της επαγγελίας λειμώνας, των αιώνων της πίκρας πυλώνας. Δανείζομαι αποσπάσματα από τις πλούσιες εικόνες του ποιήματος «*Η Πηγή Του Χρόνου*» με το οποίο ο ποιητής προαναγγέλλει: «Γεια και χαρά σου Αρχάγγελε, γεια και χαρά σου Ακρίτα/Της Ιστορίας τις υγρές/Φωτίζεις κατακόμβες/Και ξαναδίνεις στη ζωή/Το νέο αλφαβητάρι/Που καταργεί το σκοτεινό βασίλειο της δουλείας».

Η ιστορική και θρησκευτική παράδοση του νησιού μας είναι αδιάκοπα παρούσες μέσα στο «*Εγκώμιο*». Παρατίθενται μερικά παραδείγματα από το ποίημα που έχει τον τίτλο «*Στης Νύκτας Το Μέταλλο*», γραμμένο σε μέτρο ανάπαυστο και μεσοτονικό.

Στης νύκτας το μέταλλο σκάλισα
Το σταυρό και το νίκα εν τούτω
Με νύχια που μάτωναν χάραξα:
[...]

Το ξεστό κι ασυντρόφιαστο δάκρυσμα της Παναγίας
Το ξωκλήσι της Ορθοδοξίας.
[...]

Εσύ ο δαυλός και η φλόγα
στο παλάτι της Αξιοθέας
Εσύ το μελίσι, το μέλι
στου Αγίου Ονησίλου την κάρα
Της Αγίας Σοφίας καμπάνα
η μετά και η πριν να ραγίσει

Η Εφτάλοφη μες το καράβι και να περιμένει
Βασιλεύουσα μαρμαρωμένη.

Εσύ η πληγή και το αίμα
η εντάφια της Ρωμισούνης
[...]
Η αλύτρωτη Κόρη της Θάλασσας κι η λυτρωμένη
Η ακέραη και μοιρασμένη.

Κι ενώ η σύνθεση ξεδιπλώνεται με το ποίημα «*Απλώνει Μέρα Σύννεφο*», φθάνει και το πλήρωμα του χρόνου, όταν, με ύφος δημοτικού τραγουδιού και ωραίους δεκαπεντασύλλαβους, αναγγέλλεται «*της αντρείας γιορτάσι*» και «*Χαμπάρια του ξεσηκωμού μηνούν τα κορφοβούνια/στον Άγιο Ιλαρίωνα κρυφά σ το Βουφαβέντο:/αυτή 'να η ώρα της τιμής, είναι του χρέους η ώρα/κι όσοι αφηφούν το θάνατο ποτέ τους δεν πεθαίνουν*».

Είναι στιγμές που ο ύμνος μοιάζει με μεθύσι θανάτου και ελευθερίας μαζί. Σαν λιτανεία περνούν τα άγια πάθη της «αγαπητικής μας γης». Για ν' ακουστούν χαλκόστομες καμπάνες το

Μέγα Σάββατο, ν' ανοίξουν τα επουράνια κι οι γιοι της να βγουν ν' ανταμώσουν το Χάρο και στα πλατιά πετράλωνα να λιονταροπαλαίψουν.

Αναπαρίστανται εμπειρίες και βιώματα της ιστορίας και της κουλτούρας του λαού μας, ζυμωμένες και μεταπλασμένες από τον ποιητή σε ιδέες και στοχασμούς οικουμενικούς με πανανθρώπινη σημασία.

Τα εγκώμα για την αρετή της Κύπρου και για την ορμή της προς την ελευθερία πότε γίνονται κρασί μεθυσίου και πότε δόξης στεφάνι. Ήδη έχει προετομαστεί και η εμφάνιση του ήρωα. Μέσα από την πυκνή δάφνη και το μερσίني ακούμε στο πεζοτραγούδο «Κυριάκου Μάτση Μονόλογος Πρώτος» τον ήρωα να συνομιλεί με τη γη του ωσάν να είναι ένας άγγελος διάφανος της ζωής και του θανάτου:

*«Εγώ ο Κυριάκος, ο αδελφός σας και σύντροφος στη χαρά και τη θλίψη,
μα Κυριακή της Ανάστασης άκουσα φωνή μεγάλη, σαν φωνή από νερά
τρεξιμά, που μου έλεγε: «Σκύψε ν' ακούσεις την ομιλία της γης σου». Και
γύρισα να ιδώ τη φωνή που μου λαλούσε και είδα μόνο την πυκνή μυρωδιά
από τη δάφνη και το μερσίني.*

*Και γονάτισα με σεβασμό ν' ακούσω, και άκουσα, την ομιλία της γης μου.
Και ήταν η ομιλία της φωτιά πυρούμενη μέσα στα σωθικά μου». [...]*

Ο μονόλογος συνεχίζει στο ίδιο επικό ύφος ενώ οράματα μέσα στο φως ιλαρό περνούν μπροστά από τον Κυριάκο. Ένα αστέρι προμηνύει τη γέννηση του Φωτός. Ο ήρωας μεταλαμβάνει των Αχράντων Μυστηρίων, το σώμα και το αίμα της πατρίδας του, κι αναγαλιάζει ο Πενταδάκτυλος. Τελειώνει ο Μονόλογος συνοψίζοντας όλο το νόημα του με τα λιτά τούτα λόγια:

*«Η λευτεριά στάθηκε στη ζωή μου ένα θάμβος. Την αγάπησα. Τη λάτρευα.
Της δόθηκα ψυχή και σώμα. Δεν έχω τίποτε άλλο να δώσω.
Έζησα τόσα χρόνια όσα και ο Χριστός».*

Οι στοχασμοί του ήρωα μεταφτεύονται μέσα μας με τη δύναμη της ποίησης και η εσωτερική μας ζωή αποκτά νέες διαστάσεις καθώς η συνείδηση βαθαίνει.,

Το κλίμα μεταβάλλεται με τα «Στιχηρά αγάπης από τη Μάνα» που ακολουθούν. Δεν νομίζω να υπήρχε ευτυχέστερος τρόπος έκφρασης της αγάπης και του καημού της μάνας από τον τρόπο έκφρασης της δημοτικής ποίησης. Με ωραίους ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους η μάνα ψέλνει την μορφοφία και τις χάρες του γιου της σε γνήσια κυπριακή διάλεκτο και με πλούσια ζευρωτή ομοιοκαταληξία.

Παραθέτουμε μονάχα μέρος από τα Στιχηρά:

[...]

*«Έσεις αμμάθκια ολόμανρα τζιαι φρούθκια σαν το ρέλλιν
σ' ούλλον τον κόσμον εν έσει πιο όμορφον κοπέλλιν».*

[...]

*«Ο ήλιος άνταν γεννηθεί στ' αμμάθκια σου πεζεύει
τζιαι στα σγουρά σου τα μαλλιά ππέφτει τζιαι βασιλεύει».*

[...]

*«Τζι' α, Παναΐα Δέσποινα με τον Μονοενήν σου
Να 'σεις τον Κυριάκον μου που κάτω στην σσιεπίν σου.
Ξέρεις της μάνας τους καμούς, Ξέρεις που μαύρα δάρκα
έβλεπέ μου τον γιόκκαν μου που 'ν' πα' στα όρη τ' άρκα».*

Τα στιχηρά εύστοχα τοποθετημένα κατά διαστήματα διανθίζουν το ΕΓΚΩΜΙΟ με το δημοτικοφανές ύφος τους και μαρτυρούν την κουλτούρα ενός λαού και μια παράδοση αιώνων.

Από την αρχή της σύνθεσης τα πρόσωπα του έργου είναι διατεταγμένα θεατρικά με κεντρικό σημείο τον ήρωα. Προβάλλουν με ένα τρόπο, πότε περισσότερο δραματικό και πότε λιγότερο, η μοναχική Γοργόνα, η αλύτρωτη κόρη της θάλασσας, η Αφροδίτη, ο Χάρος, οι Δυνατοί, οι Τύραννοι, ο Άγιος Ονήσιλος, η Μάνα, η Πανσία η Δέσποινα, ο Παλαιολόγος με τ' αετού το χρυσόβουλο, η Μοίρα, ο Διγενής, ο Πατέρας, ο Χορός των Γυναικών, ο Χορός των Αντρών, τα όρνεα που μυρίστηκαν τη λεία τους, η λευκή Μυροφόρα. Περίτεχνο σκηνικό γύρω τους, στέκουν, γη πολυδένδρεος Κύπρος, γλυκάνισος και γιασεμί, μεγάλοι βράχοι και μικροί, ο Βόσπορος, η Αγία Σοφία, τα περήφανα χρώματα του Παλαιχωρίου, το κύμα του Ελλησποντου, το ατσάλι της ματιάς, η Θεσσαλονίκη, η Μεσαριά, η ομιλία του νερού, τα Σπίτια της Ρήγαινας, γυμνές κι αγίνωτες πλαγιές καυτό θειάφι στις κορφές. Και το κέντρο του σκηνικού ο Κυριάκος Μάτσης, του οποίου η ποιητική περιγραφή είναι απαράμιλλη στο ποίημα «Ο Πρωτόκλητος»: «Στο ατίθασο άτι της τόλμης καβάλα/ σ' αφανέρωτους κάλπασες/λόφους του Απρίλη» και «Μιας αγίνωτης λάμψης πουλιά κεληδούσαν / στον μαλλιών σου τους θυσανατούς καλαμιώνες/ Καημοί και οράματα λαμπροφορούσαν / στον ματιών σου τους κυματιστούς ελαιώνες».

Ένας δοξαστικός ύμνος για τον ήρωα αποτελεί και το ποίημα που ακολουθεί σε τροχαϊκό δοξαστικό μέτρο.

ΔΟΞΑ ΣΟΙ Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Δόξα σοι ο κορυφαίος
 Της μαχόμενης πατρίδας
 της αμάραντης ελπίδας
 [...]
 Δόξα σοι ο γεωπόνος
 Αμπελώνων και πευκώνων
 κι ασημένιων ελαιώνων
 Της αγίας καλοσύνης
 Και σεμνής αντρείουσνης.

Ο ελπιδοφόρος και ο νικηφόρος
 Ο λαμπαδηφόρος και ο φαεσφόρος
 Ο ακτιδοφόρος και ο λευκοφόρος
 Δόξα σοι ο αθλοφόρος κι ο μαντατοφόρος
 Της υπερμάχου λευτεριάς
 Και της αντρίκειας μαχαιριάς
 Της πληγωμένης σιωπής
 Της τόλμης και της αρετής.
 [...]

Οι δώδεκα στροφές του ποιήματος έχουν μπλεχθεί μέσα σε μια έκρηξη από επίθετα και προσωνυμίες για τον Κυριάκο: «Ο ειρηνοφόρος και ο δαφνοφόρος, ο βαΐοφόρος και ο μυροφόρος, ο στεφανοφόρος και ο λαμπροφόρος, ο σταυροφόρος και ο μυροφόρος, ο στεφανοφόρος και ο λαμπροφόρος, ο σταυροφόρος κι ο σημαιοφόρος, πρωτοστάτης, επιστάτης, παραστάτης, ιχνηλάτης, στρατηλάτης, τομεάρχης, ταξιάρχης, ο φωτοδότης, ο υδροδότης, ο τροφοδότης, ο τροπαιούχος, ο πολιούχος, ο αριστούχος».

Τα «Στιχηρά του Έρωτα» ψάλλουν την αγάπη προς τον Κυριάκο με ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους και στεφανώνουν τον ήρωα με ένα συγκινητικό εξομολογητικό τρόπο. Ο

ποιητής που εκφράζει ταυτόχρονα και τα συναισθήματα του λαού, δανείζεται από τη μουσικοκαρφικιάν το άρωμα, από τη βασιλιτζιάν και το μερσίιν την ευωδιά, κι από το γλυτζίν σταφύλιν τη γλύκα του για να συνθέσει στην κυπριακή διάλεκτο το θείο έρωτα που έχει για τον ήρωα. Όλος αυτός ο λυρισμός που διαχέεται από τα στιχηρά με την πλούσια ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, έρχεται σε αντίθεση με το δωρικό ύφος του πεξοτράγουδου «Κυριάκου Μάτση Μονόλογος Δεύτερος». Καθώς μονολογεί ο ήρωας, είναι ως ν' απευθύνεται σ' όλους μας:

«Παίροντας την απόφαση να πεθάνω είναι σαν να σας κάνω όλους αδέρφια και συντρόφους στο δικό μου όνειρο».

Η απόφαση του γίνεται θύελλα που καλπάζει μέσα στο αίμα. Κι ύστερα ακολουθεί το κενό του θανάτου. Τα όρνια μυρίστηκαν τη λεία τους. Μπροστά στον Κυριάκο περνούν, το Παλαιχώρι, η Αμμόχωστος, η Θεσσαλονίκη, ο Πενταδάκτυλος, το Δίκωμο, ο δικός του Ιορδάνης ποταμός όπου βάφτισε τα όνειρα και τις αποφάσεις του. Αναπολεί τη μορφή του πατέρα του και τις αρετές του. «Μου έδωσε ρίζες και φτερά», εξομολογείται. Αναπολεί τη μάνα «με πήγαινε μέσα από βία[....] ολόγισια στην Αγία Πέμπτη». Και συνεχίζει με τον ίδιο τόνο «Και σου λέω, μάνα, πως η αγάπη για την πατρίδα δεν έχει αρχή και τέλος, Ουρανό και Γη».

Με σφιμένα τα χείλη που τ' άγιασε ο όρκος ο ήρωας θα φωνάξει «Το Μολών λαβέ». Το ποίημα είναι γραμμένο στο ρυθμό του ανάπαιστου και έχει ομοιοκαταληξία πλεκτή κι άλλοτε ελεύθερη.

Ως ν' ακουστεί της φωνής του η προσταγή, εσήμανε ο Θεός, εσήμαν' η γη, εσήμαναν οι καμπάνες, η Τροοδίτισσα και η Φανερωμένη, εσήμαναν τα κυκλάμνα κι οι παπαρούνες στο ποίημα:

ΝΑ ΣΕΡΝΕΙ ΠΡΩΤΟΣ ΤΟ ΧΟΡΟ

*Πιαστήκαν κλώνο με κλωνί
Τα πεύκα, οι αμυγδαλιές και τ' αγριοκνταρίσια
Και μπήκαν στο λεβέντικο
Συρότο Πενταδακτύλου.
[....]*

Ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος εναλλάσσεται με οκτασύλλαβο σε μια γιορτάσιμη περιγραφή του ξεσηκωμού: «Στης πασχαλιάς το φούντωμα/Στη δόξα του Απρίλη / Φυτρώνουνε μες την καρδιά τρακόσια παραπούλια».

Αλλά οι εναλλαγές είναι γρήγορες και το ύφος από τη μια στιγμή στην άλλη μεταβάλλεται. Και μετά από την ατμόσφαιρα στα περιβόλια της Λαμπρής έρχεται το ποίημα «Οι Δολιοφρόνοι Τύραννοι» όπου μέσα σ' αυτό ο ποιητής καταγγέλλει τους τυράννους με παράπονο κατάφορτο από πικρία. Ο ποιητής εκφράζεται με έντονη συναισθηματική φόρτιση για τις «Μέρες κατάρας και μέρες οργής / Μέρες της δίκης της έσχατης κρίσης». Το δακτυλικό μέτρο εναλλάσσεται με ανάπαιστο και το ύφος μας παραπέμπει στο Σολωμό και τον Κάλβο.

[....]

*Ιδού χάσκει το λαίμαργο στόμα
αιμοπότη τυράννου
Υπερφίαλος λέων τινάζει
την ξανθιά του την χαίτη
Κι ακονίζει τα δόντια στο δέρμα
των αθώων προβάτων
Τα σαγόνια του στάζουν φαρμάκι
τυφλωμένης μανίας
Και υποφώσκουν στα μάτια του σπίθες
ιοβόλες θανάτου.*

[....]

Η διάθεση μεταβάλλεται, γλυκαίνει το ύφος και ο πόνος με τα «Στιχηρά από το Χορό Γυναικών» που αποχαιρετά τον ήρωα και υμνεί ξανά και ξανά την αρετή του Μάτση.

Στην ίδια μορφή και στο ίδιο κλίμα βρίσκονται και τα «Στιχηρά της Μάνας», που είναι πλημμυρισμένα με άφατη τρυφερότητα, εκτός από την οδύνη που εκφράζουν.

Ανάμεσα στα δύο στιχηρά των Γυναικών και της Μάνας παρεμβάλλεται το πεζοτράγουδο «Κυριάκου Μάτση Μονόλογος Τρίτος». Με το γνώριμο δωρικό ύφος και το λιτό λόγο ο Κυριάκος ένας άνθρωπος ολομόναχος μέσα στο σύμπαν με τ' όραμα μέσα στην καρδιά του συνομιλεί με το Θεό. «Έζησα τόσα χρόνια όσα και ο Χριστός. Θ' αναστηθώ όταν αναστηθεί η πατρίδα». Ο ήρωας στους μονολόγους του εξωτερικεύει τους πόθους και τους οραματισμούς μιας συνείδησης που αγρυπνεί κι όταν η πατρίδα χεμιάζεται. Μιας συνείδησης που αναδεικνύεται η οδός και το φως αυτογνωσίας για όλους εμάς.

Ένας κυματισμός κορύφωσης σχηματίζεται και αναδεύεται με τα ποιήματα «Μνήμη Ποιούμεθα», το «Υπόμνημα», το «Τρόπαιον Κυριάκου του εκ Παλαιχωρίου», το «Δεύτε Λάβετε», εμπνευσμένα από την εκκλησιαστική μας γραμματεία. Η γλώσσα του Ευαγγελίου παραμένει και αναδεικνύεται έξοχα ποιητική και προοδίδει συν τοις άλλοις θρησκευτική κατάνυξη και συγκίνηση.

Με τη θρησκευτική μνήμη μεταφερόμαστε στον όρθρο της Αναστάσεως όταν ψάλλεται το «Δεύτε λάβετε Φως εκ του ανεσπέρου Φωτός». Ο ποιητής μάς καλεί να λάβουμε φως από το ανέσπερο φως, τον ήρωα Κυριάκο Μάτση και τη θυσία του.

Το «Δεύτε λάβετε», αν και είναι γραμμένο στη νεοελληνική δημοτική, δανείζεται εκκλησιαστικές φράσεις καθώς και το ύφος των εγκωμίων προς τη Θεοτόκο. Παραθέτω μικρό απόσπασμα:

*«Δεύτε λάβε φως ιλαρό
Από της ματιάς του το άδυτο άστρο
Της σπηλιάς το ουράνιο κάστρο.
Δεύτε λάβετε ύδωρ πνοής
Από της ψυχής του την άμωμη βρύση
της λαμπρής των χαρίτων ξωκλήσι.
[...]*

*Δεύτε λάβετε
Της ζωής το αμάραντο κρίνο
της θυσίας το αμύριστο μύρο
Της πληγής τη βουβή αληδόνα
της στολής ματωμένο χιτώνα
Του ωραίου νυμφίου το τάμα
του σκληρού μαρτυρίου το τραύμα
Τ' ουρανού την πρωτόπλαστη αγκάλη
των αγγέλων τα άυλα κάλλη [...]*

Μετά από την ψυχική ανάταση, ξανά το ύφος αλλάζει με τα «Στιχηρά Αγάπης Από Τον Πατέρα» που είναι γεμάτα από τρυφερότητα και πατρική περηφάνια:

*[...]
«Το δειν του Κυριάκου μου έν' ππάλα 'κονισμένη
τζι' η σπλαχνιτζιή καρτούλλα του έν' αθασιά αθθισμένη».*

Σ ε άλλα πάλιν απεικονίζεται η ιστορική λεβεντιά του πατέρα του ήρωα:

*«Κάλλιον μες στο κρησφύγετον νεκρός τζιαι τιμημένος
παρά να ζήσει ο γιόκας μου τζιαι να 'ν' αντροπιασμένος»
«Χαλάλι της πατρίδας μας, γιε μου τις λεβγκιές του
τα νιάτα, οι καλοσύνες σου τζιαι οι παλλικαρχιές σου».*

Με την ίδια μορφή και το ίδιο ύφος της δημόδους ποίησης της Κύπρου οι έπαινοι του Χορού των Αντρών προς τον Μάτση σμίγουν με το δεκαπεντασύλλαβο γραμμένο στη νεοελληνική που περιγράφει το μικρό δάκρυ της Παναγιάς, της μαυροφορεμένης Γλυκιάτισσας, της πελαγοφρουρούσας.

Σ' ένα από τα τελευταία ποιήματα «*Την καρδιά μου*», παρουσιάζεται ο ήρωας να θεωρεί τον πολυσήμαντο βίο του προνόμιο και πεπρωμένο του, και να στέλνει σε μας τ' αδέλφια του, με τους τελευταίους του λόγους, μηνύματα ενότητας, αισιοδοξίας και αποφασιστικότητας. Είναι λόγοι γεμάτοι λυρισμό και εκφράζουν τη λατρεία του προς την πατρίδα με στίχους όπως αυτόν: «*Τήν καρδιά μου σαν σπόρο τη φυτεύω στο χώμα*».

Με τον ίδιο λυρισμό, στο ποίημα «*Στου Δικώμου τ' Αλώνι*», το μέρος όπου ο ήρωας θ' αναμετρηθεί με το σκοτάδι, ο Κυριάκος συνομιλεί τρυφερά με την πατρίδα, ως να συνομιλεί με την μητέρα του και την παρηγορεί και την παραμυθεύει αποκαλώντας την «*Πικραμένη πατρίδα μου λάμπουσα*».

ΣΤΟΥ ΔΙΚΩΜΟΥ Τ' ΑΛΩΝΙ

[...]

*Μην κλάψεις για μένα πατρίδα
Την υπόσχεση τήρησα
Και τον όρκο μου τίμησα
Ω μη, μη μου κλάψεις πατρίδα.*

*Να μην έρθεις πατρίδα με χείλη
Μαραμένα από το παράπονο
Μην υψώσεις του πόνου σημαία
Στ' αμνημόνευτου χρόνου τα ξέφωτα
Τα καντά σου τα δάκρυα μη χύσεις
Σαν καρδιά αξιμέρωτης σταύρωσης
Και μην πιάσεις για με μοιρολόι
Με μια θλίψη που τρέμει στο μάτι σου.*

[.....]

Ο πόνος και ο πόθος μερώνει, δαμάζεται κάτω από τη δύναμη της ποιητικής δημιουργίας που τολμά και αντικατοπτρίζει τον ήρωα διαστοχαζόμενο την εσωτερική του ζωή. Όχι μόνο στο ποίημα αυτό, αλλά μέσα σε όλα τα ποιήματα που μιλά ο ήρωας, έντεχνα μεταφέρονται οι εμπειρίες μιας πολύ ευαίσθητης ψυχής, επεξεργασμένες από ένα λαμπρό πνεύμα. Απεικονίζεται όλος εκείνος ο κόσμος, ο εσωτερικός που κουβαλούσε μέσα του ο Κυριάκος Μάτσης.

Η ανάμνηση των γεγονότων και της θυσίας ξεδιπλώνεται με κατάνυξη όπως συμβαίνει με το μαρτύριο των Αγίων ή του Χριστού. Καμιά εξουσία θανάτου δεν υπάρχει. Όλα πρόκειται να συντελεσθούν άρτια, υπακούοντας κάποιο σκοπό καθορισμένο. Πουθενά δεν θα βρεις την ιδέα ή την αίσθηση μιας άκαρπης αναμέτρησης με το θάνατο. Αντίθετα μέσα στους στίχους συναντάς ξανά τη μετουσίωση του θανάτου σε ζωή. Κυριαρχεί ο έρωτας προς τα παναθρώπινα ιδεώδη που ενσαρκώνει η ελευθερία και η πατρίδα. Είναι στιγμές που ο έρωτας αυτός μοιάζει με έκτη επιτυχία όταν με τον αναστάσιμο λόγο στο ποίημα «*Άρατε Πύλας*» ο ποιητής καθαγιάζει τον ήρωα και τον δοξολογεί με ένα χείμαρρο από προσφωνήσεις και επίθετα.

ΑΡΑΤΕ ΠΥΛΑΣ

[.....]

Άρατε πύλας δουλείας
 Να περάσει ο αγέρωχος

Άρατε πύλας της μνήμης
 Να περάσει ο αείμνηστος

Άρατε πύλας της τιμής
 να περάσει ο ατίμητος.

Άρατε πύλας της δόξας
 Να περάσει ο υπέρμαχος

Άρατε πύλας θανάτου
 Να περάσει ο θάνατος.

Άρατε πύλας αιώνων
 Να περάσει ο αιώνιος.

Αυτή η αναπαράσταση της Λιτανείας της Ανάστασης, εμπνευσμένη από την εκκλησιαστική μας παράδοση, αποβαίνει έξοχα δηλωτική της νίκης του ήρωα έναντι των δυνάμεων του σκότους.

Ωσάν μία «λαλούσα ζωγραφία» εικονίζεται το κάλλος του ήρωα και το μεγαλείο της θυσίας του, με το εν πολλοίς διάπυρο περιεχόμενο του «*Εγκωμίου*».

Ο Κυριάκος Μάτσης προβάλλει ως σημαινόμενον πατριδολατρείας. Η ζωή και ο θάνατός του αποτελούν τη σφραγίδα του εθνικού αυτοπροσδιορισμού.

Στο πρόσωπο του Κυριάκου Μάτση συγχωνεύονται και συνυπάρχουν οι αξίες, τα ιδανικά και οι αρετές της φυλής μας έτσι όπως λειτουργούν και εκφράζονται μέσα στην οικογένεια, την ιστορία και την Ορθοδοξία.

Αλλά πέρα από αυτό η ποιητική σύνθεση εστιάζεται και στο ιστορικό γίγνεσθαι και στο ιστορικό πάθος της μικρής μας πατρίδας.

Το θεματολογικό του κτίσιμο κυφορείται αρμονικά μαζί με το μορφολογικό στολισμό του, την πολύμορφη και χυμώδη γλώσσα, τους τύπους της φραστικής δομής, τα μέτρα, τις ρίμες, τους ρυθμούς.

Η αναπαράσταση των προσώπων, η πλοκή της σύνθεσης, και η πολύμορφη και χυμώδης γλώσσα εξελίσσονται μέσα στ ο εγκώμιο σε στοιχεία δραματικά που η έντασή τους εναλλάσσεται με πλούσιο λυρισμό.

Η συναισθηματική φόρτιση εκδηλώνεται άλλοτε ως αποχαιρετισμός και στεναγμός ψυχής φορτωμένος πικρία και πόνο κι άλλοτε ως χείμαρρος αγάπης και εγκωμίων και δόξας.

Προσέτι το «*Εγκώμιο*» αποβαίνει και ως μια καταγγελία, ως μια ιστορική μομφή κατά των δυνάμεων του σκότους, κατά της τρισάθλιας συμπεριφοράς των Αγγλων.

Η λατρεία προς τον ήρωα δεν αποδεσμεύει μονάχα ύμνους και δοξολογίες αλλά ταυτόχρονα υποκρύπτει το χρέος που βαρύνει όλους εμάς και τις γενιές που θα έρθουν. Λειτουργεί ως μια επιταγή να αγωνιζόμαστε ενάντια στις συμπληγάδες που εφορούν για να μας εξαφανίσουν.

Δεν ήταν πρόθεσή μου να εγκωμιάσω ένα εγκώμιο. Θέλησα μονάχα να μιλήσω για τη γνήσια συγκίνηση και το φως που εισβάλλει μέσα μας από αυτή την καλά οργανωμένη ποιητική σύνθεση για την οποία ο Θεοκλής Κουγιάλης σκόπιμα χρησιμοποίησε ορισμένα υλικά και τύπους δομής. Μέσα στην έρημο από την οποία διέρχεται η ψυχή μας, τη γεμάτη με αλλεπάλληλες ταπεινώσεις και διαφεύσεις, ο ποιητής κατορθώνει να ιδρύσει ένα όραμα που καταυγάζει αρετή και ελπίδα για το αύριο.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

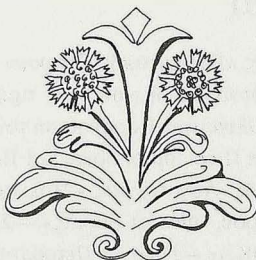
ΑΠΟ ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Salerno 12.10.2001

Σεβαστή Κυρία Λούλλα,

Επήρα το δέμα με τα 20 αντίτυπα του τεύχους (αρ. 397), αφιερωμένου σ' εμένα, της «Πνευματικής Κύπρου». Παρόλο που ήμουνα ενήμερος από καιρό για αυτή την ευγενική απόφασή σας, πρέπει να σας ομολογήσω ότι έμεινα κυριολεκτικά βουβός μπροστά στο μέγεθος της τιμής που μου έχετε κάμει. Ό,τι και να έχω κάμει για το σύζυγό σας και για την Κύπρο είναι λίγο απέναντι στη μεγαλοψυχία σας και τη γενναιοδωρία του μακαρίτη του δικού μου φίλου. Έδωσα λίγο κι έλαβα πάρα πολύ. Ανάμεσα στα δυο πράγματα δεν υπάρχει αντιστοιχία. Με συνάρπασαν τα λογοτεχνικά έργα του Κύπρου σας και ταυτόχρονα οι σκληροί αγώνες του Κυπριακού Ελληνισμού. Για αυτό διέθεσα πρόθυμα λίγο μέρος απ' τον καιρό μου για έναν μεγάλο κύπριο Ποιητή και ένα Νησί όπου λιβάδια, βουνά και φως μιλάνε ελληνικά.

Μένω υπόχρεως έναντί σας για πάντα και λαμβάνω την τιμή να φιλήσω τα χέρια σας. Εγκάρδιους χαιρετισμούς σ' όλη την οικογένειά σας και ευχές σ' όλα τα εγγόνια.

Με εκτίμηση
Michele Iannelli

ΒΙΒΛΙΑ

- Γεωργίου Χατζηκωστή: «Ο κόσμος της Κύπρου στο ιστορικό δράμα La Pisanella του G. D' Annunzio.
- Τάσου Ἀριστοτέλους: «Ποιήματα», Λεμεσός 2001.
- Ἀνδρέα Π. Γεωργιάδη: “Ο tempora, ο mores”, Λευκωσία 2001.
- Θ.Ε.Π.Α.Κ.: «Βασίλης Μιχαηλίδης».
- Στέφανου Μαυρίδη: «Σύντομες πατρίδες», Λάρνακα 2001.
- Ἰάσονα Εὐαγγέλου: «Ευσύνοπτα» (ποιήματα), Ἀθήνα 2001.
- Ἡλία Σιμοπουλου: «Επαφές και Προσεγγίσεις» (21 Λογοτεχνικές Μορφές).

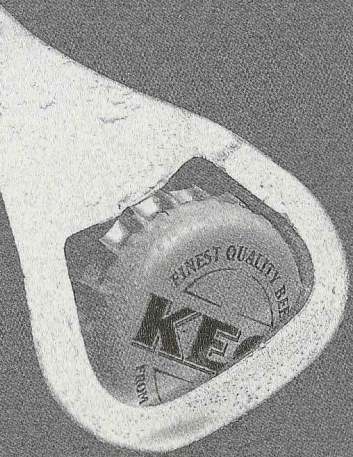
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Αιολικά Γράμματα*: Τεύχος 188. Μάρτης - Ἀπρίλης 2001,
- Τρυφυλιακή Ἑστία*: Τεύχος 114.
- Σύνδεσμος*: Τεύχος 360. Ἰούνιος - Ἰούλιος 2001.
- Νέα Σκέψη*: Τεύχος 432-434. Ἰούνιος - Αὐγουστος 2001.
- Νουμάς*: Τεύχος 75. Μάρτιος - Ἀπρίλιος 2001.
- Ἀριάδνη*: Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 2001.
- Κασταλία*: Τεύχος 136-137. Ἰανουάριος - Αὐγουστος 2001.
- Cyprus to day*: Ἰανουάριος - Ἀπρίλιος 2001.
- Δαυλός*: Τεύχος 235. Ἰούλιος 2001.
- Ἐμβόλιμο*: Τεύχος 43-44. Ἄνοιξη - Καλοκαίρι 2001.
- Ἄνευ*: Τεύχος 1, χρόνος Α. Καλοκαίρι, Ἰούνιος - Αὐγουστος 2001.
- Νέα Εποχή*: Τεύχος 1 (266) 2001.
- Αιολικά Γράμματα*: Τεύχος 190. Ἰούλιος - Αὐγουστος 2001.
- Πόρφυρας*: Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 2001 και Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 2001.
- Μικροφιλολογικά*: Τεύχος 9. Ἄνοιξη 2001.
- Σύγχρονη Σκέψη*: Μάιος - Ἰούνιος 2001 και Αὐγουστος 2001.
- Λογοτεχνία Τώρα*: Ἰούλιος 2001.
- Φύση και Ζωή*.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Χαριετισμός της «Πνευματικής Κύπρου» στην τιμητική εκδήλωση για τὸν Νίκο Παναγιώτου – Ἀνδρεανή Ἡλιοφώτου: Ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τοῦ Χρυσάνθου Στ. Κυπριανοῦ – Παγκόσμια Ἡμέρα Ποίησης – Κίκα Ὀλυμπίου: Παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς Ἀνδρεανῆς Ἡλιοφώτου στὴν Ἀθήνα – Ἀνδρεανή Ἡλιοφώτου: Παγκόσμιοποίηση και Πρόσωπο – Νίκη Λαδάκη – Φιλίππου: Β' Συμπόσιο μεταφραστῶν Κυπριακῆς Λογοτεχνίας – Πολιτιστικὴ ἐνημέρωση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα – Γιώργος Ι. Καλλέγιας: Σοφοκλῆ Λαζάρου, «Φυσάει Βοριάς» — Σοφοκλῆς Λαζάρου: Φώτη Παπαφώτη, «Ἡ Καρπασία στὸν ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ» – Γιώργος Πετρόπουλος: Ρούλας Ἰωαννίδου – Σταύρου, «Στὰ Μετόπισθεν», “Nastriini Gialli” – Τάσος Ἀριστοτέλους: Θεόδωρου Εὐθυμίου, «Ποιήματα» – Ἀλεξάνδρας Γαλανοῦ, «Συγκάτοικοι τοῦ ὀρίζοντα» – Ἀνδρέα Πετρίδη, «Νόστου και Φυγῆς» – Βέρα Κορφιάτη: Θεοκλῆ Κουγιάλη, «Ἐγκώμιον» – Michele Iannelli: Μιὰ ἐπιστολὴ – Βιβλία – Περιοδικά.

FINEST PILSNER BEER

ΚΑΙΡΕ ΚΑΙ ΠΙΝΕ ΚΑΙ
BE HAPPY & DRINK WELL

KEO

Brewed on the Island
of Cyprus

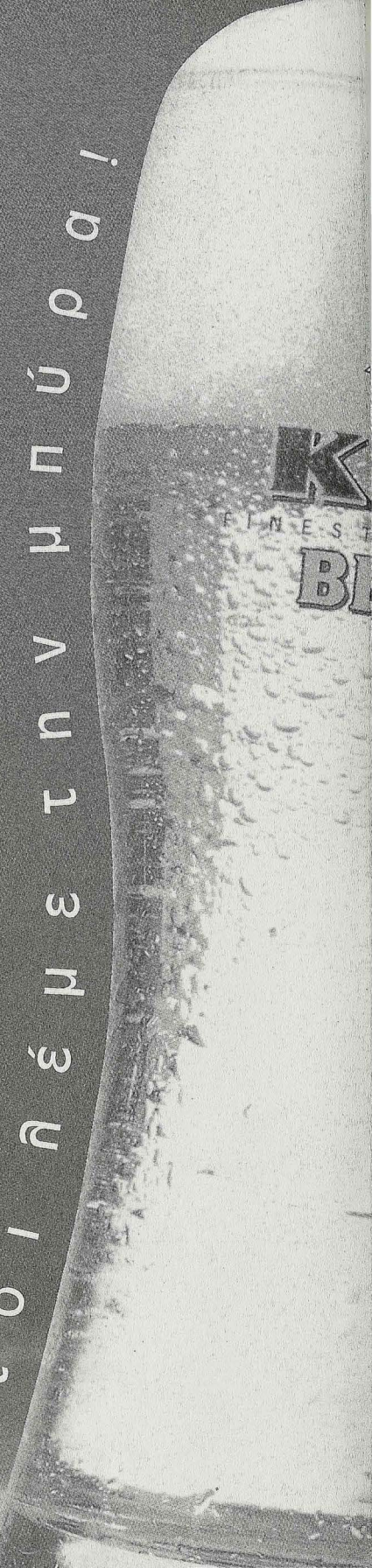
ΓΕΥΣΗ ΑΠΟ ΜΠΥΡΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

GOLDEN AWARD
1987

Exclusive Quality Brew

GOLDEN AWARD
1987

GOLD MEDAL FOR EXCELLENCE
BREWING INDUSTRY INTERNATIONAL
AWARDS BEER COMPETITION
BURTON UPON TRENT UK

ε τ ο ρ ε μ ε τ η ν α ν η ρ α ι